

არისტოფანე

კომედიები

ტომი I

აქარნელები

•

მხედრები

შესავალი წერილი, თარგმანი და კომენტარები

ლევან ბერძენიშვილისა

გამომცემლობა

«ლოგოს პრესი»

რედაქტორი და გამომცემელი
ლაშა ბერაია

© გამომცემლობა «ლოგოს პრესი», 2002
© ლევან ბერძენიშვილი, თარგმანი, 2002

ISBN 99928-924-3-9

გამომცემლობა «ლოგოს პრესი»
ილია ჭავჭავაძის გამზირი 15ა, 0179 თბილისი
ტელ. 915101, www.logospress.com.ge

ძველი ატიკური კომედია და არისტოფანე

ათენში, აკროპოლისის მთის ძირას, დიონისეს თეატრში, დღისით, ღია ცის ქვეშ, ჩვიდმეტი ათასი მაცურებლის წინაშე გამოდის კომედიის გუნდი და თავის თანამოქალაქეთა და ატიკის დედაქალაქის სტუმართა წინაშე (სტუმრები კი სპეციალურად ჩამოდიოდნენ თეატრალურ დღესასწაულებზე საბერძნეთის ქალაქებიდან და ხანდახან უცხოეთიდანაც კი) დაუნდობლად ესხმის თავს სახელმწიფოს

მეთაურს, უკანასკნელი სიტყვებით მოიხსენიებს დიდ-დიდი თანამდებობის პირებს, სასტიკად აკრიტიკებს სახელმწიფოს საგარეო თუ საშინაო პოლიტიკას, დასცინის ეროვნულ ტრადიციებს, აყალბებს სახელოვან ისტორიას და ა. შ. სახელმწიფოს მეთაურები და უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური მოღვაწეები კი იქვე, პირველ რიგში მსხდომნი, სიცილითა და ტაშით ეგებებიან თავიანთ საქვეყნო ლანძღვა-გინებასა და დამცირებას... ასეთია ის არნახული თავისუფლება, რომელიც არც მანამდე და არც მას შემდეგ არც ერთ სახელმწიფოს არ მიუნიჭებია რომელიმე ხელოვანისთვის და, მით უმეტეს, მთელი ჟანრისთვის.

*

ათენის მონათმფლობელური დემოკრატიის განვითარება იწყება ძვ. წ. ³ საუკუნის დასასრულს ე. წ. კლისთენეს რეფორმებით. კლისთენე ჩაუდგა სათავეში პისისტრატიდთა წინააღმდეგ მიმართულ პოლიტიკურ მოძრაობას, რომელმაც 510 წელს მოახერხა ათენიდან ტირან ჰიპიას გამეფება. კლისთენე გახდა სახელმწიფოს ფაქტობრივი ხელმძღვანელი; მან ოთხი საგვარეულო ფილეს ნაცვლად შექმნა ათი ტერიტორიული ფილე (თითოეული მათგანი სამი ნაწილისაგან შედგებოდა: ქალაქი, სანაპირო და შიდა მხარე); ამით წარჩინებულთა პოლიტიკური გავლენა მნიშვნელოვნად შემცირდა. ძირითადი ადმინისტრაციული, სამეურნეო, საკულტო და პოლიტიკური ერთეული გახდა დემი. კლისთენემ საგვარეულო ფილეს ოთხასკაციანი საბჭო შეცვალა ტერიტორიული ფილეს ხუთასკაციანი საბჭოთი, ანუ ბულეთი (თითოეული ფილედან ბულეში შედიოდა ორმოცდაათი წევრი ანუ ბულეკტი); ამავე პოლიტიკურმა მოღვაწემ შემოიღო ოსტრაკიზმი (კენჭისყრა «ოსტრაკონების» – თიხის ნატეხების მეშვეობით, მიმართული ტირანული გადატრიალებების წინააღმდეგ) და დააწესა ათისტრატეგოსის ინსტიტუტი (თითოეული ფილე ერთი წლით ირჩევდა სტრატეგოსს).

ათენელმა მიწათმოქმედებმა და ხელოსნებმა პირველად იგრძნეს თავი მშობელი ქვეყნის სრულუფლებიან მოქალაქეებად. სწორედ ამან მისცა საშუალება პატარა საბერძნეთს, ათენის მეთაურობით, დაემარცხებინა სპარსეთის უზარმაზარი ფლოტი და არმია, დაეცვა სამშობლოს დამოუკიდებლობა და თავისუფლება. ბრწყინვალე გამარჯვებებმა ბერძენ-სპარსელთა ომში ათენს მოუპოვა აურაცხელი მცირეაზიელი და სკვითი მონა, ჰეგემონის როლი ჯერ კიდევ ომის დროს შექმნილ დელოსის საზღვაო კავშირში. ათენის ნავსადგური პირეოსი გახდა ძველი სამყაროს მრავალი ქვეყნის სავაჭრო გზების გადაკვეთის ადგილი. მაღალგანვითარებული ხელოსნობის, ვაჭრობისა და ზღვაოსნობის ბაზაზე ოლიგარქიულ და დემოკრატიულ დაჯგუფებებს (პირველს ხელმძღვანელობდა არისტიდესი და შემდგომში კიმონი, ხოლო მეორეს – თემისტოკლესი და შემდგომში ეფიალტე და პერიკლესი) შორის დაძაბულ ბრძოლაში საბოლოოდ გაიმარჯვა დემოკრატია, რომელიც

მელმაც უდიდეს აყვავებას მიაღწია პერიკლეს (ძვ. წ. 490-429 წწ., სტრატეგოსად იყო ზედიზედ თხუთმეტჯერ 444/443-429 წწ.) ეპოქაში.

პერიკლემ გააუქმა ქონებრივი ცენზი; მისი მეცადინეობით უზენაესი ძალაუფლება მიენიჭა სახალხო კრებას, რომელსაც ყველა სხვა ორგანო ემორჩილებოდა; სამართალს განაგებდა მოქალაქეთაგან კენჭისყრით არჩეული ჰელიასტების (მსაჯულების) სასამართლო. წილისყრით (ნაცვლად ოდინდელი ხმის მიცემისა) ირჩეოდნენ დიდი თანამდებობის პირნიც, რომელთაც არჩევის შემდეგ ენიშნებოდათ ხელფასი სახელმწიფო ხაზინიდან, რაც უღარიბეს მოქალაქეებსაც კი აძლევდა რეალური პოლიტიკური მოღვაწეობის შესაძლებლობას. პერიკლეს რჩევით, თეატრალური დღესასწაულების დროს სახელმწიფო ყველაზე უფრო უპოვარ მოქალაქეებს ფულს აძლევდა, რათა მათაც შეძლებოდათ დასწრებოდნენ სანახაობას (ე. წ. თეორიკონი). გაზრდილი ხარჯები იფარებოდა ე. წ. ფოროსით, ანუ გადასახადით, რომელიც ათენის სახელმწიფო ხაზინაში შეჰქონდათ საზღვაო კავშირის (ათენის არქეს) წევრ მოკავშირე ქალაქებს; ამ დიდ თანხას ემატებოდა შემოსავალიც, რომელსაც ათენს აძლევდა ლავრიონის ვერცხლის საბადოები.

ათენის საზღვაო ძლიერებამ უდიდესი ნაყოფი გამოიღო: შავიზღვისპირეთიდან ჩამოჰქონდათ იაფი ხორბალი, რომელიც საერთოდ ცუდად მოდის ატიკის კირქვიან მიწაზე; საზღვაო ბაზრების ფართო ქსელი საშუალებას აძლევდა მიწათმოქმედს, გაეყიდა ატიკური მიწათმოქმედების ტრადიციული პროდუქტები: ზეთუნის ზეთი და ღვინო. ამგვარად, ბერძენ-სპარსელთა ომის შედეგებით ატიკელი მიწათმოქმედი კმაყოფილი იყო. სრულიად სხვაგვარად იყო განწყობილი მოსახლეობის სხვა ნაწილი. ვაჭართა და ხელოსანთა მეცადინეობა მიმართული იყო ათენის გავლენის სფეროს გაზრდისა და ახალი ტერიტორიების მოპოვებისაკენ. ამ მისწრაფებებს მხარს უჭერდა მოსახლეობის შედარებით ღარიბი ფენაც – წვრილი ხელოსნები, მოიჯარენი და მეზღვაურები. ქალაქის დემოსის ამ მასას ეყრდნობოდა პოლიტიკურად ე. წ. რადიკალური დემოკრატია, რომელმაც დემაგოგ კლეონისა და ჰიპერბოლეს მეთაურობით ხელში ჩაიგდო სახელმწიფო ძალაუფლება პერიკლეს სიკვდილის შემდეგ.

დაპირისპირება მიწათმოქმედებსა და რადიკალებს შორის სრულად გამოვლინდა კლასიკური საბერძნეთის ისტორიაში უდიდესი – ე. წ. პელოპონესის ომის (ძვ. წ. 431-404 წწ.) მსვლელობაში. ომი გაჩაღდა დელოსის საზღვაო კავშირსა და პელოპონესის კავშირს შორის და შემდგომში მოიცვა მთელი საბერძნეთი, მათ შორის სამხრეთ იტალიისა და სიცილიის ბერძნული პოლისებიც.

ბერძნულ პოლისთა ეკონომიკურმა ზრდამ და პოლისებს შორის ვაჭრობამ გაამწვავა ურთიერთობა უმსხვილეს სავაჭრო-სახელოსნო ცენტრებს შორის. ერთმანეთს დაუპირისპირდა, ერთის მხრივ, ათენი და, მეორეს მხრივ, კორინთო და მეგარა. ფარული ბრძოლა მიმდინარეობდა აღმოსავლეთისა (იტალია, სიცილია) და ჩრდილო-აღმოსავლეთის (მაკედონია, თრაკია, შავიზღვისპირეთი) ბაზრებისათვის; ამას დაერთო პოლიტიკური მეტოქეობა სპარტასა და ათენს შორის საბერძნეთში

ჰეგემონობისათვის, რასაც ამწვავებდა განსხვავება ამ პოლისთა სოციალურ სტრუქტურაში, რის გამოც ათენი მხარს უჭერდა დემოკრატიულ, ხოლო სპარტა – ოლიგარქიულ დაჯგუფებებს ბერძნულ პოლისებში.

ომს საბაზად დაედო სამი კონფლიქტი, დაკავშირებული კერკირას, პოტიდეასა და მეგარასთან. კერკირა ცდილობდა თავისი მეტროპოლიის კორინთოსაგან განთავისუფლებას. კორინთო-კერკირას კონფლიქტში 433 წ. ათენი ამ უკანასკნელს დაეხმარა და კიდევ უფრო გაიმწვავა ურთიერთობა კორინთოსთან. თავის მხრივ, 432 წელს კორინთომ სამხედრო დახმარება აღმოუჩინა პოტიდეას, რომელიც დელოსის კავშირში შედიოდა და ათენისაგან თავის დახსნას ცდილობდა. ამავე წელს ათენმა თავისი ნავსადგურები ჩაუკეტა მეგარას და ვაჭრობა შეუფერხა. კორინთომ და მეგარამ დასახმარებლად სპარტას მიმართეს, ხოლო სპარტამ არარეალური მოთხოვნები წაუყენა ათენს, რომელმაც უარყო ისინი. ვითარება უაღრესად დაიძაბა.

სამხედრო მოქმედება დაიწყო თებემ, რომელიც 431 წლის აპრილში თავს დაესხა ათენის მოკავშირე ქალაქ პლატეას. ივნისის შუაგულში პელოპონესელები ა რ ქ ი - დ ა მ ე ს მეთაურობით თავს დაესხნენ ატიკას, რომლის მოსახლეობამაც ათენს შეაფარა თავი. შემოსევა განმეორდა შემდგომ წელსაც; ამას დაერთო შავი ჭირის ეპიდემია ათენში (430-429 წწ.), რომელმაც იმსხვერპლა ბევრი მოქალაქის, მათ შორის პერიკლეს, სიცოცხლე. ათენში გამწვავდა ბრძოლა ზომიერ და რადიკალურ დაჯგუფებებს შორის. ამ უკანასკნელთა პოლიტიკური გამარჯვების შედეგად ათენელებმა აქტიური საბრძოლო მოქმედება დაიწყეს პელოპონესელთა ტერიტორიაზე: ათენის ფლოტმა 425 წელს დაიპყრო პილოსი და კუნძულ სფაქტერიაზე ტყვედ ჩაიგდო 120 წარჩინებული სპარტელი. ამის შემდეგ საომარ მოქმედებათა თეატრმა ქალკიდიკაში გადაინაცვლა, სადაც სპარტელებმა რიგ წარმატებებს მიაღწიეს ბ რ ა ს ი დ ა ს ი ს მეთაურობით. 422 წლის ოქტომბერში ამფიპოლისთან ბრძოლაში დაიღუპნენ ბრასიდასიც და კლეონიც; 421 წელს დაიდო ე. წ. ნ ი კ ი ა ს ზ ა ვ ი 50 წლის ვადითა და სტატუს კვოს შენარჩუნების პირობით. მიუხედავად ამისა, უკმაყოფილება იზრდებოდა როგორც ათენის, ისე სპარტის მოკავშირეთა წრეებში. ათენში ა ლ კ ი ბ ი ა დ ე ს მეთაურობით საომრად განწყობილმა დაჯგუფებამ გაიმარჯვა. მისი ინიციატივით შეიქმნა პელოპონესის პოლისთა ახალი კოალიცია (არგოსი, მანტინეა და ელეა), რომელმაც ათენის მხარდაჭერითა და წაქეზებით შეუტია ლაკედემონს, მაგრამ დამარცხდა მანტინეასთან 418 წლის აგვისტოში. 415 წლის გაზაფხულზე, მიუხედავად მხედართმთავარ ნიკიას წინააღმდეგობისა, ათენმა მოაწყო სიცილიის ექსპედიცია სირაკუზის წინააღმდეგ; ექსპედიცია ათენელთა სასტიკი დამარცხებით დასრულდა 413 წლის სექტემბერში.

სიცილიის ექსპედიციის დასაწყისში ათენელებმა მკრეხელობაში დასდეს ბრალი ალკიბიადეს და იგი სპარტაში გაიქცა. სწორედ მისი რჩევით, 413 წ. სპარტელებმა დაიპყრეს ატიკის ქალაქი დეკელეა და დაიწყეს განუწყვეტელი სამხედრო მოქმედება ატიკის ტერიტორიაზე. 411 წ. ათენელმა ოლიგარქებმა სახელმწიფო გადატ-

რიალება მოაწყვეს და ე. წ. «ოთხასთა ბატონობა» დაამყარეს; ახალი ხელისუფლება მალე დამარცხდა და კვლავ ათენში დაბრუნებულმა ალკიბიადემ ათენის ფლოტს დიდი გამარჯვებები მოუპოვა იონიაში (411-408 წწ.). 406 წ. ათენელებმა კიდევ ერთხელ დაამარცხეს პელოპონესელები არგინუსის კუნძულებთან, მაგრამ უკვე შემდეგ წელს სპარტელმა ლისანდრემ, რომელმაც სპარსეთის დახმარებით აღადგინა ფლოტი, დაამარცხა ათენელები ეგოსპოტამესა და ჰელესპონტთან. 404 წლის აპრილში ათენი საბოლოოდ დანებდა მტერს. გამარჯვებულები დაუნდობლები იყვნენ; მათ მოითხოვეს: დელოსის კავშირის დაშლა; ათენის სამხედრო ფლოტის გადაცემა სპარტელებისათვის; ე. წ. «გრძელი გალავნისა» და პირეუსის კავშირში ლაკედემონის ჰეგემონიის აღიარება. ათენში დამყარდა 30 ტირანის ოლიგარქიული რეჟიმი...

პელოპონესის ხანგრძლივმა, მძაფრმა და გამანადგურებელმა ომმა დაასუსტა როგორც ათენი და მისი მოკავშირეები, ისე სპარტა და მისი სატელიტები. ომმა ძირს დასცა მანამდე უაღრესად მაღალი საერთაშორისო პრესტიჟი მთელი საბერძნეთისა. სულ მალე, უკვე ^{3'} საუკუნეში კიდევ უფრო გამწვავდა ბერძნულ პოლისთა ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური კრიზისი. მიუხედავად იმისა, რომ ე. წ. კორინთოს ომში (395-387) გამარჯვების შემდეგ ათენმა მოახერხა თავისი საომარი ფლოტის აღდგენა და დემოკრატიის აღორძინება, მას უკვე აღარ ეწერა ძველი დიდების დაბრუნება...

*

საყოველთაოდ ცნობილია ბერძენი ხალხის დამსახურება ევროპული ცივილიზაციისა და კულტურის წინაშე. ბერძნული კულტურული მემკვიდრეობიდან ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია დრამის ფენომენი, რომელიც კლასიკურ ხანაში მოიცავდა ტრაგედიას, სატირულ დრამასა და კომედიას.

კომედია ჩაისახა დიონისეს დღესასწაულებზე და ამ ღმერთის კულტთან კავშირი არ დაუკარგავს მთელი კლასიკური პერიოდის განმავლობაში.

კომედია («კომოს» – კომოსი და «ოდე» – სიმღერა), როგორც ჟანრი, ჩამოყალიბდა ორი განსხვავებული ელემენტის შერწყმით; ესაა ინვექტივა (თავდასხმები რომელიმე კონკრეტულ პიროვნებაზე) და მიმოსი (ყოფითი სცენების გასართობი ასახვა).

ინვექტივა, პირადი სატირა ლიტერატურაში ფართოდ პირველად დანერგა დიდმა ბერძენმა პოეტმა არქილოქემ (ძვ. წ. ³³ ს.); მანამდე კი თავისი სრული განხორციელება თავდაპირველად ჰპოვა ფოლკლორში, კერძოდ კი კომოსში, რომელსაც უკავშირდება კომედიის სახელწოდება. კომოსის ზეიმი («კომადეინ») ნიშნავდა ყანების შემოვლას, ნადიმს და შემდეგ შეზარხოშებული ხალხის ჯგუფ-ჯგუფად სეირნობას ქუჩებში ცეკვა-თამაშით, გამვლელ-გამომვლელების დაცინვითა და თავშეუკავებელი ლანძღვა-გინებით.

კომოსის ნაწილი იყო ე. წ. ფ ა ლ ი კ უ რ ი სიმღერები, რომლებსაც ასრულებდნენ ფ ა ლ ო ს ი ს, ნაყოფიერების სიმბოლოს მატარებელთა მსვლელობის დროს. ფალიკურ სიმღერებს ასრულებდნენ წამომწყები («ექსარონ») და გუნდი («ქოროს»). წამომწყები განადიდებდა დიონისეს, მხიარულებასა და ღვინოს; როგორც ჩანს, ამას ერთვოდა გონებამახვილური და ფანტასტიკური წიაღსვლები. გუნდი წამომწყებს უპასუხებდა სიმღერით, რასაც ემატებოდა ყიჟინა და ღმერთებისადმი მიმართვა. არავითარი შეზღუდვა ფორმის მხრივ არ არსებობდა, ასპარეზი სრულიად თავისუფალი იყო დაცინვისა და ხუმრობისათვის. სავარაუდოა, რომ აქვე ჩაისახა დიალოგი. ყოველ შემთხვევაში, საყურადღებოა, რომ არისტოტელეს ცნობით, «...კომედია წარმოიშვა წამომწყებთაგან ფალიკური სიმღერებისა, რომლებიც ახლაც იმღერება მრავალ ქალაქში» (პოეტიკა, ³, 1449 9).

ინვექტივა ძირითადი შემადგენელი ნაწილი იყო ე. წ. «ურმების სვლის» («კომპეია») წეს-ჩვეულებისა: გაზაფხულის პირველი თვის, ანთესტერიონის (დაახლოებით შეესაბამება ჩვენი თებერვლის მეორე და მარტის პირველ ნახევარს) დღესასწაულის – ე. წ. «ანთესტერიების» მეორე დღეს ათენის საქალაქო მოედანზე ერთმანეთს ნელ-ნელა მიჰყვებოდა სოფლელი გლეხებით სავსე ურმები; გლეხები მღეროდნენ და შემხვედრ ქალაქელებს უხეში ხუმრობებითა და ლანძღვა-გინებით «ასაჩუქრებდნენ». ამას ეწოდებოდა «ურმის დაცინვები» («სქომმატა ექს ჰამაქსონ»).

შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ ანთესტერიების საკრალური შინაარსი. ანთესტერიონში, ყვავილების თვეში («ანთოს» – ყვავილი), ძველი ბერძნების წარმოდგენით, მიწიდან პირველ ყვავილებთან ერთად ამოდიოდნენ მიცვალებულთა სულებიც. ერთმანეთს ხვდებოდა სიცოცხლისა და სიკვდილის სიმბოლოები; ნაყოფიერებისა და შემოქმედებითი სქესობრივი ძალის გამომხატველი სახეები ერეოდა გარდაცვლილთა მოუსვენარ აჩრდილებს, რომლებთან შეხვედრასაც გაურბოდნენ ცოცხლები. მიცვალებულთა სულების დასამშვიდებლად ისინი მიმართავდნენ მსხვერპლშეწირვასა და ე. წ. აპოტროპეებს, ხოლო დასაშინებლად – ყვირილსა და ხმაურიან მხიარულებას. ამავე დროს, ყვირილი და მხიარული ლანძღვა-გინება სრულიად შეესაბამებოდა ამ სამხრეთული კარნავალის განწყობილებას.

სრულიად ნათელია, რომ ხმაურსა და გინებაში ძველი ბერძნისათვის მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა სიტყვის პრიმიტიული მაგია. ჰაერი, რომელიც გარს ეხვეოდა ნაყოფიერების დემონს, ივსებოდა სქესობრივი ცხოვრების სახეებით, ცახცახებდა სიცილის აფეთქებებითა და «მაგარ-მაგარი» სიტყვებით, რომლებიც უშუალოდ, ყოველგვარი გარეგანი თუ შინაგანი ცენზურის გარეშე აღნიშნავდნენ შემოქმედებითი და გამანაყოფიერებელი ძალების ცნებებს – ძველი ადამიანის წარმოდგენით, ყოველივე ამას მაგიურად უნდა ემოქმედა ნიადაგის, შინაური ცხოველებისა და თვით ადამიანის ნაყოფიერებაზე. უხამსობა, რომელიც ძველი ატიკური კომედიის ლიტერატურული სტილის აუცილებელი ელემენტია, სათავეს იღებს ამავე საკრალური წყაროდან.

«ურმის დაცინვის» წეს-ჩვეულება საუკუნეთა განმავლობაში არსებობდა ათენში; იგი იმდენად პოპულარული ყოფილა, ხოლო მისი ხუმრობები ისეთი «დახვეწილი» უხეშობით გამოირჩეოდა, რომ ერთიცა და მეორეც ათენში ანდაზად ქცეულა. ანალოგიურ სურათს გვიჩვენებს სხვა დღესასწაულთან – ელევსინის მისტერიებთან დაკავშირებული ე. წ. «გეფირიზმები» ანუ «ხიდის ლანძღვა-გინება». ელევსინის მისტერიებზე, შემოდგომით, როდესაც ათენელ მოქალაქეთა პროცესია, რომელსაც დიონისეს კერპი მოჰქონდა, ელევსინიდან ქალაქში ბრუნდებოდა, ათენის მახლობლად, მდინარე კეფისოსზე გადასვლისას, *ხიდზე* მას ხვდებოდა მეორე პროცესია, რომელიც პირველს ლანძღვა-გინებითა და ხუმრობებით უმასპინძლდებოდა. არსებობს ცნობა, რომ «გეფირიზმებში» დაცინვა მიმართული იყო, როგორც წესი, ყველაზე უფრო ცნობილი და სახელგანთქმული მოქალაქეების წინააღმდეგ.

კომედიის მეორე საწყისი ელემენტი, მ ი მ ო ს ი თავდაპირველად ხალხური ბალაგანის ელემენტარული ფორმა იყო. ეს სახუმარო სცენები დასცინოდა ბრიყვ მდიდარს, ცრუმეცნიერს, თაღლითსა და ქურდს. ყოველი მათგანი ხვდებოდა წარმოდგენის მთავარ პერსონაჟს, ცდილობდა მისგან ფულის მიღებას, მის მოტყუებას, გაცურებას ან გაქურდვას, მაგრამ მარცხდებოდა და ნაცემი გარბოდა სცენიდან მაყურებელთა საერთო ხარხარში. უბრალო ხალხის სიმპათიას, ბუნებრივია, იმსახურებდა მთავარი პერსონაჟი, ერთი შეხედვით გულუბრყვილო, მაგრამ ჭეშმარიტი ხალხური სიბრძნის მატარებელი ადამიანის ტიპი.

მომოსი შემდგომში ძველ საბერძნეთშივე დამოუკიდებელ ლიტერატურულ ჟანრად მოგვევლინა; ხოლო ინვექტივა წმინდა სახით, თავისი ბუნების გამო, გასაგებია, რომ დამოუკიდებელ ჟანრად ჯერაც ვერ ჩამოყალიბებულა, თუმცა ზეპირმეტყველებაში იგი დღემდე ცოცხალია და პოპულარული ანეკდოტების უმთავრეს ელემენტს წარმოადგენს.

*

ადრე მიაჩნდათ, რომ კომედიამ უკვე ძვ. წ. ³ საუკუნეში მიიღო ჩამოყალიბებული ფორმა დორიულ პოლისებში (გრიზარი), მაგრამ ეს მოსაზრება არქეოლოგიური ან ლიტერატურული წყაროების მოხმობით არ დადასტურდა. მართალია, ლაკონიკაში გვხვდება საინტერესო ცეკვებიცა და მიმოსური წარმოდგენებიც, რომლებშიც ფიგურირებდნენ ე. წ. დიკელისტები, მაგრამ აქ, როგორც ირკვევა, საქმე გვექონია არა საკუთრივ კომედიასთან, არამედ პანტომიმასთან. ს ი კ ი ო ნ შ ი იხსენიება ფ ა ლ ო ფ ო რ ო ს თ ა («ფალოსის მატარებელთა») პროცესია, რომელიც, ალბათ, ჩამოჰკავდა ზემოხსენებულ ატიკურ მსვლელობებს, მაგრამ ცნობები ამ საკითხზე მეტად მცირერიცხოვანი და ბუნდოვანია.

მხოლოდ მ ე გ ა რ ა შ ი შეიძლება, როგორც ჩანს, უკვე ძვ. წ. ³ საუკუნისათვის ჩამოყალიბებული კომედიის ჩანასახის გამოყოფა. არისტოტელეს ცნობით, მეგარელები ამტკიცებდნენ, რომ კომედია დემოკრატიასთან ერთად დამკვიდრდა მათთან (პოეტიკა, ³³³, 1448 29); ამ ცნობაში ყურადღებას იპყრობს ფუნქციონალური დაკავ-

შირება კომედიასა და დემოკრატიას შორის, თუმცა კი ძნელია იმის განსაზღვრა, თუ რას წარმოადგენდა სინამდვილეში ეს მეგარული კომედია; საეჭვოა, რომ მას დიდი ლიტერატურული ღირსება და მნიშვნელობა ჰქონოდა. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ იგი შედგებოდა მოკლე სახუმარო სცენებისა (მიმოსი?) და სიმღერებისაგან (ინვექტივა?). არავითარი საფუძველი არა გვაქვს, ვამტკიცოთ, რომ ამ სცენებს შორის რაიმე კაუზალური კავშირი არსებობდა.

ეს მეგარული ფ ა რ ს ი, თუ შეიძლება ასე ეწოდოს, საკმაოდ საეჭვო ცნობის თანახმად, ატიკაში ძვ. წ. 570 წ. მახლობლად ჩამოუტანია ვინმე ს უ ს ა რ ი ო ნ ს (სხვა ცნობების თანახმად, სუსარიონი ატიკელი ყოფილა); ამის შემდეგ, თითქოსდა ჩვენთვის სრულიად უცნობმა პოეტებმა, მ ი ლ ო ს მ ა და მ ე ს ო ნ მ ა განავითარეს იგი პისისტრატესა და მისი ვაჟების ეპოქაში. და მხოლოდ მომდევნო საუკუნეში, ბერძენ-სპარსელთა ომების შემდეგ გამოდის ისტორიის სარბიელზე ატიკური კომედია.

მანამდე კი კომედია, როგორც ჟანრი, დამკვიდრდა ბერძნული სამყაროს სულ სხვა ნაწილში, ე. წ. «დიდ საბერძნეთში», სიცილიაში. ამ კუნძულის მოსახლეობა მხიარულებისა და დაცინვის მოყვარული ყოფილა; მას ბუნებით დაჰყვა მიმიკისადმი, გამომსახველობითი ჟესტიკულაციისადმი მიდრეკილება, პაროდიული სული. ყოველივე ამის შესახებ ცნობები მოეპოვება უკვე ციცერონს, თუმცა შეგვიძლია, არ შევაწუხოთ დიდი რომაელის აზრდილი და, უბრალოდ, გავიხსენოთ სიცილიის თუნდაც თანამედროვე მოსახლეობა. ყოფითი სცენების გასართობი ასახვა უაღრესად პოპულარული იყო სიცილიაში; მ ი მ ო ს ი ც, როგორც დამოუკიდებელი ლიტერატურული ჟანრი, სწორედ აქ ჩამოყალიბდა შემდგომში (სოფრონი). სწორედ მიმოსი და არა ინვექტივა იყო მთავარი საფუძველი სიცილიური კომედიისა, რომლის უდიდესი წარმომადგენელი ყოფილა ე პ ი ქ ა რ მ ე (ძვ. წ. დაახლ. 550-460 წწ.); პოეტს მიუცია კომედიისათვის ფაბულა, შეუქმნია ინტრიგა და გადასულა «საგინებლიდან» «სასაცილოზე» (არისტოტელე). ეპიქარმე ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სახელი ყოფილა ბერძნულ ლიტერატურაში; პლატონს იგი სახუმარო პოეზიის უდიდეს წარმომადგენლად მიაჩნდა, როგორც ჰომეროსი – სერიოზულისა; არისტოტელე მას უყოყმანოდ ანიჭებდა უპირატესობას არისტოფანესთან შედარებით... სამწუხაროდ, ამ ავტორისაგან მხოლოდ უმნიშვნელო მოცულობის ფრაგმენტები და მის მიერ დაწერილი ორმოცი კომედიიდან ოცდაცხრის სათაური შემოგვრჩა.

როგორც აღვნიშნეთ, ეპიქარმემ კომედიას მისცა ფაბულა; ატიკაში ამას დაემატა ნიღბები, მსახიობთა მეტნაკლებად უტრირებული კოსტუმები; დორიულმა სამყარომ კომედიაში შემოიყვანა გუნდი; ასე იზრუნა მთელმა საბერძნეთმა ახალი დრამატული ჟანრის ჩამოყალიბებისათვის.

ძვ. წ. ' ს. დასაწყისში დაარსებულა კომედიოგრაფოსთა ასპარეზობა. პირველი ცნობა კომიკური გუნდების შეჯიბრების შესახებ ეხება 487/486 წელს, როდესაც გაუმარჯვია ვინმე ქ ი ო ნ ი დ ე ს. ვიცით მისი რამდენიმე თანამედროვე კომედიოგრა-

ფოსის სახელიც, მაგრამ შედარებით ზუსტი ცნობები მოგვეპოვება მხოლოდ არისტოფანეს უშუალო წინამორბედებსა და თანამედროვეებზე – მაგნესზე, კრატინეზე, ევპოლისზე, კრატესსა და ფერეკრატესზე.

ტრაგიკოსთა ტრიადის პარალელურად, ჩვეულებრივ, ასახელებდნენ ძველ კომედიოგრაფოსთა ტრიადასაც – კრატინე, ევპოლისი, არისტოფანე. კრატინეს (გარდაიცვალა ძვ. წ. 420 წლის მახლობლად) დაუწერია ოცდაცხრა კომედია და კომედიოგრაფოსთა ტრადიციულ ასპარეზობებზე, სულ ცოტა, ცხრა გამარჯვება მოუპოვებია. ეს ყოფილა უზარმაზარი ტემპერამენტის პოეტი, რომელსაც კომედიისათვის მანამდე არნახული გაქანება და დინამიზმი მიუნიჭებია. ამ დიდი შემოქმედის მემკვიდრეობიდანაც მხოლოდ უმნიშვნელო მოცულობის ფრაგმენტები შემოგვრჩა... მათი შესწავლით ირკვევა, რომ კრატინე დაუნდობლად ესხმოდა თავს პოლიტიკურ მოღვაწეებს, მათ შორის პერიკლესაც კი; პოეტი ებრძოდა უცხოურის კულტსა და სოფისტებს. ერთხელ მას გამოუყვანია არქილოქეების მთელი გუნდი, ჯგუფი დაუნდობელი, სასტიკი კრიტიკოსებისა.

არც ევპოლისის შემოქმედება დაინდო დრომ; გადარჩა მხოლოდ ცხრამეტი კომედიის სათაური და 460-ზე მეტი ფრაგმენტი, რომელთაგან მხოლოდ ერთია შედარებით მოზრდილი (შეიცავს ნაწყვეტს კომედიისა «დემები»); ფრაგმენტების შესწავლით ირკვევა, რომ ეს კომიკოსი პოეტიც აკრიტიკებდა სოფისტებს, სამხედრო პირებს, პოლიტიკურ მოღვაწეებს.

მეხუთე საუკუნის ოციანი წლების დასაწყისისათვის კომედიაში მიიღო სტაბილური ფორმა. მისი გუნდი შედგებოდა 24 წევრისაგან (ქორევისაგან) და მას სათავეში ედგა კორიფეოსი; მოქმედების მსვლელობაში გუნდი ორ ნახევარგუნდად იყოფოდა, რომლებსაც მეთაურობდნენ წინამძღოლები. მსახიობთა რიცხვი განსაზღვრული იყო: ყველა როლს ასრულებდა სამი მსახიობი. იშვიათ შემთხვევაში (კომედიაში უფრო ხშირად, ვიდრე ტრაგედიაში) დასაშვებია იყო პარაქორეგემა (მეოთხე ან, უიშვიათეს შემთხვევაში, მეხუთე მსახიობის შემოყვანა); სტატისტების რიცხვი განუსაზღვრელი იყო. კომედიაში მოქმედება სწრაფად გადადიოდა ქალაქიდან სოფელში, დედამიწიდან – ზეცაზე, სააქაოდან – საიქიოში; ქრონოტოპის ეს სწრაფი ცვლილებები, როგორც ჩანს, გაძლიერებული არ ყოფილა დეკორაციის ასევე სწრაფი მონაცვლეობით. ქორეგტებს ეცვათ პოეტის ჩანაფიქრის შესაბამისად, ამავე დროს, ხაზგასმული იყო მხოლოდ ერთი სპეციფიკური ნიშანი, მაგალითად, ღრუბლებისათვის – გრძელი ცხვირები, კრაზანებისათვის – ნესტარი და ა. შ. მსახიობებს ჭრელი კოსტუმები ემოსათ (ზოგიერთი როლისათვის ესკიზებს თავად ავტორი ქმნიდა). კომედიანტების სხეულს გროტესკული ფორმები ენიჭებოდა: გამობერილი ღიპი, სქელი უკანალი, უზარმაზარი კუზი და ტყავის ფალოსი. როგორც ტრაგედია, კომედიაც მხოლოდ მამაკაც მსახიობებს ანდობდა თავისი ჩანაფიქრის განხორციელებას. საერთო მოსაზრებით, კომედიის წარმოდგენის ქორეოგრაფია საკმაოდ ერთფეროვანი იყო, გუნდი, ჩვეულებრივ, ცეკვავდა კორდაქსს – ევროპული სარაბანდის მსგავს ცეკვას, რომელიც გამოირჩეოდა მკვეთ-

რი მოძრაობებით, ხტომებითა და საკმაოდ უხამსი ხასიათით. რაც შეეხება წარმოდგენის მუსიკალურ მხარეს, როგორც მწირად შემორჩენილი მუსიკალური ფრაგმენტების ანალიზი გვარწმუნებს, იგი უაღრესად მრავალფეროვანი და რთული ხასიათისა ყოფილა. კომიკურ ნიღბებსა და თეატრალურ მანქანებზე ძალიან ცოტა რამ ვიცით, თეატრალურ მხატვრობაზე კი – თითქმის არაფერი.

განსაზღვრული იყო ძველი ატიკური კომედიის კომპოზიცია: პ რ ო ლ ო გ შ ი, ჩვეულებრივ, წარმოდგენილი იყო რაიმე ახალი იდეა-თეზისი, რომელიც უპირისპირდებოდა საზოგადოდ მიღებულ, ტრადიციულ შეხედულებებს; პროლოგს მოჰყვებოდა ა გ ო ნ ი, რომელშიც ერთმანეთს უპირისპირდებოდნენ «ნოვატორი» პროტაგონისტი (მთავარი როლის შემსრულებელი) და ტრადიციონალისტი დეეტერაგონისტი (მეორე როლის შემსრულებელი); კამათში, როგორც წესი, იმარჯვებდა ახალი თეზისი და მისი ავტორი. აგონს მოსდევდა პ ა რ ა ბ ა ს ი ს ი, ძველი კომედიის სპეციფიკური ნაწილი, ანტიკური პუბლიცისტიკის, საჯაროობისა და დემოკრატიზმის მწვერვალი. კომედიის ამ ნაწილში გუნდი უშუალოდ მიმართავდა მაყურებელს საშინაო თუ საგარეო პოლიტიკის ყველაზე უფრო მწვავე საკითხებთან დაკავშირებით (პარაბასისი, ჩვეულებრივ, დამოუკიდებელი იყო კომედიის სიუჟეტისაგან). ამით მთავრდებოდა კომედიის პირველი ნაწილი და იწყებოდა მეორე, მეტად განსხვავებული პირველისაგან. ეს იყო სცენათა რიგი, ე. წ. ე პ ი ს ო დ ი ო ნ ე ბ ი: ცოცხალი, მოკლე და ხშირად ერთმანეთის სიმეტრიული; მათ შორის ჩასმული იყო ი ნ ტ ე რ მ ე დ ი ე ბ ი – გუნდის სიმღერები და ცეკვები. ეპისოდებში ხორცს ისხამდა პროლოგში წარმოდგენილი და აგონში გამარჯვებული იდეა-თეზისი. ხალხური ბალაგანიდან შემოსული ბრიყვი მდიდრის, ცრუმეცნიერისა თუ ქურდის ტიპები ცდილობდნენ რაიმე წაელლიტათ პროტაგონისტისათვის, რომელიც თავის მონაპოვარს, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, არავის უზიარებდა. კომედია მთავრდებოდა ე ქ ს ო დ ო ს ი თ – სცენიდან მსახიობებისა და ორქესტრადან გუნდის მხიარული გასვლით.

დადგენილია, რომ კომედიის კომპოზიციას საფუძვლად დასდებია მისი შინაგანი სტრუქტურა; კლასიკური ფილოლოგიის ინგლისურმა სკოლამ კომედია, ისევე როგორც ტრაგედია, დაუკავშირა ე. წ. «წელიწადის» რიტუალს და გამოავლინა დრამის სტრუქტურის სტაბილური ხასიათი. ძველი კომედიის მოქმედების განვითარებისათვის შემოთავაზებულია ტრაფარეტული სქემა: ბრძოლა, მსხვერპლშეწირვა, საჭმლის მომზადება, ნადიმი, წმინდა ქორწინება (კორნფორდი).

*

ანტიკურ ეპოქაში არც კომედია და არც ტრაგედია არ იდგმებოდა ისეთი ინტენსივობით, როგორც ამას ჩვენ ვართ ჩვეულებრივნი.

დრამა, როგორც უკვე აღინიშნა, რელიგიურ დღესასწაულს უკავშირდებოდა და საზოგადოებრივი კულტის ელემენტს შეადგენდა. ძვ. წ. ' საუკუნეში კომედია ატიკაში იდგმებოდა ქალაქის ანუ დ ი დ ი ო ნ ი ს ი ე ბ ე (487/486 წლიდან), ლ ე -

ნ ე ე ბ ზ ე (444 წლიდან) და, იშვიათად, სოფლის ანუ მ ც ი რ ე დ ი ო ნ ი ს ი ე ბ - ზ ე. ეს უკანასკნელი დღესასწაული განსაკუთრებული ბრწყინვალეობის გარეშე მიმდინარეობდა და მისი მნიშვნელობა დიდი არ იყო. რაც შეეხება ქალაქის (დიდ) დიონისიებს, აქ მთავარი როლი ეკისრებოდა ტრაგედიას, კომედია კი მეორე პლანზე იყო გადაწეული; ლენეების დღესასწაული კი, პირიქით, კომედიას ეთმობოდა და ნაკლებ ყურადღებას აქცევდა ტრაგედიას: არისტოფანეს ჩვენამდე მოღწეულ კომედიათა უმრავლესობა სწორედ ლენეებზე დაიდგა.

დრამის დადგმის ორგანიზაცია ათენში დიდ სახელმწიფო საქმედ ითვლებოდა და ეკისრებოდა რომელიმე არქონტს; კერძოდ, დიდი დიონისიების დროს ამ მოვალეობას ასრულებდა ა რ ქ ო ნ ტ - ე პ ო ნ ი მ ი, ხოლო ლენეების დღესასწაულზე – ა რ ქ ო ნ ტ - ბ ა ს ი ლ ე ვ ს ი.

დრამატურგი პიესის დადგმის ნებართვისათვის მიმართავდა არქონტს. ოფიციალურ ენაზე ამას ეწოდებოდა «გუნდის მოთხოვნა» («ქორონ აიტეინ»). არქონტი თავისი ნებისამებრ დართავდა ან არ დართავდა დრამატურგს ასპარეზობაში მონაწილეობის უფლებას. როგორც ჩანს, ამ შემთხვევაში არქონტი ითვალისწინებდა როგორც პოეტის რეპუტაციას, ისე წარმოდგენილი დრამის ხარისხსაც. თუკი დრამა დასადგმელად მიიღებოდა, ოფიციალურ ენაზე ამას ეწოდებოდა «გუნდის მიცემა» («ქორონ დიდონაი»). გუნდის მიცემის შემდეგ არქონტი რომელიმე შეძლებულ მოქალაქეს დადგმის ორგანიზატორად ნიშნავდა; ამ საპატიო მოვალეობას ქ ო რ ე გ ი ა, ხოლო მის შემსრულებელს ქ ო რ ე გ ო ს ი ეწოდებოდა. ამ უკანასკნელის მოვალეობაში შედიოდა: საკუთარი ხარჯით გუნდის მომზადება წარმოდგენისათვის, ხარჯის გაღება დეკორაციისა და გუნდის კოსტუმებისათვის და ა. შ. რაც შეეხება მსახიობებს, მათ გასამრჯელოს უხდიდა არა ქორეგოსი, არამედ სახელმწიფო. დრამატურგი, რომლის დრამასაც მიიღებდნენ დასადგმელად, ჰონორარს მიიღებდა ისევ და ისევ სახელმწიფო ხაზინიდან.

რეჟისორის, კომპოზიტორისა და ქორეოგრაფის ფუნქციას, ჩვეულებრივ, თვით ავტორი ასრულებდა. ამის გამო მას «გუნდის მასწავლებელსაც» («ქოროდიდასკალოს») უწოდებდნენ.

სახელმწიფო ზრუნავდა წარმოდგენის დროს წესრიგისა და სიჩუმის დაცვაზე, აგრეთვე, ჯილდოთა სამართლიან განაწილებაზე. ამ მიზნით ატიკის თითოეული ფილედან ირჩეოდნენ ა გ ო ნ ა თ ე ტ ე ბ ი – თეატრალური ჟიურის წევრები (ჟიური ათი კაცისაგან შედგებოდა), რომელთაც ემორჩილებოდნენ მ ა ს ტ ი გ ო ფ ო - რ ო ს ე ბ ი; ესენი სჯიდნენ წესრიგის დამრღვევთ და უკიდურეს შემთხვევაში ამეკვებდნენ კიდევ მათ თეატრიდან.

ასპარეზობაში, როგორც წესი, მონაწილეობდა სამი კომედიოგრაფოსი (ე. ი. სამი გუნდი და სამი ქორეგოსიც). პაექრობის დასრულების შემდეგ ათი აგონათეტიდან კენჭისყრით არჩეული ხუთი განიხილავდა კონკურსის შედეგებს და აცხადებდა გამარჯვებულს. ასპარეზობის შედეგები იწერებოდა სტელაზე, რომელიც საჯარო

ადგილას იდგმებოდა – ეს იყო ე. წ. დიდასკალიები (ზოგიერთი მათგანი დღემდე შემოგვრჩა).

*

არისტოფანეს კომედიები კარგადაა ცნობილი.

არისტოფანეს ბიოგრაფია თითქმის უცნობია.

წყაროები, რომელთა მიხედვითაც შეგვიძლია დიდი კომედოგრაფოსის ბიოგრაფიის ელემენტები აღვადგინოთ, სხვადასხვა ღირსებისაა: ესაა ორი ანონიმური ბიოგრაფია, სტატია სვიდას ლექსიკონში, პლატონის «აპოლოგიის» ერთი სქოლიო, მოკლე შენიშვნა ანონიმურ გამოკვლევაში «კომედიის შესახებ» (ე. წ. «კოალენის ტრაქტატი») და ტომას მაგისტერის ნაკლებად სანდო კომპილაცია. ამას უნდა დამატოს სქოლიოები და დიდასკალიები, რომლებმაც ჩვენამდე მოაღწია კომედიების ტექსტთან ერთად; დაბოლოს, მნიშვნელოვანი წყაროა თვით არისტოფანეს კომედიები, განსაკუთრებით კი «აქარნელების», «მხედრების», «ღრუბლების», «კრაზანებისა» და «მშვიდობის» პარაბასისები.

თუკი ამ წყაროთაგან შევარჩევთ ყველაფერ იმას, რაც აშკარა წინააღმდეგობებსა და ლეგენდებს არ შეიცავს, ძალიან ცოტა რამ შეგვრჩება ხელთ. სხვა რომ არ იყოს, დრამატურგის დაბადებისა და გარდაცვალების წლებიც კი მხოლოდ და მხოლოდ სავარაუდოდაა ცნობილი.

დაბადების თარიღის დასადგენად ერთმანეთს უნდა შეუჯერდეს ორი ცნობილი ფაქტი:

1. დანამდვილებით ცნობილია, რომ არისტოფანეს პირველი კომედია «მეინახენი», რომელმაც ჩვენამდე უმნიშვნელო მოცულობის ფრაგმენტების სახით მოაღწია, დაიდგა ძვ. წ. 427 წ. ფილონიდეს ან კალისტრატეს სახელით.
2. არისტოფანეს «ღრუბლების» პარაბასისში ნათქვამია (სტრ. 530-532, პწკარედული თარგმანი):

და რადგანაც მე ჯერაც ქალწული ვიყავი და არ შეიძლებოდა

ჩემთვის მშობიარობა,

ვშობე, ბავშვი კი სხვა ვინმემ მიიღო და აიყვანა,

თქვენ კი, ათენელებო, ღირსეულად გამომიკვებეთ და აღმიზარდეთ.

სრულიად ნათელია, რომ ორივე ფაქტი ერთსა და იმავე ამბავს ეხება (მით უმეტეს, რომ ამას აღნიშნავს ალექსანდრიული ხანის ერთ-ერთი კომენტატორიც, არისტოფანეს სქოლიასტი). «ღრუბლებში» განხორციელებული ამ მეტაფორის სემანტიკა საკმაოდ გამჭვირვალეა: «ქალწული» თავად არისტოფანეა, რომლისთვისაც ჯერ კიდევ არ შეიძლებოდა «მშობიარობა», ანუ კომედიის დადგმა, ხოლო «ბავშვი» კი სხვის (მაგალითად, კალისტრატეს) მიერ «მიღებული» და «აყვანილი», ანუ დადგმული პირმშოა, კომედია «მეინახენი».

ამრიგად, ირკვევა, რომ ძვ. წ. 427 წელს არისტოფანეს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა უფლება, კომედია დაედგა. საქმე, როგორც ჩანს, ეხება ასაკობრივ ცენზს.

კომედიის დაწერა, რა თქმა უნდა, შეეძლო ნებისმიერი ასაკის ადამიანს, მაგრამ სახელმწიფო რომელიმე არქონტის ხელით გუნდს აძლევდა მხოლოდ სრულასაკოვან მოქალაქეს, რომ მას შეეძლებოდა ქორეგტების ხელმძღვანელობა, ანუ ქოროდიდასკალოსის (რეჟისორისა და ქორმაისტერის) ფუნქციის შესრულება. სრულასაკოვნებად ათენში მიჩნეული იყო თვრამეტი წელი (ე. წ. «ეფებია», რომლის დასრულების შემდეგ თავისუფალ ათენელ ყმაწვილს სრულუფლებიან მოქალაქედ მიიჩნევდნენ). ამრიგად, ცხადია, რომ 427 წლისათვის, ე. ი. იმ დროისათვის, როცა ვინმე კალისტრატემ «მეინახეთათვის» არქონტს გუნდი მოსთხოვა, არისტოფანეს, ამ კომედიის ნამდვილ ავტორს, ჯერ თვრამეტი წელიც არ შესრულებოდა.

არისტოფანეს მეორე კომედია «ბაბილონელები», რომელმაც ასევე მხოლოდ უმნიშვნელო მოცულობის ფრაგმენტების სახით მოაღწია ჩვენამდე, დაიდგა დიდ დიონისიებზე (მარტის დასასრული – აპრილის დასაწყისი); ამ კომედიის დადგმის დროს არისტოფანე, როგორც ჩანს, უკვე ეფებოსი (სრულასაკოვანი მოქალაქე) ყოფილა. «ბაბილონელების» დადგმის წელიც დანამდვილებითაა ცნობილი – ძვ. წ. 426 წ. თუკი გავითვალისწინებთ, რომ კომედიის დადგმას წინ უძღოდა გუნდის მოთხოვნა და გუნდთან ქოროდიდასკალოსის მუშაობა, უნდა დავასკვნათ, რომ არისტოფანე ეფებოსი გამხდარა უკვე ძვ. წ. 427 წელს, კალისტრატეს მიერ «მეინახეთათვის» გუნდის მოთხოვნის შემდეგ.

ამგვარი მსჯელობის წყალობით შეგვიძლია დავადგინოთ, რომ არისტოფანე დაბადებულია ძვ. წ. 445 წელს.

თუმცა, მეცნიერებაში არსებობს სხვა მოსაზრებაც. ზოგიერთ მეცნიერს (მაგალითად, ა. კიორტეს) კომედიოგრაფოსის დაბადების თარიღი აჰყავს ძვ. წ. 450 წლამდე, ხოლო ერთი მეცნიერის (რ. კენტი) ვარაუდით, არისტოფანე დაბადებულია 455/454 წელს. ეს უკანასკნელი მოსაზრება ემყარება «ღრუბლებიდან» მოყვანილი ნაწყვეტის სიტყვა «პართენოსის» («ქალწული») მცდარ თარგმანსა და იმ ფაქტს, რომ «მხედრების» დადგმის დროს არისტოფანე უკვე მელოტი ყოფილა («მხედრები», სტრ. 550; შდრ. «მშვიდობა», სტრ. 767-768 და ევპოლისი, ფრაგმენტი 78). ჩვენი აზრით, ვერც ერთი ეს არგუმენტი სერიოზულ კრიტიკას ვერ უძლებს.

კიდევ უფრო ძნელდება არისტოფანეს გარდაცვალების უტყუარი თარიღის დადგენა.

უკანასკნელი კომედია, რომელიც არისტოფანემ საკუთარი სახელით წარმოადგინა, იყო ჩვენამდე სრულად მოღწეული «პლუტოსი» (მეორე). ეს კომედია დაიდგა ძვ. წ. 388 წელს. ჩვენთვის ცნობილია, რომ ამის შემდეგ არისტოფანეს დაუწერია კიდევ ორი კომედია, «კოკალოსი» და «ეოლოსიკონი» (ეს უკანასკნელი ორ ვარიანტად). დრამატურგის ეს ორი (სამი?) კომედია, ისევე როგორც პირველი ორი («მეინახენი» და «ბაბილონელები») სხვისი სახელით დაიდგა – კომედიოგრაფოსმა მათი სცენაზე განხორციელება თავის ვაჟს, არაროსს მიანდო (შესაძლოა, არისტოფა-

ნეს ჯანმრთელობა არ უწყობდა ხელს, გუნდთან ემუშავა, ან მზრუნველი მამა ცდილობდა, შვილისათვის მაყურებელთა კეთილგანწყობა მოეპოვებინა). მართლაც, დიდასკალიაში, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია, 387 წლის დიდი დიონისიების კომედიოგრაფოსთა ასპარეზობაში გამარჯვებულად მოხსენიებულია არაროსი და მისი კომედია «კოკალოსი». სავარაუდოა, რომ მომდევნო, 386 წელს დაიდგა «ეოლოსიკონიც». დანამდვილებით ვიცით, რომ 101-ე ოლიმპიადის განმავლობაში (ე. ი. ძვ. წ. 375-372 წლებში) არაროსს თავად დაუწყია კომედიების წერა. ამრიგად, უნდა ვივარაუდოთ, რომ არისტოფანე გარდაიცვალა «ეოლოსიკონის» დადგმის შემდეგ, ძვ. წ. 386 წელს, ან ამ თარიღის მახლობლად.

«კომედიის მამის» ბიოგრაფიიდან დანამდვილებით ვიცით შემდეგი – არისტოფანე იყო ფილიპეს ძე, ათენელი (კერძოდ კი, კიდათენეს დემიდან, პანდიონის ფილედან); ჰყოლია სამი ვაჟი: უკვე ნახსენები არაროსი, ფილიპე და ნიკოსტრატე.

მართლაც, პანდიონის ფილეს ხუთასთა საბჭოში შემავალ პრიტანთა ნუსხაში, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია და ძვ. წ. 3¹ საუკუნის დასაწყისით თარიღდება, მოხსენიებულია ვინმე «არისტოფანე კიდათენელი». არავითარი სერიოზული საფუძველი არა გვაქვს, რომ ამ კიდათენელ არისტოფანეში ჩვენი კომედიოგრაფოსი არ დავინახოთ. არისტოფანეს ანონიმურ ბიოგრაფიებსა და ზოგ სქოლიოში არსებული ცნობა იმის შესახებ, რომ კლეონმა «ბაბილონელების» დადგმის შემდეგ კომედიოგრაფოსს უცხოელობაში დასდო ბრალი, როგორც ჩანს, ყალბია. არც ერთ მეტოქეს, მათ შორის ყველაზე უფრო დაუნდობელს – ევპოლისსაც კი (იხ. მისი ფრაგმ. 357) არ უარუყვია არისტოფანეს ათენელობა.

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ არისტოფანე ათენელი კოლონისტიც იყო კუნძულ ეგინაზე (მდრ. «აქარნელები», სტრ. 653 და შესაბამისი სქოლიო).

მეცნიერებისათვის ცნობილია ძველი ატიკური კომედიის ორმოცამდე ავტორის სამსამდე კომედიის დასახელება.

უკვე ანტიკურობა იცნობს არისტოფანეს 44 კომედიას (ერთ-ერთი ბიოგრაფია და «კოალენის ტრაქტატი»). ოთხ მათგანს უკვე ძველად სხვა ვინმეს, კერძოდ კი, პოეტ არქიპეს მიაწერდნენ («პოეზია», «გემის დაღუპვისას გადარჩენილი», «კუნძულები», «ნიობოსი»).

არისტოფანეს კომედიათა სრული ნუსხა აღმოჩნდა ⁹3 საუკუნის ერთ-ერთ ხელნაწერში (ე. წ. «ამბროზიანუს მ») და იგი პირველად გამოაქვეყნა ნოვატიმ. სხვა სია, იმავე წყაროდან, მაგრამ არასრული აღმოჩნდა ამავე საუკუნის სხვა ხელნაწერში (ვატიკანუს 918) და იგი გამოსცა ცურეტიმ.

აი, ეს სიაც (ჯერ მოცემულია ის კომედიები, რომელთა დადგმის თარიღი ჩვენთვის ცნობილია; ჩვენამდე სრულად შემონახული კომედიების სათაურები გამოყოფილია მუქი შრიფტით):

№	სახელწოდება	დადგმის ადგილი	დადგმის თარიღი (ძვ. წ.)	ასპარეზობაში დაკავებული ადგილი
1.	«მეინახენი»	დიონისიები (?)	427	33
2.	«ბაბილონელები»	დიონისიები	426	
3.	«აქარნელები»	ლენეები	425	3
4.	«მხედრები»	ლენეები	424	3
5.	«ღრუბლები»	დიონისიები	423	333
6.	«პროაგონი»	ლენეები	422	33
7.	«კრაზანები»	ლენეები	422	3
8.	«მშვიდობა»	დიონისიები	421	33
9.	«ამფიაროსი»	ლენეები	414	
10.	«ფრინველები»	დიონისიები	414	33
11.	«ლისისტრატე»	ლენეები (?)	411	
12.	«ქალები თესმოფორიების დღესასწაულზე»	დიონისიები	411	
13.	«პლუტოსი» (პირველი)	ლენეები (?)	408	
14.	«ბაყაყები»	ლენეები	405	3
15.	«ქალები სახალხო კრებაზე»	ლენეები (?)	392	
16.	«პლუტოსი» (მეორე)	ლენეები (?)	388	
17.	«კოკალოსი»	დიონისიები	387	3
18.	«ეოლოსიკონი»		386	
19.	«ეოლოსიკონი» (მეორე)		386	
20.	«გლებები»		42?	
21.	«სატვირთო გემები»		42?	
22.	«ღრუბლები» (პირველი)			
23.	«მშვიდობა» (მეორე)			
24.	«ქალები თესმოფორიების დღესასწაულზე» (მეორე)			
25.	«ლემნოსელი ქალები»			
26.	«სცენის დამპყრობი ქალები»			
27.	«ფინიკიელი ქალები»			
28.	«ანაგიროსი»			
29.	«სიბერე»			
30.	«მევირალა»			
31.	«ყარყატები»			
32.	«მომხრაკველები»			
33.	«ტელმესოსელები»			
34.	«დრონი»			
35.	«დედალოსი»			
36.	«დანაიდები»			
37.	«კენტავრი»			
38.	«გმირები»			
39.	«პოლიიდე»			
40.	«ტრიფალესი»			
? 41.	«კუნძულები»			

№	სახელწოდება	დადგმის ადგილი	დადგმის თარიღი (ძვ. წ.)	ასპარეზობაში დაკავებული ადგილი
? 42.	«გემის დაღუპვისას (ორგზის) გადარჩენილი»			
? 43.	«პოეზია»			
? 44.	«ნიობოსი»			

*

ამრიგად, ძვ. წ. 427 წელს 17 წლის არისტოფანემ კალისტრატეს სახელით ათენის სცენაზე წარმოადგინა თავისი პირველი კომედია «მეინახენი», რომელმაც ჩვენამდე მეტად უმნიშვნელო რაოდენობისა და მოცულობის ფრაგმენტების სახით მოაღწია. როგორც ამ ფრაგმენტების შესწავლით ირკვევა, უკვე თავისი პირველი ქმნილებით არისტოფანე წარმოგვიდგა, როგორც მორალისტი და ახალი მიმართულებების კრიტიკოსი, რომელიც შეუბრალებლად დასცინოდა ახალი ყაიდის, «ნოვატორულ» პედაგოგიკას (ვინმე ათენელს ორი ვაჟი ჰყავს; ერთ ვაჟს ტრადიციულად აღზრდის, მეორეს კი ნოვატორულ-მოდურად, ანუ რიტორიკულად; ეს მეორე ვაჟი ვერ ამართლებს მამის იმედებს). შემდეგ, 425 წელს დაიდგა «ბაბილონელები», რომელმაც ასევე ვერ მოაღწია ჩვენამდე; მისი ფრაგმენტების ანალიზით ვრწმუნდებით, რომ ამ კომედიაში აღძრული ყოფილა ათენელთა მიერ მოკავშირეთა ჩაგვრის პრობლემა (მოკავშირეებს განასახიერებდნენ ბაბილონელი მონები). «ბაბილონელებში» არისტოფანე ყმაწვილური ჟინითა და გამბედაობით დაეცა თავს დემაგოგებს, კერძოდ კი – კლეონს. ამას მოჰყოლია გახმაურებული სასამართლო პროცესი, რომელშიც კომედიოგრაფოსს (სახელმწიფოს ფაქტობრივი მეთაურის წინააღმდეგ!) გაუმარჯვია. სასამართლომ ვერ შეაშინა ახალგაზრდა დრამატურგი და შემდეგსავე, 425 წელს საასპარეზოდ წარმოადგინა ყველაზე ადრინდელი ჩვენამდე მოღწეულ კომედიათაგან, «აქარნელები», რომლითაც მან პირველი გამარჯვება იზეიმა კომედიოგრაფოსთა ასპარეზობებში. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჭაბუკი დრამატურგის მეტოქეები იმ ასპარეზობაში იყვნენ სახელოვანი კრატინე და ევპოლისი.

«აქარნელების» პროტაგონისტად გამოყვანილია მიწათმოქმედი დიკეოპოლისი, რომელიც ომმა და გაჭირვებამ ქალაქში გადახიზნა. გუნდი შედგება აქარნეს დემის მცხოვრებთაგან (აქედან მიეცა სახელი მთელს კომედიასაც). დიკეოპოლისი გაცხარებული ომის დროს სეპარატულ ზავს (მარტო თავისთვის და თავისი ოჯახისათვის) დებს მტრულ სახელმწიფოსთან, ლაკედემონთან.

თავის პირველ კომედიებს ახალგაზრდა არისტოფანე, როგორც აღვნიშნეთ, ვინმე კალისტრატეს სახელითა და, შესაძლოა, დახმარებითაც დგამდა, თუმცა ავტორის სახელი, როგორც ჩანს, ყველასათვის ცნობილი იყო. და აი, ძვ. წ. 424 წ. არისტოფანემ თავად დადგა თავისი ახალი კომედია «მხედრები», რომელშიაც განხორციელებულია ყველაზე უფრო სასტიკი თავდასხმა ათენის რადიკალური

დემოკრატიის ლიდერზე – დემაგოგ კლეონზე. ლენეებზე დადგმულმა ამ კომედიაში ამ პირველი ადგილი დაიკავა კომედოგრაფოსთა ასპარეზობაში.

ძვ. წ. 423 წ. დადგმულ «ღრუბლებში» არისტოფანე დაუბრუნდა იმ პრობლემას, რომელსაც მან თავისი პირველი კომედია «მეინახენი» მიუძღვნა; ეს იყო, როგორც ვთქვით, ალზრდის პრობლემა. შესაძლოა, ავტორი უკმაყოფილო იყო «მეინახენთა» მიერ დაკავებული მეორე ადგილით და რევანშის სურვილით იყო სავსე. «ღრუბლებმა» ვერ გაუმართლა არისტოფანეს იმედები და დაიკავა მხოლოდ მესამე ადგილი, რაც, ფაქტობრივად, სრულ ჩავარდნას ნიშნავდა. ამ კომედიაში პროტაგონისტად გამოყვანილია მოხუცი სტრეფსიადე, რომელიც უპირისპირდება ახალ ალზრდას და მის ლიდერს, ფილოსოფოს სოკრატეს, რომელიც კომედიაში შარჟირებული სახითაა წარმოდგენილი.

ძვ. წ. 422 წ. დაიდგა «კრაზანები», რომელმაც არისტოფანეს გამარჯვება მოუპოვა ლენეების დღესასწაულზე გამართულ კომედოგრაფოსთა ასპარეზობაში. ამ კომედიაში ავტორი დასცინის ათენელებს, რომელთაც სასამართლოსა და სასამართლო პროცესის სიყვარული ავადმყოფობად გადაქცევიათ. კომედიის პროტაგონისტია მოხუცი მოსამართლე ფილოკლეონი (სიტყვა-სიტყვით, «კლეონის მოყვარული»), რომლის «სასამართლოს სენისაგან» განკურნვას ცდილობს მისი ძე, ბდელიკლეონი (სიტყვა-სიტყვით, «კლეონის მოძულე»). გუნდი შედგება ფილოკლეონის მეგობრებისაგან (მეტაფორულად – მოსამართლე «კრაზანებისაგან»).

ძვ. წ. 421 წ. დაიდგა «მშვიდობა», რომელიც განავითარებს უკვე «აქარნელებში» დასმულ პრობლემას, მაგრამ ფორმის ბრწყინვალეობით, შეიძლება ითქვას, ჩამორჩება მას. კომედიის პროტაგონისტია ვინმე ტრიგეოსი, რომელიც ფანტასტიკური გზით ცდილობს საყოველთაო მშვიდობის დამყარებას.

ამავე პერიოდს (ძვ. წ. 424-421) განეკუთვნება ჩვენამდე მოუღწეველი კომედიები «გლეხები» და «სატვირთო გემები», რომლებშიც დრამატურგი საომარ მოქმედებათა დაუყოვნებლივ შეწყვეტასა და ზავის დადებას მოითხოვდა.

ძვ. წ. 421 წლიდან 414 წლამდე არისტოფანეს ნაწარმოებთა ქრონოლოგიურ რიგში სიცარიელეა, მაგრამ არავითარი საფუძველი არ გვაქვს, ვიფიქროთ, რომ ამ შვიდი წლის განმავლობაში კომედოგრაფოსის გენია დუმდა. ამ წლებში, ეტყობა, დაიდგა არისტოფანეს ჩვენამდე მოუღწეველი რამდენიმე კომედია.

ეს რიგი წყდება 414 წელს ერთდროულად ორი კომედით. ეს არის «ამფიარაოსი» – მითოლოგიური ტრავესტი, რომლისგანაც ჩვენამდე რამდენიმე უმნიშვნელო მოცულობის ფრაგმენტმა მოაღწია და «ფრინველები», არისტოფანეს ერთ-ერთი შედეგრი, რომელმაც სრული სახით მოაღწია ჩვენამდე.

ამ კომედით იწყება არისტოფანეს პიესათა მეორე ჯგუფი, რომელშიც ინვექტივის ელემენტი თანდათანობით სუსტდება და სატირა პირადულ ხასიათს კარგავს. «ფრინველების» პროტაგონისტია ათენიდან გაქცეული პისთეტერე, რომელიც ახალი, ფანტასტიკური სახელმწიფოს შექმნის იდეას განახორციელებს.

სამი წლის შემდეგ, ძვ. წ. 411 წ. არისტოფანემ დადგა «ლისისტრატე» და «ქალები თესმოფორიების დღესასწაულზე».

«ლისისტრატეს» პროტაგონისტია ათენელი ქალი, ლისისტრატე (სიტყვა-სიტყვით, «ჯარის დამშლელი»), რომელიც მთელი საბერძნეთის ქალებს აამბოხებს საყოველთაო მშვიდობის დასამყარებლად.

«ქალები თესმოფორიების დღესასწაულზე» მიმართულია ევრიპიდეს წინააღმდეგ და, ამავე დროს, წარმოადგენს ამ ტრაგიკოსის ტრაგედიათა გონებამახვილურ პაროდias. კომედიის პროტაგონისტია ევრიპიდეს სიმამრი მნესილოქე, რომელიც სიძის გადასარჩენად ქალურად გადაცმული შეიპარება თესმოფორიების დღესასწაულზე.

არისტოფანეს კომედიათა ეს მეორე რიგი მთავრდება მისი დიდი შედევრით – «ბაყაყები», რომელმაც ავტორს უდიდესი წარმატება მოუპოვა. «ბაყაყების» პროტაგონისტია თეატრისა და ღვინის ღმერთი დიონისე; კომედიაში მოცემულია დიდი ტრაგიკოსების, ესქილესა და ევრიპიდეს დაპირისპირებისა და შეფასების ცდა.

შემდგომი წლები ისტორიულად ნაკლებად ხელსაყრელი იყო კომედიისათვის; პელოპონესის ომში საბოლოო დამარცხებამ და ოლიგარქიის მმართველობამ წელში გატეხა ათენი, ხოლო როცა დემოკრატია აღდგა, სახელმწიფომ თითქოს ამოისუნთქა, მაგრამ საზოგადოებრივ განწყობილებას აღარ შემორჩა ძველებური ენერჯია და ენთუზიაზმი; საზოგადოებაში გამეფებული აპათია აისახა კომედიაზეც და იგი ნელნელა შეიცვალა.

ძვ. წ. 392 წ. დაიდგა კომედია «ქალები სახალხო კრებაზე», რომელშიც არისტოფანემ დაუნდობლად გაანადგურა თავისი თანამედროვე უტოპიური თეორიები «ახალი, სამართლიანი საზოგადოების» აშენების თაობაზე. კომედიის პროტაგონისტია ათენელი ქალი პრაქსაგორა, რომლის მეთაურობითაც ქალები აღწევენ სახელმწიფოში გაბატონებულ მდგომარეობას და ამყარებენ «სამართლიან» სახელმწიფო წყობას.

უტოპიურ თეორიებს ეხმიანება კომედია «პლუტოსიც», რომლის პირველი ვარიანტი არისტოფანეს დაუდგამს 408 წელს, ხოლო მეორე (გადაკეთებული) – 368 წელს. ჩვენ ხელთა გვაქვს სწორედ ეს მეორე ვარიანტი (არსებობს მოსაზრება, რომ არისტოფანეს დაუწერია «პლუტოსის» მესამე ვარიანტიც). კომედიის პროტაგონისტია მოხუცი ქრემილოსი, რომელიც ასკლეპიოსის ტაძარში თვალს აუხელს მანამდე ბრმა პლუტოსს, სიმდიდრის ღმერთს – დგება «ოქროს ხანა».

«პლუტოსის» ეს მეორე ვარიანტი უკანასკნელია არისტოფანეს ჩვენამდე მოღწეულ კომედიათაგან. ორი წლის შემდეგ, როგორც ვთქვით, სამოც წელს მიტანებული არისტოფანე გარდაიცვალა. ანონიმური ბიოგრაფის ცნობით, მისთვის ეპიტაფია შეუთხზავს თვით პ ლ ა ტ ო ნ ს:

ქარიტნი ეძებდნენ საყდარს, რაც არასდროს არ დაემხობოდა;

ამგვარ სავანედ ჰპოვეს არისტოფანეს სული.

*

არისტოფანეს კომედიისათვის სპეციფიკურია, რომ ახალი თეზისი, რასაც პროტაგონისტი წარმატებით იცავს აგონში, აუცილებლად რეალიზებულია ეპისოდონებში და უკვე ამ რეალიზაციის მიხედვით ხვდება მაყურებელი და მკითხველი, საბოლოო გამარჯვება მოიპოვა ახალმა იდეამ, თუ იგი ასევე საბოლოოდ დამარცხდა. კარგად რომ გამოჩნდეს არისტოფანეს არჩევანი, ვიტყვით, რომ პროლოგში წარმოდგენილი და აგონში გამარჯვებული თეზისებიდან საბოლოოდ იმარჯვებს ახალი იდეა ჩვენამდე სრულად მოღწეული თერთმეტიდან ცხრა კომედიაში, სრულად მარცხდება ერთადერთ კომედიაში «ღრუბლები» და ნაწილობრივ – «ბაყაყებში».

როგორც ვხედავთ, კომედიათა საერთო ჯგუფიდან ამ თვალსაზრისით გამოიყო არისტოფანეს ორი ნაწარმოები, რომელთაგანაც ერთმა მას უდიდესი წარმატება, ხოლო მეორემ ასევე უდიდესი წარუმატებლობა მოუტანა – ეს, როგორც ჩანს, შემთხვევითი არ არის: ორიგინალობის შედეგის განსაზღვრა წინასწარ ყოველთვის ძნელია.

ზემოთქმულიდან ჩანს, რომ არისტოფანეს კომედია აგებულია პოლიტიკური ან სოციალური ვითარებისა და ახალი თეზისის ოპოზიციაზე; მაგრამ ეს არ არის კომედიის სტრუქტურის ერთადერთი ოპოზიცია: კომედიაში ერთმანეთს უპირისპირდება, აგრეთვე, მისი ნაწილები; კერძოდ კი, კომედიაში ერთმანეთს უპირისპირდება ა გ ო ნ ი და ე პ ი ს ო დ ი ო ნ ე ბ ი. პირველ მათგანში მეტი სიჭარბითაა განხორციელებული ინვექტივის ელემენტები, მეორეში კი – მიმოსისა.

უბრალო დაკვირვებითაც კი ჩანს, რომ ამ ორი ელემენტისაგან შექმნილ კომედიაში, რომლის ორი თავდაპირველი ნაწილი საბოლოოდ ჯერ კიდევ არ არის შერწყმული არისტოფანეს შემოქმედებაში, სხვადასხვაგვარია პერსონაჟის კონცეფცია: მართლაც, ისტორიულად არსებული რომელიმე პირი (პოლიტიკური მოღვაწე, ფილოსოფოსი, პოეტი, მეცნიერი, უბრალო ათენელი მოქალაქე და ა. შ.) კომედიაში წარმოდგენილია მეტწილად შ ა რ ჟ ი ს სახით, ხოლო ყოფით სცენებში პერსონაჟთა უმრავლესობა ს ქ ე მ ა ტ უ რ ა და ა ა წარმოდგენილი, ყოველგვარი ინდივიდუალური ნიშნების ხაზგასმის გარეშე. ოპოზიცია შარჟი/სქემა ხშირად ნეიტრალიზებულია პროტაგონისტის სცენურ სახეში: პროტაგონისტი, როგორც პერსონაჟი, თითქმის განუწყვეტლად იმყოფება სცენაზე და თითქმის ყველა «ურითერთდამოუკიდებელ» მოქმედებაში მონაწილეობს, აკავშირებს რა მათ ერთმანეთთან თავისი პერსონით, ატარებს როგორც შარჟის, ისე სქემის ელემენტებს; ამასთან, შარჟული ელემენტი პროტაგონისტის სახეში მეტწილად აგონში ვლინდება, ხოლო სქემატური – ეპისოდონებში. აქ აშკარად შეიმჩნევა პროტაგონისტზე სცენური გარემოს ზემოქმედება.

კომედიაში შარჟის სახითაა წარმოდგენილი არისტოფანეს თანამედროვე პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწეები: რადიკალური დემოკრატიის ლიდერი კლეონი, მხედართმთავრები – ლამაქე, დემოსთენე, ნიკია; რელიგიური მოღვაწეები, მაგა-

ლითად, ზევსის ქურუმი; ფილოსოფოსი სოკრატე და მისი მოსწავლეები, მაგალითად, ქერეფონტი; ცნობილი ასტრონომი და გეომეტრი, კალენდრის რეფორმატორი მეტონი; ტრაგიკოსები – ესქილე, ევრიპიდე და აგათონი; დითირამბიკოსი პოეტი კინესია; მითოლოგიის პერსონაჟები (ღმერთები და გმირები) – დიონისე, პოსეიდონი, პლუტონი, პლუტოსი, ჰერაკლე, პრომეთე, ჰერმესი, ქარონი, ეაკე. შარჟის სახითაა წარმოდგენილი «მხედრებში» თვით ათენელი ხალხიც კი – დ ე მ ს ი.

სქემის სახით კომედიებში გამოდიან: მაცნე, ელჩი, სიკოფანტი (მაბეზღარი), ბრალმდებელი, მჭედელი, მეაბჯრე, გამყიდველი, ქურუმი, შიკრიკი და სხვ. (პროფესიული ტიპები); ათენელი, სპარტელი, მეგარელი, ბეოტიელი, ტრიბალოსი და სხვ. (ეთნიკური ტიპები).

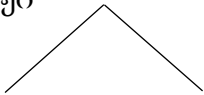
ამრიგად, პერსონაჟის დიფერენციაცია არისტოფანეს კომედიაში მარტივ დიქოტომიურ ტენდენციას ამჟღავნებს:

პერსონაჟი

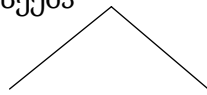
პირველადი

დიქოტომია

შარჟი

სქემა

მეორადი
დიქოტომია

ისტორი-	მითოლოგიუ-	პროფესიუ-	ეთნიკური
ული	რი	ლი	ტიპი
პირი	პირი	ტიპი	

თუკი ამ მარტივი სქემის ბოლოს მიღებულ ოთხ ელემენტს დავუკვირდებით, აღმოვაჩნთ, რომ ვერც ერთი მათგანი ვერ დაახასიათებს და ვერ «მიისაკუთრებს» პროტაგონისტს; მართლაც, სულაც არ არის აუცილებელი, რომ პროტაგონისტი ისტორიულად არსებული პიროვნების სცენურ ტრანსფორმაციას წარმოადგენდეს (არისტოფანესთან ასეთი შემთხვევა გვაქვს მხოლოდ ერთ კომედიაში, «ქალები თესმოფორიების დღესასწაულზე», რომელშიც პროტაგონისტად გამოყვანილია ისტორიულად არსებული პირი, ევრიპიდე სიმამრი მნესილოქე; დანარჩენ ათ მოღწეულ კომედიაში პროტაგონისტი «არაისტორიული» პირია). მით უმეტეს, არ არის აუცილებელი, რომ პროტაგონისტი მითოლოგიურ პერსონაჟს (ღმერთს ან გმირს) წარმოადგენდეს (ჩვენამდე მოღწეულ კომედიებში ასეთი პროტაგონისტია დიონისე «ბაყაყებში», დანარჩენ ათ კომედიაში პროტაგონისტი «არამითოლოგიური» პირია). სრულიად გამორიცხულია, რომ პროტაგონისტი დახასიათდეს მხოლოდ პროფესიული, ან, შესაბამისად, მხოლოდ ეთნიკური ნიშნების მიხედვით. მისი სრული დახასიათებისათვის შემოდის ცნება «გამოგონილი» პერსონაჟისა, რომელიც ერთდროულად უპირისპირდება ე. წ. «ასახული» პერსონაჟის ორივე (პირვე-

ლად დიქტომიაში – შარჟი და სქემა) ან ოთხივე (მეორად დიქტომიაში – ისტორიული, მითოლოგიური პირი; პროფესიული, ეთნიკური ტიპი) ელემენტს.

ზემოთქმული მსჯელობა გულისხმობს მეტყველ პერსონაჟებს, მაგრამ ძველ ბერძნულ დრამაში და, მათ შორის, კომედიაშიც ხშირად ვხვდებით ე. წ. უტყვევ პერსონაჟებს («პროსპა კუა»), რომლებიც, როგორც წესი, პროფესიულ ან ეთნიკურ ტიპებს წარმოადგენენ. ამრიგად, პერსონაჟის კონცეფცია არისტოფანესთან საკმაოდ რთულ დიქტომიურ დანაწევრებას განიცდის (რანგის მიხედვით: მეტყველი/მუნჯი, გამოგონილი/ასახული, შარჟი/სქემა, ისტორიული/მითოლოგიური, პროფესიული/ეთნიკური).

ძნელი არ არის, დავინახოთ, რომ არისტოფანეს ზოგიერთი პერსონაჟი ატარებს არა ორი, არამედ სამი და მეტი ტიპის პერსონაჟის ნიშნებს. მაგალითად, «მხედრების» პერსონაჟი დემოსი ატარებს არა მხოლოდ გამოგონილი ან ისტორიული პიროვნების ნიშნებს, არამედ მითოლოგიური პერსონაჟის ნიშნებსაც (იგულისხმება დემოსის მოხარშვა და გაახალგაზრდავება); პაფლაგონელის სახეში მოიპოვება როგორც ისტორიული პირის (კლეონის), ისე გამოგონილი პერსონაჟის (მეტაფორულად «პაფლადო» ზმნიდან) და პროფესიული ტიპის (დემოსის მონის) ნიშნები. ამრიგად, კომედიის პერსონაჟში შესაძლებელი ტიპების ოპოზიციათა ნეიტრალიზაცია ხდება არა ცალკეული ტიპის პერსონაჟზე უარის თქმით, არამედ ცალკეული ტიპის პერსონაჟთა ნიშნების შერწყმით ერთ პერსონაჟში, რომელიც ჩვენ თვალწინ იძენს მრავალგანზომილებიანობას; განსაკუთრებით ეს შეიმჩნევა პროტაგონისტისა და მისი წრის სახეებში. ამავე დროს, პერსონალური ინვექტივის შესუსტებასთან ერთად, რაც გამოწვეული იყო, როგორც ჩანს, დრამის შინაგანი განვითარების გარდა, სხვა, ასე ვთქვათ, «მეტადრამატული» მიზეზებით, თანდათანობით იკლებს შარჟირებულ პირთა რიცხვი და უკანასკნელ კომედიაში შარჟი, როგორც მხატვრული ხერხი, თითქმის არ გამოიყენება სუფთა სახით. ამის პარალელურად იკლებს სქემატურ პერსონაჟთა რიცხვიც. ჩვენამდე მოღწეულ კომედიათა შორის ორ უკანასკნელში («ქალები სახალხო კრებაზე» და «პლუტოსი») ოპოზიცია შარჟი/სქემა თითქმის მთლიანად ნეიტრალიზებულია და თითქმის ყველა პერსონაჟი (პრაქსაგორა, ბლეპიროსი, ქრემილე, კარიონი და სხვ.) ატარებს ინდივიდუალური ხასიათის მნიშვნელოვან ელემენტებს.

არისტოფანეს შემოქმედების გასაღებს გვადლევს მისი რთული და საინტერესო მეტაფორის ტიპი. კომედოგრაფოსის ენისა და სტილის შესწავლა გვარწმუნებს, რომ არისტოფანე თითქმის არასოდეს არ ქმნის რომელიმე მეტაფორას «არაფრისაგან»; ხშირია შემთხვევები, როდესაც არისტოფანე სრულიად შეგნებულად მიმართავს ენის საერთო საგანძურს: მისი მხატვრული სახეების უმეტესობა საკმაოდ «გაცვეთილია»; რა თქმა უნდა, ამა თუ იმ მეტაფორის გარეგნულ იერს შეუძლია გააკვირვოს ჩვენი თანამედროვე მკითხველი; მაგრამ ხშირად საკმარისია, თვალი გადავაავლოთ სხვა კომედოგრაფოსების, ტრაგიკოსების, ეპიკოსებისა და სხვათა ჩვენამდე მოღწეულ ნაწარმოებებს ან თხზულებათა ფრაგმენტებს, რომ «ო-

რიგინალურ» მეტაფორებს უფრო ძველი «პატრონები» აღმოუჩნდება. მრავალი მაგალითი გვარწმუნებს, რომ არისტოფანე თავის მეტაფორებს ხშირად იღებდა სალაპარაკო ენიდან, ჟარგონიდან, სოფისტების ტექნიკური ენიდან და ა. შ.

როდესაც «კომედიის მამა» პოეტს ადარებს ჩიტს, ფუტკარს, მოგზაურს, მეზღვაურს, მეეტლეს და ა. შ., უნდა ვიცოდეთ, რომ ამ სახეთა მოდელი, როგორც წესი, ინსპირირებულია ლირიკოს პოეტთა მიერ. კომედიოგრაფოსის მეტნაკლებად «ბანალური» და «ტრივიალური» პოეტური სახეები მიეკუთვნება ენის ყველა სოციალურ საფეხურსა და ყოველნაირ ლიტერატურულ რეგისტრს: იმის მიხედვით, თუ რას მოითხოვს სცენაზე გამოყვანილ პერსონაჟთა ზნე-ჩვეულების დამაჯერებლობა და ამა თუ იმ სცენის დრამატული სიტუაცია, არისტოფანეს პერსონაჟებს შეუძლიათ ილაპარაკონ ფიგურალური ენით, რომელიც შეეფერება როგორც ათენელ მეჯინიბეებს, ისე ყველაზე უფრო ამადლებული და მაღალფარდოვანი ლირიკის პოეტებს. ჯერ კიდევ ჭაბუკმა კომედიოგრაფოსმა, როგორც ჩანს, ყველაფერი დაიმახსოვრა, რაც წაეკითხა ან გაეგონა. უკვე «აქარნელები» შეიცავს ყველა ტიპისა და რანგის მეტაფორას; ზოგიერთი მათგანი აშკარად ვულგარულია (მაგალითად «პაიენ» დარტყმა და «როთიაძენი» ხმაური – «ჭამის» აღსანიშნავად), მაშინ როცა სხვა მეტაფორები უკვე მაღალ დრამატულ კულტურას ავლენს; მაგალითად, გუნდის მიერ მუზის მოხმობა:

აქ მოდი, მუზავ აქარნელო,
უშრეტო სიმძლავრეც ცეცხლისა!
მუხის ნაკვერჩხლიდან ცვივა ნაპერწკლები,
ხოლო საბერვლიდან ზურგქარი უბერავს...

ჟ. ტაიარდას სიტყვებით რომ ვთქვათ, «425 წელს, ეს ოცი წლის გენიალური ახალბედა უკვე ვეტერანია, რომელსაც ლაშქრობაში მიუღია მონაწილეობა».

თუმცა არისტოფანე თითქმის არ ქმნიდა ახალ მეტაფორულ სახეებს, სამაგიეროდ იგი განსაკუთრებით დიდ ენერგიას ახმარდა ტრადიციულ მეტაფორათა, კლიშეთა და ანდაზათა «გაახალგაზრდავებასა» და «გაცოცხლებას». საუცხოო მაგალითად გამოდგება პასაჟი «კრაზანებიდან», როცა მოსამართლე ფილოკლეონი საკუთარ ვაჟს, რომელსაც თავისსავე გრძნობებს მიაწერს, ეუბნება: «რა სიამოვნებით შეჭამდი ძმრიან სასამართლო პროცესს»; ამ ღრმა მეტაფორაში ერთი ხელის მოსმითაა წარმოდგენილი ათენის სახელმწიფოში სასამართლო საქმის ორგანიზაციის პრინციპული სისუსტე. მეტაფორა «ფაგინ დიკენ» (პროცესის ჭამა) ერთბაშად ნათელჰყოფს, რომ ათენელი მოსამართლეები დაინტერესებული იყვნენ სასამართლო პროცესების გამრავლებით და, შესაბამისად, დანაშაულობის ზრდით, რადგან სწორედ ამასთან იყო დაკავშირებული მათი ყოველდღიური არსებობა, ე. წ. «ხელფასის ლუკმა». რაც შეეხება ძმარს, ცნობილია, რომ იგი ძველ საბერძნეთშიც იყო ბრაზისა და გაღიზიანების, ამ შემთხვევაში კი მოსამართლეებში აღძრული აგრესიულობის, «ბოროტი მრისხანების» სიმბოლო.

არისტოფანეს რომელიმე მეტაფორამ შეიძლება განსაზღვროს მთელი სცენის სტრუქტურა ან მოგვცეს მთელი კომედიის სემანტიკური გასაღები; მიუხედავად ამისა, კვლევა გვარწმუნებს, რომ არისტოფანეს შემოქმედება არ იცნობს ე. წ. «დომინანტურ» მეტაფორას, რომელიც თავიდან ბოლომდე გასდევს ნაწარმოებს და ქმნის ქსოვილს, რომელზედაც იქარგება დრამატული მოქმედება. მაგალითად, სრულიად აშკარაა, რომ სემანტიკური თვალსაზრისით, «კრაზანები» ბრაზისა და გალიზიანების კომედიაა – მის გუნდს შეადგენენ გესლიანი მოსამართლე-კრაზანები, მაგრამ ეს რისხვა-ბრაზი-გალიზიანება ერთი რომელიმე «დომინანტური» სახით კი არ აღინიშნება, არამედ მას მუდამ სხვადასხვა მეტაფორა გადმოსცემს. «მხედრებში» არაერთგზისაა გათამაშებული ათენელი დემაგოგების ქურდობისა და მათი გრიგალისებრი პოლიტიკური აქტიურობის მოტივი, მაგრამ აქაც «ქურდობისა» და «ბოროტი აგიტაციის» სახეები გამოხატულია არა შესაბამისი დომინანტური მეტაფორით, არამედ ცალკეული ახალ-ახალი მეტაფორების უზარმაზარი სიმრავლით.

არისტოფანეს მეტაფორისტიკაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სპეციფიკური მხატვრული ხერხი «მეტაფორის რეალიზაციისა», რომლის მეოხებითაც სიტყვა-სიტყვით გაგებული მეტაფორა სცენაზე «ცოცხლდება» მოქმედების რეკვიზიტის ან მოქმედების პერსონაჟის სახით. ამავე დროს, რეალიზაციისას გამოიყენება სიტყვის ფარული პოტენცია. ვთქვათ, რატომ წონის «ბაყაყების» პროტაგონისტი – ღმერთი დიონისე სცენაზე შემოტანილი ვეებერთელა სასწორით მოპაექრე ტრაგიკოსების – ესქილესა და ევრიპიდეს პოეტურ სტრიქონებს? იმიტომ, რომ სიტყვას «სტათმან» – «აწონვა» საკუთრივი მნიშვნელობიდან განვითარებული გადატანითი მნიშვნელობაც აქვს – «შეფასება, შედარება».

არისტოფანეს მეტაფორებს კომიკური, სახელადური, ექსპრესიული და პათეტიკური ფუნქციები ეკისრება; ამას ემატება საკუთრივ კომიკური ფუნქციის ელემენტები: «მეტყველი» სახელები, მსგავსება, ანტონომასია, ომონიმები და კალამბური, ნეოლოგიზმები, უხამსობანი, ორაზროვნება, ანდაზები, კომიკური პერიფრაზები, ჰიპერბოლა, ამაღლებულისა და ტრივიალურის კონტრასტი, შეუსაბამობანი, ალეგორიული სიზმრები, კომიკური ორაკულები, პაროდია-ბურლესკი, გროტესკი-კარიკატურა, ცხოველური ტრავესტი.

მეტაფორულ აზროვნებას უკავშირდება ძველი ატიკური კომედიის უაღრესად სპეციფიკური მახასიათებელი, მისი ფ ა ნ ტ ა ს ტ ი კ უ რ ო ბ ა. სხვა რომ არ იყოს, ფანტასტიკურ ხასიათს ატარებს კომედიის გუნდიც კი: ოცდაოთხი (ხშირად ერთი და იმავე სქესისა და ასაკის) ღრუბელი, ბაყაყი, კრაზანა, საიქიოს ზიარებული, კუნძული, დემი, არქილოქე და ა. შ. – ასეთია, ჩვეულებრივ, ძველი ატიკური კომედიის გუნდის შემადგენლობა. ფანტასტიკური ხასიათისაა კომედიაში დატრიალებულ ამბავთა უმრავლესობაც: დემოსის (ათენელი ხალხის) მოხარშვა მისი გაახალგაზრდავების მიზნით («მხედრები»), ზეციდან მშვიდობის ქალღმერთის ჩამოყვანა და მანამდე საამისოდ ჰერმესის მოსყიდვა («მშვიდობა»), ჰადესში ჩასვლა და იქიდან

გარდაცვლილი პოეტის ამოყვანა («ბაყაყები» და ჩვენამდე მოუღწეველი «ანაგრო-სი»); ქალების მიერ თეატრალური სცენის დაპყრობა (ჩვენამდე მოუღწეველი კომე-დია «სცენის დამპყრობი ქალები»); ისევ ქალების მიერ სახელმწიფო ძალაუფლე-ბის უზურპაცია («ქალები სახალხო კრებაზე»); მტრულ სახელმწიფოსთან გაცხარე-ბული ბრძოლის პერიოდში ერთვანიანი სეპარატული ზავის დადება («აქარნელე-ბი»); ზეცაში ფრინველთა «პროფაშისტური» სამეფოს დაარსება დევიზით: «ზეცა მხოლოდ ფრინველებისათვის» («ფრინველები»); აპოლონის რჩევით, პლუტოსის, სიმდიდრის ღმერთის მოტაცება და მისი იძულებითი მკურნალობა ასკლეპიოსის ტაძარში («პლუტოსი»); ნეხვის ხოჭოზე ამხედრებული გლეხის კოსმოსური ამბი-ციები («მშვიდობა»); რამდენიმე კონა ქინძით ათენის დემოკრატიული ინსტიტუ-ტების (საბჭო, სახალხო კრება) მოსყიდვა («მხედრები»); ქალების მიერ აკროპოლი-სის დაპყრობა და საერთო-ბერძნული მშვიდობის დამყარება («ლისისტრატე») და ა. შ. თავად ახალი თეზისი, რომელსაც პროტაგონისტი იცავს აგონში, ყოველ-თვის ფანტასტიკურ ხასიათს ატარებს; ვინაიდან კომედიის მთელი სიუჟეტი ამ თეზისის ირგვლივ იგება, ამიტომ ეს სიუჟეტიც აუცილებლად ფანტასტიკური ხა-სიათისაა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ფანტასტიკურობა არის არისტოფანეს კო-მედიის არა ატრიბუტული, არამედ სუბსტანციური ელემენტი. არ არის გამორიცხული, რომ ამ მხრივ იდენტური მდგომარეობა გვქონოდა არისტო-ფანეს წინამორბედ და თანამედროვე კომედიოგრაფოსთა შემოქმედებაში, საერ-თოდ, ძველ ატიკურ კომედიაში.

ჩვენი აზრით, ფანტასტიკურობის სუბსტანციური ხასიათი არისტოფანეს კომედიებ-ში (და, საერთოდ, ძველ ატიკურ კომედიაში) შეიძლება შემდეგნაირად აიხსნას: არისტოფანეს კომედია მოქმედების განვითარების თვალსაზრისით შედგება ერთმა-ნეთისაგან დამოუკიდებელი სცენებისაგან, რომელთაც რაიმე ერთიანი მიზანი არ გააჩნია; შესაბამისად, მოქმედება არ ატარებს მიზანსწრაფულ ხასიათს, რაც იწვევს მისი ხანგრძლივობის «გაწელვას» და საბოლოოდ, უდროობის, უჟამობის განცდას; იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ძველ კომედიაში დრო თითქმის არ გადის, ე. ი. იგი არ ამჟღავნებს თავის ძირითად ფუნქციას, ერთმანეთის მონაცვლე მოვლენების კა-ნონზომიერ კოორდინაციასა და დინამიზმს. ერთი შეხედვით, ვინმეს შეიძლება მოეჩვენოს, რომ ამ «უდროო დროში» (ჩვენთვის ესოდენ ნაცნობი «უჟამო ჟამი» რომ არ ვიხმართ) მიმდინარე მოვლენები უჩვეულოდ ზანტად უნდა მიმდინარე-ობდეს; მაგრამ, ამავე დროს, სწორედ ძველი ატიკური კომედია ამჟღავნებს გასაო-ცარ დინამიზმს და ცალკეული სცენა უსწრაფესად მიექანება თავისი კონკრეტუ-ლი მიზნისაკენ. სწორედ შეთავსება ამ ორი საწყისისა: უჟამობისა (რაც თითქოსდა გამორიცხავს დინამიურობას) და დინამიურობისა (რაც თითქოსდა გამორიცხავს უჟამობას) იძლევა არისტოფანეს კომედიათა ფანტასტიკურობის გასაღებს. ანტი-ნომიური საწყისების შეთავსება, შეუძლებლის შესაძლებლობა არის ის გამოცანა, რომელსაც «კომედიის მამა» ილუზიონისტის ოსტატობით, შესაშური ძალდაუ-ტანებლობით განახორციელებს თავის შემოქმედებაში. უჟამობის, როგორც მხატ-

ვრული პრინციპის, სათავე არისტოფანესთან არის ინვექტივა, რომელიც მოკლებულია დროით განზომილებას, ხოლო დინამიურობისა – მიმოსის სცენები. შესაბამისად, ოპოზიცია უჟამობა/დინამიურობა არის ტრანსფორმაცია კომედიის თავდაპირველი ოპოზიციისა ინვენქტივა/მიმოსი. ამრიგად, ფანტასტიკურობა არის ანტიინოშიური საწყისების, ინვენქტივისა და მიმოსის შეერთებით მიღებული ახალი სტრუქტურული ელემენტი და რადგანაც თავისთავად არც ინვენქტივა და არც მიმოსი არ შეიცავს (აუცილებლობით) ფანტასტიკურ ელემენტს, ფანტასტიკურობა არის მათი შეერთების წესი; ფანტასტიკურობის გარეშე კომედიის ელემენტები ვერ გაერთიანდებოდა. ამიტომაცაა ეს ნიშანი ძველ ატიკურ კომედიაში სუბსტანციური ხასიათისა.

კომედიის ფანტასტიკური, ილუზიური სამყარო არ წყვეტს კავშირს რეალობასთან ამ სიტყვის უაღრესად პირდაპირი გაგებითაც კი: თეატრალური ილუზია არისტოფანესთან წამდაუწუმ ირღვევა. ამფითეატრში, ღია ცის ქვეშ მსხდომი ათასობით ადამიანი, დღისით, განათებისა და მბრუნავი სცენის გარეშე; უაღრესად შეზღუდული რიცხვი თეატრალური მანქანებისა – ყველაფერი თითქოსდა ისეა მოწყობილი, რომ თეატრმა თავისი ხიბლით მაყურებელი საოცარი ილუზიების სამყაროში გადაიყვანოს, უპირველეს ყოვლისა, თავისი ძირითადი იარაღების – სიტყვის, მუსიკისა და პლასტიკის მეოხებით. ამას ახერხებს კლასიკური ბერძნული ტრაგედია, მაგრამ კომედია? – კომედია განზრახ არღვევს თავის მიერვე შექმნილ ილუზიას. «ბაყაყების» პერსონაჟი, ღმერთი დიონისე, შუა მოქმედებისას ჩამოდის სცენიდან, გადაირბენს მთელ ორქესტრას და «საშველად» მოუხმობს ნამდვილი დიონისეს ნამდვილ ქურუმს, რომელიც აუცილებლად ესწრება ყველა წარმოდგენას (თეატრი ხომ დიონისეს კულტთან იყო დაკავშირებული) და პირველ რიგში, სპეციალურად მისთვის შერჩეულ სავარძელში ზის. პერსონაჟი დიონისე «თავისი» ქურუმის მოსყიდვასაც (!) კი ცდილობს ღვინითა და პურ-მარლით.

სცენური ილუზიის დარღვევას წარმოადგენს პარაბასისიც, რომელიც ეძღვნება კომედიის მოქმედებისაგან სრულიად განყენებულ, უმთავრესად პოლიტიკური ან ესთეტიკური პრობლემის განხილვას (ამასთან, შემჩნეულია ასეთი კანონზომიერება: «პოლიტიკურ» კომედიაში პარაბასისი ესთეტიკურ ხასიათს ატარებს და «ესთეტიკურში» – პოლიტიკურს; შდრ. «მხედრებისა» და «ბაყაყების» პარაბასისები). გუნდი თავისი «მასწავლებლის» (დრამატურგისა და რეჟისორის) სახელით უშუალოდ მიმართავდა მაყურებელს; სცენურ ილუზიას არღვევდა ე. წ. «პირდაპირი» ინვენქტივაც, მაყურებელთან მოულოდნელი უშუალო კონტაქტი, ამფითეატრში ტკბილეულის სროლა და უამრავი სიტყვიერი ალუზია.

კომედიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტი იყო პაროდია, განსაკუთრებით კი ტრაგედიის პაროდია, ე. წ. პ ა რ ა ტ რ ა გ ე დ ი ა. რამდენად მნიშვნელოვანი იყო პარატრაგედია ძველი კომედიისათვის, იქიდანაც ჩანს, რომ არისტოფანეს ჩვენამდე მოღწეულ კომედიებსა და ფრაგმენტებში პაროდირებულია ევრიპიდეს 46(!)

ტრაგედია. არისტოფანეს კომედიებში ტრაგედიებიდან მთელი მონაკვეთებისა და მოტივების, ტრაგიკოსთა ცალკეული სიტყვების, ფრაზების, პერსონაჟების პაროდიაა მოცემული და რადგან ძველ ბერძენ ტრაგიკოსთა პოეტური მემკვიდრეობის უმეტესი ნაწილი არ შემოგვრჩა, არისტოფანეს კომედიის ბევრი მინიშნების ამოცნობა თითქმის შეუძლებელია; მაგრამ ჩვენი დრამატურგისათვის პაროდია თვითმიზანი არასოდეს ყოფილა: მისი ტექსტი, სულ ცოტა, ორგანოზომილებიანია: ერთია კომედიის სტრუქტურით განსაზღვრული შინაგანი პლანი და მეორე – პაროდიული (გარეგნული). როდესაც ამ უკანასკნელის აღქმა მიუღწეველია ჩვენთვის (არ არის შემორჩენილი შესაბამისი პაროდირებული ტრაგედიის სრული ტექსტი), კომედიის ინფორმაცია მაინც გასაგებია ჩვენთვის – უბრალოდ, იკარგება «სტერეოფონის» ეფექტი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არისტოფანე გულისხმობს განათლებულ მაყურებელს, რომელმაც კარგად იცის ბერძნული ლიტერატურა – ეპოსი და ლირიკა, განსაკუთრებით კი დრამა. ასეთი მაყურებელი მიხვდებოდა მის საკმაოდ «ბნელ» მინიშნებებს ამა თუ იმ ნაწარმოებზე, ან რომელიმე დასახელებული ნაწარმოების ამა თუ იმ პასაჟზე და ა. შ.

ყველაფერი ეს, მთელი მხატვრული არსენალი – შარჟისა და სქემის ოპოზიცია, მეტაფორა და მისი რეალიზაცია, ფანტასტიკურობა, სცენური ილუზიის დარღვევა, პარატრაგედია და ა. შ., რომელიც ცალკეული ელემენტების სახით მანამდეც არსებობდა და რომლებსაც, როგორც შემორჩენილი ფრაგმენტების ანალიზით ვრწმუნდებით, სხვა კომედიოგრაფოსი პოეტებიც მიმართავდნენ, არისტოფანემ პირველმა გამოიყენა კომედიის ორი, ერთმანეთისაგან განსხვავებული საწყისის, ინვექტივისა და მიმოსის შესარწყმელად, მათ შორის ოპოზიციის მოსახსნელად, აგონ/ეპისოდის დიქოტომიის ნეიტრალიზაციისათვის.

ეს პროცესი, კომედიის ორ განსხვავებულ საწყისსა და ორ ფუნქციონალურად დაპირისპირებულ ელემენტს შორის ბინარული ოპოზიციის ნეიტრალიზაცია, არისტოფანეს შემოქმედებაში ნელ-ნელა მიმდინარეობდა. შეიძლება ითქვას, რომ უკვე «პლუტოსში» (რომლის პირველი ვარიანტი, როგორც ვთქვით, 408 წელს დაიდგა) ოპოზიცია აგონი/ეპისოდის აღარ გამოიყოფა და მისი ნეიტრალიზაცია უკვე მომხდარი ფაქტია. მეცნიერებაში არაერთგზის აღნიშნულა, რომ არისტოფანეს უკანასკნელი კომედიები მხატვრულად მნიშვნელოვნად ჩამორჩება თავის წინამორბედებს (ეს, რა თქმა უნდა, სადავო საკითხია, საკმარისია აღინიშნოს, რომ შუა საუკუნეებში არისტოფანეს ყველაზე უფრო პოპულარული კომედია სწორედ «პლუტოსი» იყო); ჩვენი აზრით, აქ რაიმე ჩამორჩენასთან კი არ გვაქვს საქმე, არამედ პრინციპულ განსხვავებასთან. სწორედ არისტოფანეს უკანასკნელ დრამებში ჩამოყალიბდა კომედია, როგორც ახალი ჟანრი, ძლიერ ნაცნობი ჩვენთვის, მსგავსი იმ პიესებისა, რომლებსაც ჩვენ ვუწოდებთ კომედიას. კომედიებიდან «ქალები სახალხო კრებაზე» და «პლუტოსი» ერთი ნაბიჯია ე. წ. საშუალო და ახალ ატიკურ კომედიამდე, სწორედ «პლუტოსზე» გადის გზა არისტოფანეს «აქარნელებიდან»

მენანდრეს «დისკოლოსამდე»; ეს გზა გაივლის პლავტუსსა და ტერენციუსს და გაგრძელდება შექსპირისა და მოლიერის კომედიებამდე.

*

ძველი ატიკური კომედია პოლიტიკური კომედიაა, რომელშიც გამორიცხულია ეპოსისათვის დამახასიათებელი ობიექტურობა; აკი ენგელსმაც არისტოფანეს მკვეთრად გამოხატული ტენდენციური პოეტი უწოდა. ამ აზრის სისწორე იოლად შესამჩნევია არისტოფანეს რომელიმე ნაწარმოებთან პირველივე შეხვედრისთანავე; მაგრამ არისტოფანეს მსოფლმხედველობის ზუსტად განსაზღვრა ურთულესი ამოცანაა, ვინაიდან მთელი სამყარო კომედიაში, ამ ჟანრის სპეციფიკის გამო, ინვერსიულადაა ასახული და არისტოფანესთან თითქმის არაფერი არ წყდება პოზიტიურ პლანში. ამის გამო ჩვენთვის ძალიან ძნელი დასადგენია კომედიოგრაფოსის სოციალურ-პოლიტიკური თუ რელიგიური შეხედულებები. მართალია, თავისი ნაწარმოების საერთო ტენდენციებს ავტორი ხანდახან პოზიტიურ პლანშიც გვიხსნის პარაბასისებში (თუმცა სრული დარწმუნებულობით ამის თქმაც ძნელდება), მაგრამ ბევრი საკითხი დღემდე გამოცანად რჩება და არისტოფანეზე მსჯელობისას მეცნიერებაში დღემდე დიდი უთანხმოებაა.

არისტოფანეს საერთო ტენდენციებიც კი იწვევს ეჭვს – რამდენად სერიოზულია ისინი? არისტოფანეს სხვადასხვა კომედიაში გაბნეული მსჯელობებისა და ცალკეული გამონათქვამების შეჯერებით თითქოს ვლინდება კიდეც რაღაც საერთო, რომლისგანაც თითქოს შეძლება აიგოს რაიმე პოზიტიური მოძღვრება; ამის საფუძველზე არისტოფანეს თვლიდნენ მიზანთროპ პოეტად, რომელიც «ამაღლდა» თავის საუკუნეზე და «ზემოდან» გადმოხედა თავის ეპოქასა და თანამედროვეებს. ასეა თუ არა ეს? უნდა ვეძებოთ თუ არა არისტოფანეს პოლიტიკურ პაროდიაში განმსაზღვრელი და მიმართული პოლიტიკა, ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი მრწამსი, პრინციპული და სერიოზული, რაც მთავარია, მიზანდასახული და თანმიმდევრული კრიტიკა?

თუკი ყველაფერი ეს ასეა და ამ კითხვებზე დადებითად შეგვიძლია ვუპასუხოთ, მაშინ არისტოფანე ყოფილა ტრადიციონალისტი და თავგამოდებული კონსერვატორი, ყოველგვარი სიახლის თავდაუზოგავი და პრინციპული მტერი. გამოდის, რომ ჩვიდმეტი წლის ასაკში იგი მტკიცედ დამდგარა წარსულის მხარეს, მომავლის წინააღმდეგ; რომ იგი ყოფილა ძველი და ყავლგასული იდეალების ერთგული პოეტი, არასოდეს უღალატია მათთვის (თუმცა ისინი მის თვალწინ მახინჯდებოდა და საზარელ ფორმებს ღებულობდა); რომ თავს ესხმოდა ყველას, ვინც ამ საუკუნოვან იდეალებს შეეხებოდა და «უდიერად მოეპყრობოდა». ბოლოს და ბოლოს, ყველაფერი ეს, თავისთავად, შესაძლებელი რამაა, მაგრამ მაშინ უნდა არსებობდეს რაიმე პოზიტიური შეხედულებებიც; მთელი სირთულე კი ისაა, რომ ამგვარ შეხედულებათა ფორმულირება არ ხერხდება. არისტოფანე მკაცრად აკრიტიკებს დე-

მოკრატისა, მაგრამ განა იგი მომხრეა არისტოკრატიული წყობილებისა? – ეს არსად ჩანს. არისტოფანე აკრიტიკებს ცნობილ პიროვნებებს: კლეონს, ლამაქეს, ჰიპერბოლეს, კლეოფონტს, პერიკლესაც კი (სიკვდილის შემდეგ!); თვით ათენელი ხალხი მას მოტყუებულ და ჭკუასუსტ ბერიკაცად გამოჰყავს სცენაზე. – ნუთუ იგი ფიქრობდა, რომ ათენის სახელმწიფო უკეთესი გახდებოდა სხვა ხელმძღვანელების ხელში? – ამის შესახებ ჩვენ არაფერი ვიცით. არისტოფანე გვიჩვენებს სოფისტების გადაგვარებასა და გახრწნილებას, რიტორიკით უზნეო გართობასა და უსამართლობას; – უნდოდა თუ არა მას, აეკრძალათ მჭევრმეტყველების შესწავლა და უბრალოდ დაბრუნებოდნენ ძველი აღზრდის სისტემას? იქნებ მას სურდა მხოლოდ უკიდურესობების ჩვენება, რისი გამოსწორებაც, მისი აზრით, შეიძლებოდა? – მას ეს არსად უთქვამს. ევრიპიდეს დაუძინებელი «ლიტერატურული მტერი» და მოწინააღმდეგე კომედიოგრაფოსი იყო თუ არა ამავე დროს ასეთივე «მტერი» საერთოდ ახალი პოეზიისა? როგორც ჩანს, არა. ყოველ შემთხვევაში, მას თავად აღაფრთოვანებდა იმ პოეტის სტილი, რომელსაც წამდაუწუმ დასცინოდა თავის კომედიებში. არისტოფანე ათეისტების თავდასხმებისაგან იცავდა ღმერთებს თითქოსდა მხოლოდ იმისათვის, რომ შემდეგ საქილიკო გაეხადა მათდამი მონური მორჩილება და უფლება მოეპოვებინა მკრეხელურად მოეხსენიებია ისინი.

ამგვარად «აღდგენილი» ტრადიციონალისტი და კონსერვატორი პოეტის პორტრეტი ვერანაირად ვერ ემთხვევა პოეზიის ნოვატორისა და ინოვაციური თეზისის განმახორციელებელი დრამატურგის ჭეშმარიტ პორტრეტს. ხშირ შემთხვევაში ჩვენ მხოლოდ იმას ვხედავთ, თურასესხმის თავსკომედია, მაგრამ საკმარისია, დავინტერესდეთ, თურასიცავს იგი, რომ გამოუვალ ჩიხში მოვექცევით.

იქნებ თავადაც არ იცოდა კარგად არისტოფანემ, რას იცავდა? იქნებ არც სჭირდებოდა ამის ცოდნა? – მისთვის ხომ უცხო იყო ობიექტური განსჯა?.. მას ჰქონდა ინსტინქტური გრძნობა, თუ რას მოითხოვდა მისი ხელოვნება და როგორ უნდა გამოვლენილიყო მისი ბრწყინვალე ტალანტი.

მართალია, დღემდე გადაწყვეტილად ვერ ჩაითვლება მისი პოლიტიკური პლატფორმის პრობლემა, მაგრამ არის ორი რამ, რაც ნამდვილად ვიცით: ჯერ ერთი ის, რომ არისტოფანე თითქმის ყველა თავის კომედიაში იცავდა მშვიდობას; არ არსებობს არც ერთი პასაჟი, არც ერთი ფრაგმენტი, სადაც იგი განადიდებდეს ძმათაშორის ომს (განსხვავებული მდგომარეობაა ბერძენ-სპარსელთა, ე. წ. «სამართლიანი» ომის შეფასებისას); მეორეც ის, რომ არისტოფანე განსაკუთრებული სიმპათიითაა განწყობილი გლეხებისა და წვრილი მიწათმოქმედებისადმი.

თითქოსდა არისტოფანეს სოციალურ-პოლიტიკურ და რელიგიურ შეხედულებებზე უკეთ უნდა ვიცნობდეთ მის ლიტერატურულ შეხედულებებს, უპირველეს ყოვლისა კი მოსაზრებებს პოეტისა და პოეზიის დანიშნულებაზე, რაზედაც იგი ხშირად საუბრობდა თავისი კომედიების პარაბასისებში; ამ საკითხს მიეძღვნა

მთელი კომედია «ბაყაყები», რომელშიც ინსცენირებულია კამათი ესქილესა და ევრიპიდეს შორის პოეტური ხელოვნების, «ტექნეს» საუკეთესო მცოდნე დრამატურგის ტიტულის მოსაპოვებლად. კომედოგრაფოსისა და მისი პერსონაჟების აზრით, ტექნე არის, უპირველეს ყოვლისა, სცენაზე გამოსატანი მასალის, ე. ი. თემის სწორად შერჩევა («ბაყაყები», სტრ. 850, 959-961); მეორე სფერო, სადაც ვლინდება ტექნე, არის ის ეფექტი, რომელსაც მხატვრული ნაწარმოები ახდენს მოქალაქეებზე (სტრ. 1008-1009); ხოლო ტექნეს არსის მესამე ჰიპოსტასია სიტყვიერი გამომსახველობა – სიტყვისა და პერსონაჟის რანგის, სიტყვისა და აზრის სიდიადის შესაბამისობა (სტრ. 1057-1060), სინონიმის სიზუსტე (სტრ. 1152-1165), ნათელი და გასაგები მეტყველება (სტრ. 925-926) და ა. შ., მაგრამ «ბაყაყებში» კარგა ხანია აღმოაჩინეს პოეზიის სოფისტური კრიტიკის პაროდია (ო. ნავარი). ამდენად, არისტოფანეს მიერ ტრაგიკოსთა ტექნეს განხილვა იმდენად პოეზიის თვითშემეცნება არაა, რამდენადაც სცენაზე იმ მოძღვრების პაროდირებული სახით წარმოდგენა, რომელიც საკმაოდ ცნობილი იყო თავისი დროისათვის და რომელსაც ინტენსიურად ამუშავებდნენ ძვ. წ. ს. ორატორი სოფისტები.

*

არისტოფანეს კომედიები დაწერილია ძველი ბერძნული ენის ატიკურ დიალექტზე უბრწყინვალესი ენით, რომელიც გამოირჩევა დიდი სიცოცხლით, გამომსახველობით, გამომგონებლობითა და სიმდიდრით. განსაკუთრებით საინტერესოა, რომ ხშირ შემთხვევაში ავტორი ცდილობს მოქმედი პირების მეტყველების მეტნაკლებად ინდივიდუალიზაციას. ეს განსაკუთრებით შესამჩნევია, მაგალითად, «მეცნიერულად» მეტყველი სოკრატესა და უბირი სტრეფსიადეს დაპირისპირებისას «დრუბლებში». აი, «მეცნიერული» ტირადა ამ კომედიიდან (სტრ. 227-232): «...სწორად ვერასოდეს გაიაზრებ ამალღებულ საგნებს, თუ არ ჩამოჰკიდებ გონებას და არ შეუზავებ მას მისსავე მსგავს, ნატიფ ჰაერს. მიწაზე რომ ვყოფილიყავი და ქვემოდან ზემოთ ამეხედა, ვერაფერს დავინახავდი, რადგან მიწის მიზიდულობის ძალა თავისგან არ უშვებს აზრის ტენიანობას» (ამას ამბობს ჰამაკში წამოწოლილი სოკრატე). ასეთ «რთულ» და «ბრძნულ» მეტყველებას ვერაფერს უგებს საბრალო სტრეფსიადე, რაც იშვიათ კომიკურ ეფექტს ქმნის.

პაროდები, რომლითაც სავსეა არისტოფანეს კომედიები, შესრულებულია იმ ჟანრის სტილის გათვალისწინებით, რომლის ნაწარმოების პაროდირებაც ხდება; ამრიგად, არისტოფანე გვევლინება, როგორც «ავტორი» ეპოსისა, ტრაგედიისა და დითირამბისა.

არისტოფანეს კომედიაში გამოყვანილი უცხოელი «ბარბაროსულად» მეტყველებს; – ასეთია კომედია «აქარნელებში» სპარსეთის ცრუ ელჩის მეტყველება (სტრ. 100-109), სკვითი ჩაფრის ენა კომედიაში «ქალები თესმოფორიების დღესასწაულზე» (სტრ. 1176-1225); «ბარბაროსულად» მეტყველებს «ფრინველებში» თრაკიული ღმერთი ტრიბალოსი (სტრ. 1678 შმდგ.). შესაბამისადაა ასახული ბერძნული ენის

სხვა (არაატყურ) დიალექტებიც – კერძოდ, დორიული, სპარტელი დედაკაცის მეტყველებაში («ლისისტრატე», სტრ. 93 შმდგ.), ბეოტიური («აქარნელები», სტრ. 860-954), მეგარული (იქვე, სტრ. 729-835) და ა. შ.

კომიზმის მისაღწევად პოეტი მიმართავს უცნაურ ნეოლოგიზმებს. უფრო ხშირად კი იგი განზრახ ამახინჯებს ცოცხალი მეტყველებიდან აღებულ «უცოდველ» სიტყვებს და მათ ახალ, ხშირად მეტად უხამს მნიშვნელობებს ანიჭებს. განსაკუთრებული სიყვარულით ეპყრობა იგი კომპოზიტებს; – იოლი წარმოსადგენია კომიკური ეფექტი, რასაც იწვევს სხაპასხუპით წარმოთქმული სიტყვა-კომპოზიტი, რომელიც 24 (!) ნაწილისაგან შედგება («ქალები სახალხო კრებაზე», სტრ. 1169-1175).

*

ძველი ატიკური კომედია სრულიად უნიკალური მოვლენაა მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში; მან თავის უზენაეს განვითარებას მიაღწია ძვ. წ. ' საუკუნეში და ერთი მეცნიერის სიტყვით რომ ვთქვათ (ს. უიტმენი), მემკვიდრის დაუტოვებლად გარდაიცვალა: საშუალო და ახალმა ატიკურმა კომედიამ მიიღო არა მხოლოდ ახალი ფორმა, არამედ სრულიად განსხვავებული სულიც; რაც შეეხება ძველ ატიკურ კომედიას, მომდევნო თაობების მეხსიერებაში იგი საბოლოოდ დაუკავშირდა ძვ. წ. ' საუკუნის ათენის დემოკრატიულ საზოგადოებას და მისი გადანერგვა სხვა ნიადაგზე ან მისი აღორძინება სხვა ეპოქაში შეუძლებელი აღმოჩნდა. როგორც ჩანს, იგი გაცილებით უფრო მეტად, ვიდრე ჩვენ გვეჩვენება, იყო დამოკიდებული სიტყვის (განსაკუთრებით კი ინვექტივის) თავისუფლებაზე, რაც თანდათანობით შეიზღუდა შემდგომ ეპოქებში; ამას გარდა, იგი მთლიანად განსაზღვრული იყო იმდროინდელი საზოგადოების შინაგანი სტრუქტურით, რომელშიაც მთავარ როლს ასრულებდა კერძო ინიციატივის არნახული აყვავება. ძველი ატიკური კომედია, როგორც ასეთი, მოკვდა პელოპონესის ომის დასრულების შემდეგ, როდესაც ათენის პოლისმა დაკარგა თავისი ოდინდელი მჭიდრო კავშირი ცალკეული ინდივიდის კერძო ცხოვრებასთან. შეიძლება პარადოქსადაც კი მოგვეჩვენოს, მაგრამ ამ კომედიის აყვავების ხანაც მოდის სწორედ პელოპონესის ძმათაშორის ომის პერიოდზე, როდესაც პირველად იჩინა თავი ბზარმა პიროვნებასა და საზოგადოებას, ინდივიდსა და პოლისს შორის. როდესაც ოპოზიციამ ცალკეულ პიროვნებასა და მთელ საზოგადოებას შორის საბოლოოდ გაწყვიტა კავშირი ინდივიდსა და პოლისს შორის, არისტოფანემ და, საერთოდ, ძველმა კომედიამ ძალიან სწრაფად დაკარგა მნიშვნელობა მთელი გვიანი ანტიკურობისათვის. უკვე არისტოტელე ძველი და ახალი კომედიის დაპირისპირებაში უპირატესობას ანიჭებს კომედიის ახალ ფორმას და ძველს აიგივებს ბუფონადასა და უხამსობასთან. ჰორაციუსისათვის არისტოფანე თავის ორ უფროს თანამედროვესთან და მეტოქესთან, კრატინესა და ეპოლისთან ერთად არის მხოლოდ და მხოლოდ სიმბოლო სატირული მეტყველების დიდი თავისუფლებისა, რომელიც თითქოსდა ემსახურებოდა მაყურებლის მორალურ სრულყოფას. ოდნავ მოგვიანებით არისტოფანე და

«ახალი ატიკური კომედიის ვარსკვლავი» მენანდრე ერთმანეთს შეუდარა პლუტარქემ, რომელმაც უპირატესობა ამ უკანასკნელს მიანიჭა, ხოლო ძველი ატიკური კომედია ვულგარულად და ირაციონალურად გამოაცხადა. არისტოფანეს კომედიების გამოცემასა და მისი შემოქმედების კომენტირებაზე ზრუნავდნენ როგორც ალექსანდრიელი, ისე ბიზანტიელი ფილოლოგებიც, მაგრამ, როგორც მათი ნაღვაწის გაცნობა გვარწმუნებს, «კომედიის მამისა» კარგად არც მათ ესმოდათ. ამ მხრივ, შეიძლება ითქვას, გამონაკლისია მარკუს ფაბიუს კვინტილიანე («ორატორის დარიგებანი», 9, 3, 65): «ძველი კომედია, უპირველეს ყოვლისა, თითქმის ერთადერთია, რომელმაც შემოგვინახა ატიკური მეტყველების წმინდა გრაცია; მეორეს მხრივ, იგი ხასიათდება უდიდესი მჭევრმეტყველებითი თავისუფლებით... იგი დიადი, ელეგანტური და მომხიბლავია და მე ეჭვი მეპარება, რომ ორატორისათვის არსებობდეს რაიმე უფრო დიადი (რა თქმა უნდა, ჰომეროსის შემდეგ, რომლისთვისაც, აქილევსისა არ იყოს, ყოველთვის უნდა დაუშვა გამონაკლისი)». კვინტილიანეს ეს მაღალი შეფასება შემორჩა მეხსიერებას და ტრაქტატის «ამაღლებულისათვის» მკაცრი ავტორიც კი, რომელიც იშვიათად თუ შეაქებდა ვინმეს, აღიარებდა, რომ არისტოფანე დროდადრო მაინც აღწევდა ამაღლებას, მიუხედავად მისი საერთოდ მდაბალი მეტყველებისა. ასეთი შეფასებები გამონაკლისია ანტიკურობაში და მათ, რა თქმა უნდა, ვერც შეძლეს, ოდნავ მაინც გამოევიწყინათ არისტოფანეს რეალური პოეტური ძალა, მაგრამ ისინი აღძრავდნენ ფიქრებს და მათ, როგორც ჩანს, კარგად იცნობდნენ კომედიის შემდგომი დროის თეორეტიკოსები, რომლებიც კომედიის არსად აცხადებდნენ ე. წ. «კომიკურ კათარზისს» და ძველი ატიკური კომედიის აღსასრულს სახავდნენ კანონზომიერ მორალურ მოვლენად.

ამ შეხედულებამ სხვადასხვა ფორმა მიიღო. ერთ-ერთი პოპულარული გააზრებით, ძველი კომედია გამოცხადდა ანტიკური პოლისის მთავარ მორალურ ელემენტად; ანტიკურობიდანვე გაბატონდა და დღემდე ინარჩუნებს ძლიერ პოზიციას შეხედულება, რომლის თანახმადაც ძველი კომედია წარმოადგენდა რეალურ ძალას, რომელსაც თითქოსდა დიდი მორალური სარგებლობა მოჰქონდა როგორც მთელი პოლისისათვის, ისე ცალკეული პიროვნებებისთვისაც; ასეთი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, «მორალისტური» პოეტიკა, გავრცელებული თვალსაზრისის თანახმად, ნათელ და მწყობრ თეორიად ჩამოაყალიბა არისტოტელემ; სინამდვილეში, რაღა თქმა უნდა, იგი ბევრად უფრო ადრინდელია და ეყრდნობა პოეტის, როგორც ხალხის მასწავლებლისა და მოძღვრის ფართოდ გავრცელებულ კონცეფციას. როგორც ჩანს, ამ კონცეფციას იზიარებდა ბიზანტიური ეპოქაც, რომელმაც არა მხოლოდ არისტოფანეს, არამედ კრატინესა და ევპოლისის თხზულებებიც შეიტანა სასკოლო ლიტერატურაში. არისტოფანეს უდიდეს პოპულარობაზე ამ ეპოქაში მიუთითებს ისიც, რომ მის კომედიებს შეიცავდა 230-ზე მეტი ხელნაწერი, მის შემოქმედებას კარგად იცნობდა ანა კომნინი.

არისტოფანეს კომედიის თავისებურებები სერიოზულად უშლიდა ხელს მის აღიარებას ახალ დროში. რენესანსის ეპოქაში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ყველაზე პოპულარული იყო არისტოფანეს კომედია «პლუტოსი», რომელშიც ყველაზე ნაკლებად აისახა მისი დროის პოლიტიკური ბრძოლა, ინვექტივა – ის, რაც არისტოფანეს დანარჩენ კომედიათა ყველაზე დიდ სპეციფიკურობას წარმოადგენს. იმ რამდენიმე მწერალს შორის, რომლებმაც სწორად გაიაზრეს არისტოფანეს პოეზიის ძალა, იყო გენიალური ფრანსუა რაბლე.

დაინტერესება არისტოფანეს შემოქმედებით გაძლიერდა ⁹ '33 საუკუნის საფრანგეთსა და გერმანიაში. რასინმა «კრაზანების» გავლენით დაწერა თავისი «დავაქარნი». განსაკუთრებული ყურადღება მიაპყრო არისტოფანეს ⁹ '333 საუკუნემ. არისტოფანეს შემოქმედება ალაფროთოვანებდა ინგლისში სვიფტსა და ფილდინგს; გერმანიაში გოეთემ სცადა «ფრინველების» გადაკეთება; ვილანდმა თარგმნა «კომედიის მამის» ოთხი კომედია; ბერძენი დრამატურგის უსაზღვრო ფანტაზია ალაფროთოვანებდა ტიკს; არისტოფანეს შემოქმედებას უმაღლეს შეფასებას აძლევდა იმერმანი, ბაძავდა პლატენი; არისტოფანე მოლიერზე მაღლა დააყენა სტენდალმა. არისტოფანეს გავლენა ეტყობა ჰაინეს, ჰაუპტმანს, ფრანსს, კოქტოს, ჟარის, ბრეხტს...

1954 წელს მშვიდობის მსოფლიო საბჭოს გადაწყვეტილებით მთელმა მსოფლიომ აღნიშნა გენიალური კომედიოგრაფოსის დაბადების 2400 წლისთავი.

*

არისტოფანეს კომედიების თარგმნას ბევრი სირთულე ახლავს (ინვექტივის სწორი გადმოცემა, უხამსობების «შერბილება», «ბნელი» მინიშნებების შენარჩუნება და ა. შ.), მაგრამ ამ სირთულეთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანი, ჩვენი აზრით, არის მეტრული პრინციპების შემუშავება.

როგორც ცნობილია, ანტიკური დრამა განსხვავებული საზომებით იწერებოდა. სადიალოგო პარტიის უდიდესი ნაწილი იამბური ტრიმეტრით იყო გამართული, პარაბასისი – მთავარი (მეორე) ნაწილი კომედიაში – ანაპესტური ტეტრამეტრით, ეპირემა და ანტეპირემა – ტროქეული ტეტრამეტრით და ა. შ.

ტროქეული ტეტრამეტრი ჩვენს თარგმანში გადმოცემულია კატალექტიკური მაღალი შაირით, ტროქეული ტრიმეტრი – თორმეტმარცვლიანი 4/4/4 ლექსით, ტროქეული დიმეტრი – რვამარცვლიანი 4/4 ლექსით.

ანაპესტური ტეტრამეტრი გადმოცემულია ქართული ოცმარცვლიანი (ბისტიკაური) ლექსით, ტრიმეტრი – თხუთმეტმარცვლიანი, დიმეტრი – ათმარცვლიანი და მონომეტრი – ხუთმარცვლიანი ლექსით («საბაზო» მუხლია 5).

დაქტილური ჰექსამეტრის გადმოსაცემად გამოყენებულია თვრამეტმარცვლიანი 6/6/6 ლექსი.

იამბური ტრიმეტრი გადმოცემულია თორმეტმარცვლიანი 6/6 საზომით, იამბური ტეტრამეტრი – კატალექტიკური დაბალი შაირით, ხოლო დიმეტრი – რვამარცვლიანი 3/5 ან 5/3 ლექსით.

საგუნდო პარტიების გადმოსაცემად მივმართეთ ორ პრინციპს: 1. ანტისტროფი რიტმული სტრუქტურით მთლიანად იმეორებს სტროფს; 2. ვინაიდან ქორიკის სა-
ზომებში მაქსიმალურად შეზღუდულია გრძელი მარცვლის დაშლა, გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება მარცვალთა რაოდენობას სტრიქონში.

ლევან ბერძენიშვილი

აქარნელები

მოქმედი პირნი

დიკეოპოლისი, გლეხი.

მაცნე.

ამფითეოსი.

სპარსეთის მეფის კარიდან დაბრუნებული ათენელი ელჩები.

ფსევდარტაზასი.

თეორე.

აქარნელ მოხუცთა გუნდი.

დიკეოპოლისის ასული.

ევრიპიდეს მსახური.

ევრიპიდე.

ლამაქე.

მეგარელი.

მეგარელის ორი გოგონა.

მაზეზდარი.

ბეოტიელი.

ნიკარქე.

ლამაქეს მსახური.

გლეხი.

მეჯვარე.

შიკრიკი.

უსიტყვო პირნი: ელჩები, თრაკიელები, დიკეოპოლისის ცოლი,
დედოფლის დობილი, მონები, ფლეიტისტები, მოცეკვავე
ქალები.

პროლოგი

მოქმედება ხდება პნიქსზე, ათენში სახალხო კრებებისათვის განკუთვნილ მოედანზე. პნიქსი ცარიელია. გამოჩნდება დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რამდენჯერ მომიკვდა ეს გული, რამდენჯერ!

და რამ გამახარა? ოთხიოდ ამბავმა;

ტანჯვა კი, იცოცხლე, აურაცხელია!

ან სასიხარულო რა ვნახე, ნეტავი?

⁵ ჰო, ჰო, გამახსენდა: ის ხუთი ტალანტი,

კლეონს რომ სცენაზე ამოანთხევინეს,

ო, რა ვისეირე! მხედრებს ვენაცვალე,

მთელი საბერძნეთის გული გაახარეს;

თუმცა არ დამაკლდა ტანჯვაც, «ტრაგიკული»,

¹⁰ მე პირდაღებული ველოდი ესქილეს

და გამოიყვანა გუნდი... თეოგნისმა.

თქვენ როგორ გგონიათ, რა მომივიდოდა?

მერმე გავიხარე, მოსქე რომ შეცვალა

დექსითეოსმა და ტკბილად გვიგალობა.

¹⁵ ისიც წელს არ იყო, კინაღამ რომ მოვკვდი? –

ქერისი გამოძვრა და ჰიმნი გვიმღერა!

ბავშვობის დროიდან აღარც კი მახსოვდა,

რომ ასე აეწვას თვალი ნაცარტუტას,

ახლა რომ ამიწვა: დილით მოიწვიეს

²⁰ კრება და პნიქსი კი სულ ცარიელია!

ხალხი აგორაზე ლაყბობს და ირევა,

წითლად შეღებილ თოკს სუყველა გაურბის.

აღარც პრიტანები მოდიან, უდროოდ

მოვლენ და, ხომ იცით, ჭყლეტაც დაიწყება;

²⁵ შემოიჭრებიან, პირველი რიგისკენ

გაიწვევს სუყველა... მშვიდობის საქმეზე

არავინ იდარდებას... «სამშობლოვ, სამშობლოვ!»

მე მუდამ პირველი მოვდივარ კრებაზე,

ვჯდები და, რადგანაც სრულიად მარტო ვარ,

³⁰ ვკვნესი და ვამთქნარებ, «ჰაერსაც ვაფუჭებ»,
თმებს ვიგლეჯ, ვხატავ და თავს ვეკამათები;
გული სანატრელი სოფლისკენ მიმიწევს,
მშვიდობას მიველტვი... ქალაქი არ მიყვარს;
ჩვენთან ვინ გეტყოდა: «ნახშირი იყიდე»,
³⁵ ან «ზეთი», ან «ძმარი»? იქ სიტყვა «იყიდეც»
არავინ იცოდა, უბრალოდ, მოჰქონდათ...
ახლა კი მოვედი, კარგად მოვემზადე,
ვიყვირებ, ვიჩხუბებ, რიტორებს დავლანძღავ,
თუკი მშვიდობაზე არ ისაუბრებენ.
⁴⁰ მობრძანდნენ! ვედირსეთ შუადღის პრიტანებს.
წელან არ გითხარით? რა ზედახოცვაა!
პირველი რიგისკენ მიიწევს სუყველა.

მ ა ც ნ ე

წინ გადმოიწიეთ.

განწმენდილ ადგილზე გადმოდით ყველანი.

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

ვინმე გამოვიდა?

მ ა ც ნ ე

⁴⁵ ვის სურს ლაპარაკი?

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

მე.

მ ა ც ნ ე

ვის?

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

ამფითეოსს.

მ ა ც ნ ე

კაცი ხარ?

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

უკვდავი.

დემეტრეს მე იყო ჩემი წინაპარი
და ტრიპტოლემოსის; მისი ნაშიერი
იყო კელეოსი; ამას ფენარეტემ

⁵⁰ უშვა ლიკინოსი; მე მისი უკვდავი

ვაჟი ვარ. ღმერთებმა აქ გამომავნავენს
მხოლოდ მე, სპარტასთან ზავი რომ დამედო.
მაგრამ მე, უკვდავს, რომ გზის ფული არა მაქვს!
რომელი პრიტანი მოგცემს!

მ ა ც ნ ე

მოისარნო!

სკვითი მოისარნი აძევებენ ა მ ფ ი თ ე ო ს ს.

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

⁵⁵ ნუთუ მიმატოვეთ, ჩემო წინაპრებო?!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(*დგება*)

ხალხო, პრიტანებო, კრებას შეურაცხყოფთ
იმ კაცის გაგდებით, რომელსაც უნდოდა,
ზავი დაგვედო და ფარი დაგვეკიდა.

მ ა ც ნ ე

(*დიკეოპოლისს*)

დაჯექი, გაჩუმდი!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

არა, ო აპოლონ!

⁶⁰ მშვიდობა მოგვეცით! – მაშინ გავჩუმდები.

მ ა ც ნ ე

ელჩნი, მეფისგან დაბრუნებულნი!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რომელი მეფისგან?! ო, მეზიზღებიან
ეგ «ელჩნი», «ყეყეჩნი», ეგ ფარშევანგები!

მ ა ც ნ ე

(*დიკეოპოლისს*)

ჩუ!

ელჩები შემოდიან სპარსული წესისამებრ.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ოჰ, ოჰ! ამ სპარსულ მიმოხვრას უყურეთ!

ელჩი

⁶⁵ არქონტ ვეთიმენეს დროს მივლინებულნი
ვიყავით მეფესთან; დღიურად ორ-ორი
დრაქმა დაგვენიშნა...

დიკეოპოლისი

საბრალო დრაქმებო!

ელჩი

მეტად დავიტანჯეთ, როცა კაისტროსის
ველზე მივდიოდით; მზეს ვემალებოდით
⁷⁰ ჩვენს ძვირფას ეტლებში წამოწოლილები,
რა გადავიტანეთ!..

დიკეოპოლისი

(თავისთვის)

მაშ, ავშენებულვარ,
სულ რომ გალავანთან ვიწევი ტალახში.

ელჩი

თანაც მასპინძლები ძალას გვატანდნენ და
ბროლის თასებითა და ოქროს ჯამებით
ღვინოებს გვასმევდნენ...

დიკეოპოლისი

⁷⁵ კრანაეს ქალაქო!
ვეღარ გრძნობ, ელჩები როგორ დაგცინიან?!

ელჩი

...რადგან ბარბაროსებს კაცი ის ჰგონიათ,
ვინაც პირველია სმასა და ჭამაში.

დიკეოპოლისი

(თავისთვის)

ჩვენთან – მრუმობაში, მამათმავლობაში.

ელჩი

⁸⁰ მეოთხე წელს იყო, მივედით. მეფე კი
გარეთ გასულიყო, ჯარიც წაეყვანა;
რვა თვეს ისაქმებდა ოქროს მთიანეთში.

დიკეოპოლისი

(თავისთვის)

რამდენი ხნის შემდეგ დაკეტა საჯდომი?

მთვარის ავსებისას?

ელჩი

მერმე შინ მობრუნდა

⁸⁵ და გაგვიმასპინძლდა ბუხარში შემწვარი

მთელ-მთელი ხარებით.

დიკეოპოლისი

(თავისთვის)

ვის გაუგონია

ბუხარში შემწვარი ხარები? რა ტყუის!

ელჩი

ზევსს ვფიცავ, მოგვართვეს სამი კლეონიმეს

ოდენა ფრინველი, ჰქვია მიქარვოსი.

დიკეოპოლისი

(თავისთვის)

⁹⁰ და ამ მიქარვებში წავიდა დრაქმები!

ელჩი

ახლა კი დავბრუნდით და ფსევდარტაბასიც –

თუალი მეფისა; მოგვართ.

დიკეოპოლისი

(თავისთვის)

ყორანმა

დაკორტნოს ეგეც და ამ ელჩის თვალეზიც!

მაცნე

თუალი მეფისა!

შემოდის ფსევდარტაბასი, რომელსაც შუბლზე უზარმაზარი თვალი აქვს

დამაგრებული; უკან ორი საჭურისი მოჰყვება.

დიკეოპოლისი

მეუფე ჰერაკლევ!

⁹⁵ ღმერთებო! ეს თვალი დიდი ხომალდით

ნაპირს გადმოჰყურებს, ნავსადგურს დაემებს.

ან რა ქუთუთოა, მთელ სხეულს უფარავს!

ე ლ ჩ ი

ახლა, ფესვდარტაბას, რაც კი დაგაბარა
მეფემ, ყველაფერი ამცნე ათენელებს.

ფ ს ე ვ დ ა რ ტ ა ბ ა ს ი

¹⁰⁰ ი შაჰა გითაყვე მოგი დე დიტრაპა.

ე ლ ჩ ი

(დიკეოპოლისს)

გაიგე, რა ბრძანა?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რალაც ვერ გავიგე!

ე ლ ჩ ი

(პრიტანებს)

ეს ამბობს, ხელმწიფე ოქროს გვიგზავნითო.

(ფსევდარტაბასს)

ხმამალლა, გარკვევით გვითხარი ოქროზე.

ფ ს ე ვ დ ა რ ტ ა ბ ა ს ი

ოქრო არ მიიღოს ზოდო იონელო.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ვაჰ, როგორ გარკვევით გამოთქვა?!

ე ლ ჩ ი

¹⁰⁵ რას ამბობს?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

იონიელები სულელნი ყოფილან,
თუ ბარბაროსთაგან ელიან ოქროსო.

ე ლ ჩ ი

არა, ლაპარაკი ოქროს ზოდებზეა.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

როგორ თუ ზოდებზე?! მიჰქარავ რალაცას.

¹¹⁰ აბა, ჩამომშორდი, მარტო გამოგვკითხავ.

(ფსევდარტაბასს)

რომ არ გაგაწითლო სარდეს საღებავით,
ის დიდი ხელმწიფე ოქროს თუ გვიგზავნის?

ფსევდარტაზასი უარის ნიშნად აქნევს თავს.

მაშ, ჩვენ გვატყუებენ ჩვენივე ელჩები?

ფსევდარტაზასი თავს უქნევს თანხმობის ნიშნად. საჭურისებიც მას
ბაძავენ.

¹¹⁵ ბერძნულად დაგვიკრეს თავი ამ კაცებმა,
სულ აქაურები არიან, მე მგონი.

საჭურისებიდან ეს ერთი ვიცანი:

კლისთენე არ არის სიბირტიოსის ძე?!

საჯდომგაპარსულო, გარყვნილო არსებავ!

¹²⁰ ო, შე მაიმუნო, ასეთი წვერებით

გინდოდა, საჭურისს რომ დამსგავსებოდი?!

ეს კიდევ ვინ არის? ნუთუ სტრატონია?!

მაცნე

გაჩუმდი, დაჯექი!

თუალი მეფისა; პრიტანიონში ჰყავს

საბჭოს მიწვეული.

დიკეოპოლისი

¹²⁵ რად არ ჩამომახრჩობთ?!

და ამის შემდეგ მე კიდევ აქ ვტრიალებ?

იმათ კი იწვევენ, კარს არ უკეტავენ...

საქმე ჩავიფიქრე დიდი, საშინელი...

ის ამფითეოსი სად არის?

ამფითეოსი

აქა ვარ.

დიკეოპოლისი

¹³⁰ აიღე რვა დრაქმა და ლაკონელებთან

ზავი დაამყარე მარტო ჩემთვისა და

ჩემიანებისთვის, ჩემი ცოლშვილისთვის.

(პრიტანებს)

თქვენ – პირი დააღეთ, ელჩები დაგზავნეთ.

ამფითეოსი გადის.

მაცნე

თეორე, სიტაკლეს კარიდან!

თ ე ო რ ე

აქა ვარ.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

¹³⁵ აჰ, უკვე მეორე თაღლითს მოუხმობენ.

თ ე ო რ ე

არ დავყოვნდებოდით დიდხანს თრაკიაში...

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(თავისთვის)

არა, გასამრჯელო ხელს თუ არ გაძლევდა.

თ ე ო რ ე

...რომ არ დაეფარა თოვლს მთელი თრაკია.

ყინულმა დაფარა მდინარე...

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(თავისთვის)

ეს მაშინ,

¹⁴⁰ აქ რომ თეოგნისი ყინავდა ყველაფერს.

თ ე ო რ ე

ეს დრო სიტაკლესთან სმაში გავატარეთ;
მეტად მეგობრულად არის განწყობილი,
ძალიან უყვარხართ, კედლებზეც აწერდა:
«კარგები არიან ათენელები».

¹⁴⁵ ხოლო უფლისწული, ჩვენი მოქალაქე,

აპატურიულ ძეხვს დანატრებული,
მამას ავედრებდა საყვარელ სამშობლოს;
და თასზე შეჰფიცა მეფემ, იმოდენა
ჯარებს მოგახმართო, რომ ათენელები

¹⁵⁰ იტყვიან, მოდიან კალიებივითო...

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(თავისთვის)

სული ამომხადეს, რამე თუ მჯეროდეს,
გარდა მაგ ერთისა, მაგ კალიებისა.

თ ე ო რ ე

...და უმამაცესი ტომი თრაკიული

თქვენ გამოგიგზავნათ.

დიკეოპოლისი

(თავისთვის)

ჰო, გასაგებია.

მაცნე

¹⁵⁵ გამოდით, თეორემ ვინც ჩამოგიყვანათ.

შემოდინ თრაკიელეზი.

დიკეოპოლისი

ეს რაა?

თეორე

ჯარია ოდომანტებისა.

დიკეოპოლისი

ვინ ოდომანტების? ეს რაა, მითხარი!

ასოზე ფოთოლი ვინ შემოაცალათ?

თეორე

¹⁶⁰ ამათ თუ ორ დრაქმას მისცემთ, ბეოტიას

სულ გადათელავენ და ააოხრებენ.

დიკეოპოლისი

რა?! ორი დრაქმაო – წინადაცვეთილებს?!

თრანიტი ხალხი კი უნდა დაიჩაგროს,

«ქალაქის იმედი»?

ოდომანტები ნიორს მოჰპარავენ.

ვაიმე, მიშველეთ!

ამ ოდომანტებმა ნიორი მომპარეს!

დაყარეთ ნიორი!

თეორე

¹⁶⁵ მოშორდი, ბედშავო,

არ მიუახლოვდე მაგ ნიორნაჭამებს!

დიკეოპოლისი

ხედავთ, პრიტანებო, ჩემსავე ქალაქში

რაებს მიბედავენ ეს ბარბაროსები?!

¹⁷⁰ არა, არ დავუშვებ, რომ ამ თრაკიელებს

მისცეთ გასამრჯელო. აჰა, ზეციური
ნიშანიც მომეცა: წყლის წვეთი დამეცა.

მ ა ც ნ ე

წადით, თრაკიელნო, და ზეგ გამოცხადდით,
პრიტანთა ბრძანებით კრება დაიხურა.

დიკეოპოლისი მარტო რჩება.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ვაიმე უბედურს, რა წყალში ჩავვარდე?

შემორბის ა მ ფ ი თ ე ო ს ი.

¹⁷⁵ ვაჰ! ამფითეოსიც მოსულა სპარტიდან,
რაო, ამფითეოს?

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

მოიცა, გავჩერდე;
მლივს გამოვექეცი ბებერ აქარნელებს.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რა მოხდა?

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

მოვრბოდი ზავის მოსატანად;
¹⁸⁰ რაღაცა იყნოსეს იმ ბერიკაცებმა,
იმ აქარნელებმა, მართონელებმა;
ერთად დამიყვირა ყველამ: «უწმინდურო,
ვაზი აგვიჩეხეს, რაღა დროს ზავია»?
ქვებით დაიტენეს სულ მოსასხამები,
¹⁸⁵ ყვირილით მომდევედნენ, მაინც დავუძვერი.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

მიუშვი, იყვირონ, ზავი მომიტანე?

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

ზავი? რა თქმა უნდა! სამი ჭაშნიკია;
ეს ხუთწლიანია, აიღე, გასინჯე.

დიკეოპოლისი მოსვამს პირველი ბოთლიდან.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

თფუ!

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

რაო?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

არ მომწონს, აყროლებულია

¹⁹⁰ ფისით და საზღვაო ბრძოლების მზადებით.

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

მაშ, ეს ათწლიანი აიღე, გასინჯე.

დიკეოპოლისი მოსვამს მეორე ბოთლიდან.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ელჩების სუნი აქვს, გემოც წაუმწკლარტებს,
თან მოკავშირეთა ჩვეულ ზოზინსა ჰგავს.

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

მაშ, ესეც გასინჯე – ზღვასა და ხმელეთზე
ოცდაათწლიანი.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

¹⁹⁵ დიონისიებო!

ამბროსიისა და ნექტარის სუნი აქვს!

სამი დღის საგზალს კი არ გატანს, თითქოსდა

ამბობდეს: «იქ წადი, სადაც მოგესურვოს».

ამას კი ავიღებ, შევწირავ, გამოვცლი!

²⁰⁰ აქარნელები კი ჯანდაბას წასულან!

ჩემთვის არ იქნება ომი, უბედობა,

წავალ და გავმართავ დიონისიებსაც.

(გადის.)

ა მ ფ ი თ ე ო ს ი

მე კი გავიქცევი, თავს უნდა ვუშველო.

(გარბის.)

პაროდოსი

შემოდის მოხუც აქარნელთა გუნდი.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი ს წ ი ნ ა მ ძ ლ ო ლ ი

სტრ. აბა, აქეთ, დავედევნოთ, ყველა გამვლელ-გამომვლელს

²⁰⁵ კვითხოთ, იქნებ გვითხრან რამე, რადგან მისი შეპყრობა

სახელმწიფო საქმე გახლავთ.

(მაცურებელს)

მიმანიშნეთ, თუ იცით
სად წავიდა ან სად არის ზავის ჩამომთრეველი.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

გაგვექცა, აღარსად არ არის!

²¹⁰ ვაიმე, ვაი ჩემს სიბერეს!

ჩემს სიჭაბუკეში, როდესაც

ნახშირს დავათრევედი ტომრობით,

²¹⁵ სირბილშიც ფავლოსსაც ტოლს არ დავუდებდი; მაშინ რომ

ამ ზავის ჩამომტანს გამოვკიდებოდი,

ასე იოლად ხომ ვერ დამიძვრებოდა!

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი ს წ ი ნ ა მ ძ ღ ო ლ ი

^{ანტ.} მაგრამ როცა დავბერდი და გამიხევდა მუხლები,

²²⁰ როცა ფეხიც დამიმძიმდა ლაკრატიდე – ბერიკაცს,

გამეპარა; მაგრამ მაინც სულ ბოლომდე მივსდიოთ,

თორემ ბოლოს ეს ბებრები სიცილად არ ვეყოფით.

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

მამაო ზევსო და ღმერთებო,

²²⁵ ამ კაცმა მტერს ზავი დაუდო,

მან კი აგვიოხრა ქვეყანა!

ჩვენი სიძულვილი იზრდება.

²³⁰ მე ვერ მოვისვენებ, სანამ მომხდურებს ისარივით

არ ჩავერჭობი და განვგმირავ ბოლომდე,

რომ არ აგვიჩეხონ ჩვენი ვენახები.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი ს წ ი ნ ა მ ძ ღ ო ლ ი

აბა, ქვები მოვამზადოთ და ის კაცი მოვძებნოთ,

²³⁵ არაფერი არ დავტოვოთ, სადმე მაინც ვიპოვიოთ,

მაგ კაცისთვის ქვების სროლით გული უნდა ვიჯერო.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(სცენის მიღმა)

სიწყნარე, სიწყნარე!

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი ს წ ი ნ ა მ ძ ღ ო ლ ი

ჩუმად, ჩუმად! გაიგონეთ, სიწყნარეზე რომ ბრძანა?

აგერ არის, ვისაც ვეძებთ, აბა, ახლა სუყველამ

²⁴⁰ დაიხიოს, მე მგონია, შესაწირავს ამზადებს.

სახლიდან გამოდიან: დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი, მისი ც ო ლ ი, ა ს უ ლ ი და მ ო ნ ე ბ ი.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

სიწყნარე, სიწყნარე!

ცოტა წინ გამოდი ახლა, კანეფორა,
ქსანთიამ ფალოსი დადგას ამართული.
ჩამოდე, ასულო, კალათი; დავიწყოთ.

ა ს უ ლ ი

²⁴⁵ აბა, დედაჩემო, ჩამჩა მომაწოდე,
წვენი ამოვიღო, ნამცხვარს გადავასხა.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ო, ეს კი კარგია, ღმერთო, დიონისე,
მინდა გაგახარო ჩემი შესაწირით,
რაც მე მოგიმზადე და ჩემმა ოჯახმა.

²⁵⁰ შენ კი ბედნიერად ჩამატარებინე

დიონისიები, ჯარი ამაცილე,
ოცდაათწლიანი ზავით გამახარე.

აბა, წამოიღე კალათი, ასულო,
თვალეები დახარე, რა ბედნიერია,

²⁵⁵ ვინც შენ შეგირთავს და კნუტებს გამობინებს,

რომ განთიადისას ჰაერი მოწამლონ!
ახლა წინ იარე და ფრთხილად იყავი,
ვინმემ არ აგწაპნოს ეგ ოქროულობა.

ქსანთია, თქვენ ორმა აღმართეთ ფალოსი

²⁶⁰ და ასე მიჰყევით უკან კანეფორას.

მეც თქვენ გამოგყვებით, ფალიკურს ვიმღერებ,
შენ, ცოლო, ბანიდან მიყურე. წავედით.

ფალეს, ბაკქოსის ძმობილო,
სუფრის მოყვარევ, გარყვნილო,

²⁶⁵ შენ ხომ ბიჭებიც გიყვარს,

ხუთი წლის შემდეგ მოგმართავ
სოფელში დაბრუნებული –

ზავი დავდე და დღეიდან
თავისუფალი გახლავარ

²⁷⁰ ბრძოლისგან, ლამაქესაგან.

ო, ბევრად უფრო საამურია, ფალეს,
სადმე იპოვო ტურფა ტყისმჭრელი თრატა,
ფელესიდან რომ შეშას იპარავს, ჰოდა

ხელი ჩაავლო, ასწიო,

²⁷⁵ დააგდო «გამოსაკურკად».

ფალეს, ფალეს,

თუ ჩვენთან ერთად დათვრები, «გამოსასვლელად»

განთიადისას შთანთქავ მშვიდობის თასსაც,

ფარს კი კერაზე დაჰკიდებ.

გ უ ნ დ ი თავს ესხმის დიკეოპოლისს, შინაურები გარბიან.

კ ო რ ი ფ ე ო ს ი

²⁸⁰ აგერ ისიც, ჰო, ის არის!

დაუშინეთ, დაუშინეთ!

ურტყით, ურტყით მაგ უწმინდურს!

რად არ ესვრით, რად არ ესვრით?!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

^{სტრ.} ო, ჰერაკლე! ეს რაღაა, ქოთანს გამიტეხავენ!

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

²⁸⁵ შენ, მხოლოდ შენ ამოგქოლავთ, უწმინდურო გოგრავე!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რის გულისთვის, მე რას მერჩით, აქარნელო ბებრებო?

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

გვეკითხები?! ურცხვი ხარ და ავაზაკი!

²⁹⁰ მოღალატევ, მოსისხლე მტერს დაუზავდი,

ამის შემდეგ თვალს მისწორებ, უტიფარო?!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რად დავზავდი, არ იკითხავთ? არ ინებებთ მოსმენას?

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

²⁹⁵ შენ გისმინოთ? არა, მოკვდი!

ქვების სეტყვას მოგივლენთ და ჩაგქოლავთ.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

მოითმინეთ, მომისმინეთ, ძვირფასებო, დამშვიდდით.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

ვერა, მე ვერ დამამშვიდებ, ნურც ეცდები.

³⁰⁰ როგორ მძულხარ! როგორ მძულხარ! – კლეონივით!

რომლისგანაც მხედრებს ლანჩებს დავუჭრიდი!

კორიფეოსი

არა, მე შენ არ მოგისმენ, ბრტყელ-ბრტყელ სიტყვებს რომ
ამბობ,
ლაკონელებს დაუზავდი? – დაისჯები მაგისტვის.

დიკეოპოლისი

³⁰⁵ მვირფასებო, მოდით, თავი დავანებოთ სპარტელებს,
ზავს ვუსმინოთ, გავარჩიოთ, კარგია თუ ცუდია.

კორიფეოსი

კიდევ კარგზე ლაპარაკობ, როცა ზავი დაუღე
ხალხს, რომელსაც ღმერთი, ნდობა, ფიცი ფეხზე ჰკიდია?

დიკეოპოლისი

მაგრამ ვგრძნობ, რომ ლაკონელნი, რომელთაც ჩვენ ვერ
ვიტანთ,
³¹⁰ არ არიან ყველა ჩვენი უბედობის მიზეზი.

კორიფეოსი

მაშ, ყველასი არ არიან? ამის თქმასაც მიზედავ
ცხადად, პირში? ამის შემდეგ დანდობასაც მოელი?!

დიკეოპოლისი

არ არიან ყველას-მეთქი! შემძლია, გიჩვენოთ,
რომ მრავალგზის უსამართლოდ თავად იჩაგრებიან.

კორიფეოსი

³¹⁵ საშინელი რამ წამოგცდა, გული გადამიქანდა,
როგორ ბედავ ჩვენთან მტრების სასარგებლოდ ლაპარაკს?

დიკეოპოლისი

თუკი მართალს არ ვამბობ და ხალხი არ მეთანხმება,
კუნძს მოვიტან, თავს დავდებ და ისე ვილაპარაკებ.

კორიფეოსი

ვის ვუნახავთ ამ ქვებს, ნეტავ, ხალხო, ჩვენებურებო?!
³²⁰ ვერ დავცხებთ და ვერ ჩავქოლავთ, სულ სისხლით ვერ
შევღებავთ?!

დიკეოპოლისი

რა მოგსვლიათ, ეს რა შავი მუგუზალი შეგენტოთ!
მაშ, არ გინდათ, მომისმინოთ, ღირსეულნო მოხუცნო?

კორიფეოსი

არ მოვისმენთ, ჭეშმარიტად.

დიკეოპოლისი

მაშ, მოსპობას მიპირებთ!

კორიფეოსი

მე მოვისპო, თუ გისმინო!

დიკეოპოლისი

აქარნელნო, მადროვეთ!

კორიფეოსი

³²⁵ არა, აქვე ჩაძაღღდები!

დიკეოპოლისი

მეც დაგესლავთ, იცოდეთ.

ამ ცხელ გულზე დაგიხოცავთ უსაყვარლეს მეგობრებს,
მძევლად ვინც მყავს წაყვანილი, ყელს გამოვჭრი სუყველას.

(სახლში შერბის.)

კორიფეოსი

თქვით, რას ნიშნავს ეს მუქარა, ხალხო, ჩვენებურებო!

რით გვაშინებს აქარნელებს? ბავშვი ხომ არ მოგვტაცა

³³⁰ რომელიმეს? ამოდენა სითამამე საიდან?!

დიკეოპოლისს სახლიდან გამოაქვს დანა და ნახშირით სავსე კალათი.

დიკეოპოლისი

ჰა, მესროლეთ, თუკი გინდათ! მე კი ამათ გავჟლიტავ.

ახლა ვნახავ, თქვენგან ვინმეს თუ ადარდებს ნახშირი.

კორიფეოსი

დავილუპეთ, აულია ჩვენი დემის კალათი!

ო, ნუ იზამ, ნუ გაგვწირავ, გვედრები, ნუ იზამ!

დიკეოპოლისი

³³⁵ ანტ. არ დავინდობ! თქვენ იბლავლეთ, მე კი აღარ მოვისმენთ.

მეორე ნახევარ უნდო

მაშ, დალუპავ ჩვენს მეგობარს, ჩვენს საყვარელ კალათს?

დიკეოპოლისი

წელან მეც ხომ გეძახოდით? თქვენ მაინც არ მისმენდით.

მეორე ნახევარგუნდი

ბრძანე, გისმენთ; მოგვახსენე, ლაკონელი
როგორ გახდა შენი ძმა და მეგობარი. –

³⁴⁰ მე ამ კალათს ვერასოდეს ვუღალატებ.

დიკეოპოლისი

არა, არა, ჯერ ეგ ქვები გადმოყარეთ მიწაზე.

მეორე ნახევარგუნდი

აი, უკვე გადავყარეთ. შენც დააგდე ეგ დანა.

დიკეოპოლისი

აბა, როგორ დაგიჯეროთ? მოსასხამში რომ დაგრჩეთ?

მეორე ნახევარგუნდი

ხომ დავფერთხეთ! ჰა, შეხედე, კიდევ ვფერთხავ.

³⁴⁵ ნუ მიზეზობ, შენც დააგდე იარაღი!

მაშ, უყურე, არაფერი აღარ დარჩა.

დიკეოპოლისი

წელან რომ ყვიროდით და არ ჩუმდებოდით,

თქვენაც უგნურებით კინალამ დალუპეთ

თქვენცევი სიმდიდრე – პარნესის ნახშირი.

³⁵⁰ შიშისგან კალათმა, როგორც მელანთევსმა,

მაგრად ჩაისვარა, თავი გამემურა.

თქვენთან ლაპარაკი საშინელებაა,

მხოლოდ ეს გახარებთ: სროლა და ყვირილი!

მოსმენა, განსჯა და მსჯელობა არ მოგწონთ.

³⁵⁵ მე რომ თავს ვდებდი და სიტყვას მოვითხოვდი,

ლაკედემონი რომ მინდოდა დამეცვა,

სულელი კი არ ვარ, სიცოცხლე მეც მიყვარს!

პირველი ნახევარგუნდი

გამოიტანე კუნძი გარეთ და ილაპარაკე.

³⁶⁰ სტრ. ბოლოს და ბოლოს, რა გაქვს სათქმელი?

გამაგებინე ერთი, რას ფიქრობ.

პირველი ნახევარგუნდის წინამძღოლი

ხოლო პირობები თვითონ დააწესე:

კუნძი აქ დადე და თქვი, ილაპარაკე!

დიკეოპოლისს სახლიდან გამოაქვს კუნძი.

დიკეოპოლისი

კუნძი მოვიტანე, შეხედეთ სუყველამ.

მე ვილაპარაკებ – პატარა კაცუნა.

ნუ დარდობთ, ყველაფერს მე არ მოვედები:

სპარტაზე რას ვფიქრობ, წვრილად მოგახსენებთ.

მაინც მეშინია, თქვენი ხასიათი

სულ შესწავლილი მაქვს, თვითონაც გლეხი ვარ;

ვინმე თუ გადიდებთ, ან ქალაქს შეგიქებთ,

სწორია თუ არა, მაინც გიხარიათ, –

პირფერულ ქებაში ღალატს ვერც შენიშნავთ;

თქვენს ბებრულ სულელებსაც ვიცნობ: არაფერი

არა გასურთ, ვინმესთვის ოღონდ გაკბენინათ.

კარგად გაგიცანით! განა თვით კლეონმა

შარშან არ მაწამა კომედიისათვის?!

კაცი წამათრია საბჭოს სხდომაზე და

ჯერ ცილი დამწამა, მერმე გადმოუშვა

ლანძღვის და გინების მთელი ნიაღვარი,

კინაღამ დამახრჩო ლაფმა და ტალახმა.

ახლა კი, სანამდე სიტყვას ავიღებდე,

ცოტა ხანს მადროვეთ, საწყლად გამოვეწყო.

მეორე ნახევარგუნდი

385 ანტ. ისევ გვაყოვნებ?

თუ ეშმაკობით

გინდა გადარჩე?

გირჩევ, აილო

ჰიერონიმეს

მუქ-ხშირ-უხემ-თმა

ზუჩი ჰადესის;

მეორე ნახევარგუნდის წინამძღოლი

ან თავი მოხსენი სიზიფეს ტომარას,

დაწყებულ კამათს კი ნულარ შეაფერხებ.

დიკეოპოლისი

მაშ, დროა გავმხნევდე, სული გავიმაგრო.

ახლა ევრიპიდეს უნდა მივაკითხო.

(ევრიპიდეს სახლის კარზე აკაკუნებს.)

პირველი ეპისოდონი

დიკეოპოლისი

ეი, ბიჭო!

მსახური

ვინა ხარ?

დიკეოპოლისი

395

არის ევრიპიდე?

მსახური

არ არის, კი არის. მოდი და გაიგე.

დიკეოპოლისი

არის და არც არის?

მსახური

ნამდვილად, მოხუცო.

პოეტის გონება სხვაგან ქრის, ლექსებს თხზავს,
თავად კი მაღლაა და ტრაგედიაზე
მუშაობს.

დიკეოპოლისი

400

ბედი აქვს, ნაღდად, ევრიპიდეს,

რომ მონა ჰყოლია ბრძენი და ჭკვიანი!

მიდი, დაუძახე.

მსახური

შეუძლებელია.

(შინ შედის.)

დიკეოპოლისი

მე მაინც არ წავალ, კარზე ვაკაკუნებ.

კაცო, ევრიპიდე, ევრიპიდიკუნა!

405

მისმინე, ვინმესთვის თუ მოგისმენია.

მე ვარ, ქოლედელი დიკეოპოლისი.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

(სახლიდან)

მე რომ არ მცალია?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ბრძანე, მოგაბრუნონ.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

(ისევ არ ჩანს)

შეუძლებელია.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

მაინც!

ე ვ რ ი პ ი დ ე

მოვბრუნდები, მაგრამ ვერ ჩამოვალ.

თეატრალური მანქანის საშუალებით ე ვ რ ი პ ი დ ე ს სახლის გამომხატველი დეკორაცია მოვბრუნდება; მაყურებელი ხედავს სახლის ინტერიერს. საწოლზე წამოწოლილი ე ვ რ ი პ ი დ ე წერს; იქვე დგას მისი მ ს ა ხ უ რ ი. კედელზე ჰკიდია თეატრალური კოსტუმები, იატაკზე ჰყრია სხვადასხვაგვარი ბუტაფორია.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

კაცო, ევრიპიდე!

ე ვ რ ი პ ი დ ე

რა გინდა?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

410

მაგ ფეხებს

მიწაზე ვერ დადგამ? შენ, ალბათ, კოჭლები

ამიტომ გამოგყავს... ძონძები გექნება.

ტყუილად ხომ არ ქმნი სულ ღარიბ-ღატაკებს;

ო, გემუდარები, ჩემო ევრიპიდე,

415

რამე შემირჩიე ძველი დრამებიდან;

რამეთუ სიტყვა მაქვს სათქმელი გუნდისთვის.

სიკვდილი მომელის, კარგად თუ ვერ ვიტყვი.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

რომელი ძონძები? გინდა ენევისისა?

– ის იყო მოხუცი სვეგამწარებული.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

უფრო უბედური არა გყავს არავინ?

ე ვ რ ი პ ი დ ე

იქნებ ბრმა ფენიქსის?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ფენიქსის არ მინდა,
სხვა იყოს, ფენიქსზე უფრო ბედდამწვარი.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

ნეტავი რა უნდა ამ კაცს, რა კონკეები?
იქნებ ფილოქტეტეს ძველმანებს დაემებ?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

425 მაგაზე ღარიბი არა გყავს არავინ?

ე ვ რ ი პ ი დ ე

მაშ, ამ უბინძურეს ფლასებზე რას იტყვი?
ეს არის სამოსი კოჭლ ბელეროფონტის.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ბელეროფონტით? არა, მე მჭირდება
კაცი მათხოვარი, კოჭლი და მოლაყბე.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

მიგიხვდი, ტელეფე!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

430 ნამდვილად, ტელეფე.
ამას გთხოვ, მომეცი მაგისი ძონძები.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

ეი, ბიჭო მიეცი ტელეფეს ძონძები.
მანდ ნახე, თიესტეს კონკებზე აწყვია,
ინოს ძველმანებში. ეგაა, აილე.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(დაფლეთილ ძონძებს ათვალიერებს, ნახვრეტებიდან იყურება)

ო, ზევს მაღლითმხედო, ყოველთამხილავო!

შემმოსე, იერი რომ მქონდეს გლახისა.
შენ კი, ევრიპიდე, რაკი გამახარე,
ბარემ მოაყოლე, რაც ძონძებს მოჰყვება, –

ერთი მისიური ქუდი დამჭირდება,
440 დღეს აუცილებლად სუყველას ღატაკად
უნდა მოვეჩვენო, არ უნდა გამოჩნდეს
ნამდვილად ვინა ვარ, თუმც მაცურებელი
მიხვდება, ვინცა ვარ, – გუნდი მოტყუვდება,
«პატარა სიტყვებით» სულ გავასულელებ.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

445 კი, მოგცემ, ფაქიზად უდგები საქმეებს.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

შენ კი გაიხარე, ტელეფე... ბოდიში,
ო, უკვე ავივსე «პატარა სიტყვებით»;
მაგრამ მე მათხოვრის ჯოხიც რომ მჭირდება?!

ე ვ რ ი პ ი დ ე

აიღე. ახლა კი ქვის ზღურბლი დატოვე!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

450 ო, გულო, ხომ ხედავ, როგორ მაძევებენ!
მაგრამ ყველაფერი რომ არ მაქვს? გავხდები
ახირებული და კერპი! ევრიპიდე,
მე ძირგამომწვარი კალათიც მჭირდება.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

მითხარი, საბრალოვ, რად გინდა კალათი?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

455 არაფრად არ მინდა. შენ მაინც მომეცი.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

თავი მომაბეზრე! აბა, გაეთრიე!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ვაჰ!
მაშ, დედაშენივით სულ იბედნიერე.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

(ძირგახვრეტელ კალათს აძლევს)

მომშორდი ახლავე!

დიკეოპოლისი

ერთიც ამისრულე
და ტუჩმოტეხილი ფინჯანიც მომეცი.

ევრიპიდე

⁴⁶⁰ ო, ჭირმა წაიღოს ასეთი სტუმარი!

დიკეოპოლისი

(თავისთვის)

ო, ჭირმა წაიღოს შენი თხზულებანი!
(ხმამაღლა)
ტკბილო ევრიპიდე, არაფერს არ მოგთხოვ,
საცობით დაცული ხელადა მომეცი.

ევრიპიდე

კაცო, ნუ წამართვი მთელი ტრაგედია!
აჰა, აიღე და მომშორდი!

დიკეოპოლისი

⁴⁶⁵ მივდივარ.
(რამდენიმე ნაბიჯს გადადგამს და ბრუნდება)

ვაიმე, რაღა ვქნა? ერთი რამ მაკლია.
ჩემო ევრიპიდე, მისმინე, უტკბესო,
ეს ერთიც მომეცი – წავალ საბოლოოდ.
აი, ამ კალათში მწვანელი ჩამიდე.

ევრიპიდე

⁴⁷⁰ დამლუპა! ამ დრამის საქმე წასულია!
(მწვანელს აძლევს.)

დიკეოპოლისი

ო, არა, მივდივარ. თავი მოგაბეზრე
და დავიმსახურე რისხვა მეუფეთა.
ვაი, დავილუპე! მთავარი გამომრჩა,
ყველაზე საჭირო, რაც გადამარჩენდა!
⁴⁷⁵ ო, ევრიპიდეუნა, ტკბილო, საყვარელო,
ეს სული ამომხდეს, ახლავე წავალ და
აღარ დავბრუნდები, ოღონდ ეს, ეს ერთი –
ცრეცო მომეცი დედის მარაგიდან.

ე ვ რ ი პ ი დ ე

(მსახურს)

კაცი გათავხედდა! ჩარაზეთ კარები!

დეკორაცია მობრუნდება.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

⁴⁸⁰ გულო, უცერეცოდ გვიწევს გაბრუნება!

თუ იცი, როგორი ბრძოლა გადაგვხდება,
სპარტის დასაცავად რომ გსურს ლაპარაკი?

ო, გულო, წამოდი, მიჯნას მივადექით.

დგახარ? არ მოდიხარ ევრიპიდნასვამი?

⁴⁸⁵ ჰო, კარგი, წამოდი! გულო, უბედურო,

წამოდი კუნძთან და იქ თავდადებულმა
თქვი, რაც მიგაჩნია უტყუარ სიმართლედ.

აბა, გაბედულად! გულო, გამაოცებ!

გ უ ნ დ ი

⁴⁹⁰ რას გააკეთებ, რას იტყვი ახლა,

უსირცხვილო და უგრძნობო კაცო?

ქალაქს განუდექი, ყველას წინააღმდეგ

შენ ერთი აპირებ, თავხედო, ლაპარაკს.

არც კი აშინებს ასეთი საქმე!

⁴⁹⁵ შენ თავად ირჩიე – თქვი, ილაპარაკე.

მეორე ეპისოდიონი

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ნუ განრისხდებით, თქვენ, მაყურებლებო,

ასეთი ღატაკი რომ სახელმწიფოზე

ვაპირებ ლაპარაკს, თან – კომედიაში.

⁵⁰⁰ თუმც კომედიაშაც ხომ იცის სიმართლე!

სიმართლე მწარეა, მაინც სიმართლეა!

ახლა ხომ კლეონი ცილს ვედარ დამწამებს,

ჩვენს ქალაქს სტუმრებთან სახელს უტეხავსო.

ახლა მარტონი ვართ ლენეურ შეჯიბრზე;

⁵⁰⁵ ჯერაც არ მოსულან სტუმრები, არ ჩანან

გადასახადები, მოკავშირეები;

ჯერ მარტო ჩვენა ვართ, ჩენჩოშემოცლილნი

(მეტეკოსები ხომ ქალაქის ჩენჩოა)...

გულზე სპარტელები არც მე მეხატება,

⁵¹⁰ დე პოსეიდონმა, ღმერთმა ტენარონის,
თავზე დააღწოს სუყველას სახლები! –
არც ჩემი ვენახი დაინდო მაგ ხალხმა.

და მაინც, მეგობრებს მოგმართავთ ამ კითხვით:
⁵¹⁵ ამაში სპარტელებს რა ბრალი მიუძღვით?

ჩვენ შორის არიან, – ქალაქზე არ ვამბობ,
ეს დაიმახსოვრეთ, ქალაქზე არ ვამბობ,
ჩვენ შორის არიან ავი კაცუნები,
უგვანო, ურცხვი და უცხოსმაგვარები,
ისინი ყვირიან: «ეს მეგარულია!»

⁵²⁰ თუ დაინახვენ გოგრას ან ბაჭიას,
გოჭს, ნიორს, კვნიტ მარილს, მეგარულიაო, –
ამოიჩემებენ და დააბეზლებენ.

თუმც ეს წვრილმანია, ჩვენთან სულ ასეა.
ერთხელ მეგარაში წავიდნენ ჩვენები,

⁵²⁵ დათვრნენ და სიმეთა, კახპა მოიტაცეს,
ძალიან იწყინეს ეს მეგარელებმა,
მერმე ასპასიას მოსტაცეს კახპები;
უმაღვე იფეთქა ომმა საბერძნეთში
ამ სამი მეძავის გულისთვის, რამეთუ

⁵³⁰ განრისხდა პერიკლე და ოლიმპიელმა
იელვა, იქუხა, შეძრა საბერძნეთი,
გამოსცა სუფრულის მსგავსი კანონები:
არ უნდა დარჩესო ერთი მეგარელიც
მიწაზე, ბაზარში, ზღვასა და ხმელეთზე.

⁵³⁵ მალე შეაწუხა შიმშილმა მეგარა,
მან სპარტას მიმართა, შეაცვლევინეთო
ეს დადგენილება გულქვა ათენელებს.
ძლიერ გვემუდარნენ, მაგრამ არ ვისმინეთ.
მაშინ კი დაიწყეს აბჯრების ჩხარუნი.

⁵⁴⁰ თქვენ იტყვით: «არ უნდა დაეწყოთ.» რა ექნათ?
ლაკედემონიდან ვინმე მოსულიყო,
სერიფოსელთათვის ლეკვი მოეტაცა,
თქვენ შინ ისხდებოდით? ასე აჯობებდა.

არა, რა თქმა უნდა, უმალ სამასამდე
⁵⁴⁵ ხომალდს ჩაუშვებდით წყალში, აავსებდით
ქალაქს ხმაურით და ტრიერარქოსებით.
აქ ხელფასს გასცემენ, იქ გემს ამზადებენ,

სტოაში ჩხუბია მარცვლეულისათვის,
თულუხებს, ღვედებს და დოქებს ყიდულობენ,
⁵⁵⁰ ან იმარაგებენ ნიორს და ზეთისხილს.

გვირგვინი, ქაშაყი, თვალის ჩალურჯება,
ნიჩბების გამოთლა, ლურსმნების ტკაცუნა,
ხოფის დამაგრება ღვედებით პალოზე,
ფლეიტა, დუდუკი, ბრძანება, სასტვენნი!
⁵⁵⁵ თქვენ ასე იზამდით, ვიცი! და ტელეფე
ვერ მოიფიქრებდა? სულელი ხალხი ხართ!

პირველი ნახევარგუნდის წინამძღოლი
ო, შე უნამუსო, ო, შე საძაგელო!
შენ, ვილაც ღატაკი, ამის თქმას გვიბედავ
და ჩვენს მბეზღრებსაც აღარ ეპუები?

მეორე ნახევარგუნდის წინამძღოლი
⁵⁶⁰ ვფიცავ პოსეიდონს, სიმართლეს ღაღადებს
და ერთი სიტყვაც კი არ უთქვამს ტყუილი.

პირველი ნახევარგუნდის წინამძღოლი
რა, ყველა სიმართლის თქმა არის საჭირო?
აღარ გავახარებთ, თქმა რომ გავვიბედა.

მეორე ნახევარგუნდის წინამძღოლი
(პირველ ნახევარგუნდს)

ეი, საით მიიწევ? მანდ წყნარად იდექი!
⁵⁶⁵ ხელს თუ დააკარებ, თვითონაც მოგხვდება!

პირველი ნახევარგუნდი
ლამაქე, მზერით ელვის მტყორცნელო,
მოდო, მუზარადგორგონიანო,
გვიხსენ, ლამაქე, ო, მეგობარო!
ან მეთაური, ან სტრატეგოსი
⁵⁷⁰ თუკი ხართ სადმე, დაუყოვნებლივ
მოგვეშველენით, ბრძოლა დაიწყო!

მესამე ეპისოდიონი

თავისი სახლიდან გამოდის ლამაქე.

ლ ა მ ა ქ ე

საიდან მომესმის ყიჟინა ბრძოლისა?
სად, ვის დავეხმარო? ომი სად გავმართო?
ვინ გამოიყვანა გორგონა ბუდიდან?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

575 ლამაქე, ფარის და მახვილის რაინდო!

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

ლამაქე, ესაა ის კაცი, რომელიც
უკვე რახანია, ჩვენს ქალაქს აგინებს.

ლ ა მ ა ქ ე

როგორ, ეს ლატაკი გვიბედავს გინებას?!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რაინდო ლამაქე, იქნებ შემიწყალო –
ლატაკი კაცი ვარ, ვროშავდი რაღაცას.

ლ ა მ ა ქ ე

რას ლაპარაკობდი, არ იტყვი?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

580 არ მახსოვს.
იარაღს რომ ვხედავ, გული მიღონდება.
გთხოვ, ეს საფრთხობელა მაინც მომაშორე.
(ლამაქეს ფარზე მიუთითებს.)

ლ ა მ ა ქ ე

(ფარს დებს)

აჰა.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

აქეთ მოსწი და გადმოაბრუნე.

ლ ა მ ა ქ ე

(ფარს ამოზნექილი მხრით დებს)

აქ დავდე.

ლ ა მ ა ქ ე

მე ხომ ამირჩია...

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

სამიოდ გუგულმა.

მე ზავს მივაღწიე, – მშვიდად ვერ შევხედავ,

⁶⁰⁰ ბერიკაცები რომ ჯარში გარეკონ და
თქვენ, ახალგაზრდები, ბრძოლებს გაურბოდეთ.

ერთნი თრაკიაში მიდიხართ სამ დრაქმად,

ფენიპეს ვაჟები, თალლითიპარქიდნი,

სხვანი ქარესთან აქ ქაონიელებთან,

⁶⁰⁵ გერეტოტუტუცნი, დიომეცბიერნი,

ან კამარინაში, ან საქირქილეთში.

ლ ა მ ა ქ ე

ჩვენ ხომ აგვირჩიეს!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

მამ, რატომ ხდება, რომ

თქვენ რაღაცნაირად სულ ხელფასს ღებულობთ,

(გუნდზე მიუთითებს)

ესენი – ვერასდროს? მართლაც, მარილადე,

⁶¹⁰ ჭალარა კაცი ხარ, ელჩად თუ ყოფილხარ?

ხომ ხედავ, არაო; თუმც კი ეკუთვნოდა.

თქვენ, მენახშირიოს, მტვირთავოს, მუხიოს,

ნახეთ ეკბატანა, ანდა ქაონია?

არაო, ამბობენ. შენ და კესირას ძემ

⁶¹⁵ ხომ ნახეთ? არადა, ვალებს არ იხდიდით.

ძველი მეგობრები რომ დაგინახავდნენ,

მაგათ ერიდეთო, ახლებს აფრთხილებდნენ.

ლ ა მ ა ქ ე

ო, დემოკრატია! ეს მოსათმენია?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

არა, რა თქმა უნდა, ფულს თუ არ მოგცემენ.

ლ ა მ ა ქ ე

⁶²⁰ იცოდე, სუყველა პელოპონესელთან

დაუსრულებელი ომები მექნება,

გმირულად შევუტევ ზღვასა და ხმელეთზე.

(სახლში შედის.)

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ჩემთან კი სუყველა პელოპონესელი,

ყველა, მეგარელი თუ ბეოტიელი

⁶²⁵ ივაჭრებს; შენთან კი არავინ, ლამაქე.

(გადის.)

პარაზასისი

კ ო რ ი ფ ე ო ს ი

კამათს ეს კაცი მოიგებს ნაღდად, ხალხსაც სხვა აზრი ექნება ზავზე.

მაშ, მოვიცილოთ მოსასხამები და შევუტეოთ ჩვენს ანაპესტებს.

დღემდე არასდროს, რაც კომედიის გუნდს ხელმძღვანელობს

ჩვენი პოეტი,

მაყურებელთან არ გამოსულა, თავისი ნიჭი არ შეუმკია;

⁶³⁰ მაგრამ მტრებმა რომ ცილი დასწამეს «გადაწყვეტასწრაფ»

ათენელებთან,

კომედიაში ქალაქს დასცინის და ხალხს ზემოდან გადმოჰყურებსო,

ახლა ისურვა, თავი დაიცვას «გადაწყვეტაცვლად» ათენელებთან.

ჩვენი პოეტი ამბობს, რომ ბევრი კარგი აქვს თქვენთვის

გაკეთებული,

მან დაგიშალათ უცხოელების სიტყვით ზედმეტად აღფრთოვანება

⁶³⁵ და ლიქნით ტკობა; დოყლაპიებიც რომ აღარა ხართ, მას

უმაღლოდეთ.

მოკავშირეთა ელჩები უწინ მოტყუებას თუ დაგიპირებდნენ,

«ის გვირგვინით შემკულთ» გიხმობდნენ; როგორც კი ამას

გეტყოდათ ვინმე,

«გვირგვინის» გამო აღტაცებულნი თქვენ ერთ ადგილზე ვედარ

იცდიდით...

და თუკი ვინმე ფარისეველი აქ ახსენებდა «ბრწყინვალე» ათენს,

⁶⁴⁰ «ბრწყინვალეს» გამო სახლს აჩუქებდით, თუმცა «ბრწყინვალე»

ქაშაყიც იცის.

ეს კიდევ რაა, ათასგზის მეტი კარგი გასწავლათ ჩვენმა პოეტმა;

მან არ გაჩვენათ, თუ როგორია მოკავშირეთა დემოკრატია?

და ახლა, როცა გადასახადით მოდიან თქვენთან მოკავშირენი,

ერთი სული აქვთ იმათ, როგორმე საუკეთესო პოეტი ნახონ,

⁶⁴⁵ ვინაც ათენში დაუფარავად მხოლოდ სიმართლე ილაპარაკა.

ამ ვაჟკაცობამ და სიმამაცემ შორს გაუტანა ისე სახელი,

რომ, როცა სპარსთა დიდი ხელმწიფე სპარტის ელჩობას

გამოჰკითხავდა,

თავდაპირველად ის მოიკითხა, ზღვაზე რომელი ხართო ძლიერი;

მერმე იკითხა, დიდი პოეტი რომელს ჰკიცხავსო ყველაზე ხშირად;

⁶⁵⁰ რადგანო, ბრძანა, ვისაც ჰკიცხავენ, ის უკეთესი ხდება შემდგომში

და ომშიც ბოლოს გაიმარჯვებსო პოეტი-მრჩევლის პატრონი ხალხი.

ამის გამოა, ლაკონელები ახლა მშვიდობას რომ გთავაზობენ;

და ეგინასაც რომ მოითხოვენ: ამ კუნძულისთვის როდი ზრუნავენ,

მათ იმედი აქვთ, რომ ამ ხრიკებით გამოგაცლიან ხელიდან პოეტს.

⁶⁵⁵ თქვენ კი არაფრით არ დაანებოთ, – კომედიაში სიმართლეს გეტყვით.

გპირდებათ, კიდევ ბევრ კარგს გასწავლით, რომ ბედნიერნი იყოთ

მარადის;

არ გელიქნებათ და ჯამაგირსაც არ დაგპირდებათ, არ მოგატყუებთ,

არ ითაღლითებს, ქებით არ «მოგრწყავთ», კარგი რაცაა, იმას

გასწავლით.

ამის შემდეგ კი კლეონმა თუნდაც

⁶⁶⁰ მთები აღმართოს ჩემს წინააღმდეგ,

ვერ დამამარცხებს, რადგან სიკეთე,

ჭემმარიტება ჩემს მხარეზეა.

ვერავინ მეტყვის, შენც იმასავით

უსირცხვილო და ლაჩარი ხარო.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

⁶⁶⁵ სტრ. აქ მოდი, მუზავ აქარნელო,

უშრეტო სიმძლავრეც ცეცხლისა!

მუხის ნაკვერჩხლიდან ცვივა ნაპერწკლები,

ხოლო საბერვლიდან ზურგქარი უბერავს

⁶⁷⁰ და ამ ნაკვერჩხლებზე თევზი იბრაწება,

გადაბრუნებისთვის ჩალიჩობს ვიღაცა,

ცომს ზელენ... მოდი, დიდებულო

სოფლურო სიმღერავ, უტკბესო,

⁶⁷⁵ გვეწვიე, მოდი მეზობლებთან.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი ს წ ი ნ ა მ ძ ლ ო ლ ი

ჩვენ, ბებრები, ჩვენ, ძველები, ნაწყენნი ვართ ქალაქზე:

ჩვენ ხომ ზღვაზე ვიბრძოდით და იმის ღირსიც ვერ გავხდით,

პატივი რომ გეცათ ჩვენთვის, – უსაშინლეს დღეში ვართ;

ბერიკაცებს გვამცირებენ, სამართალში გვამღევენ

⁶⁸⁰ და ყმაწვილი რიტორები დაგვცინიან სასტიკად.

ჩვენ კი სმენა გაგვიფუჭდა, გვიღალატა ენამაც.

მხოლოდ კეტის იმედი გვაქვს, – ჩვენი პოსეიდონის;
სიბერისგან ძლივს ვჩიფჩიფებთ ტრიბუნასთან დგომისას,
ველარაფერს ველარ ვხედავთ, გვეფარება ბურუსი.

⁶⁸⁵ ემაწვილი კი მიესწრაფვის სინეგოროსობას და
ბრძოლას გვიწყებს, სულ ბრტყელ-ბრტყელი სიტყვით
გვიმასპინძლდება;

გაგვათრევს და კითხვებს გვისვამს, ყველა სიტყვა – მახეა,
ტითონოსებს გვკუწავენ და გვანჯღრევენ და გვამღვრევენ.
საცოდავი ბერიკაცი მიდის ვალდადებული,

⁶⁹⁰ თრთის და ტოკავს, ცრემლებსაც ღვრის, ეუბნება
მეგობრებს:

«კუბოს ფულიც აღარ დამრჩა, ყველაფერი წამართვეს».

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

^{სტრ.} ეს როგორ იქნება, მოხუცი

დაჩაგრონ სამართლის კარებთან,

ის, ვისაც ამდენი წამება უნახავს,

⁶⁹⁵ მამაცურ შუბლიდან ოფლი უწმენდია,

ვისაც მართონში ომი მოუგია!

ჩვენ იქ, მართონში მტერს ვაწიოკებდით,

ახლა საძაგლები ათენში

⁷⁰⁰ ჩვენ გვაწიოკებენ, გვტანჯავენ!

ამაზე რას იტყვის მარფსია?

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი ს წ ი ნ ა მ ძ ლ ო ლ ი

მაშ, ეს არის სამართალი, დაღრეკილი ბებერი,

თუკიდიდე დააქციოს შვილმა კეფისოდემეს –

⁷⁰⁵ ვიღაც სკვითმა, უბადრუკმა, ყბედმა სინეგოროსმა?

შემებრალა, ცრემლი წამსკდა, როცა ეს დავინახე:

ბერიკაცი დაუნდობლად შეანჯღრია მსროლელმა.

ო, დემეტრეს გეფიცები, თუკიდიდე სიყრმეში

დედოფალს არ მოუთმენდა, ქალღმერთს არ დაინდობდა,

⁷¹⁰ შეარჩევდა ათ ევათლეს, დაჯაბნიდა ათივეს,

სამი ათას მაგარ მსროლელს დააფრთხოვდა ყიჟინით

და ამ კაცის ნათესავებს აჯობებდა სროლაში.

მაგრამ თქვენ ხომ ბერიკაცებს მშვიდად არ დაადინებთ!

დაადგინეთ მაინც, ცალკე იყოს საქმის გარჩევა:

⁷¹⁵ ბებრებისთვის სულ უკბილო ნახეთ სინეგოროსი,

ჭაბუკთათვის კი კლინიას გარყვნილი და ყბედი ძე.
რა მოხდება, დავადგინოთ, მიუსაჯონ დღეიდან
ბერიკაცებს – ბერიკაცმა, ჭაბუკებს კი ჭაბუკმა?

მეოთხე ეპისოდონი

სახლიდან გამოდის დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი, ხელში სამი ქამარი უჭირავს.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

აი, ეს იქნება საზღვარი ბაზრისა.

⁷²⁰ პელოპონესელებს და ბეოტიელებს,
თუნდაც მეგარელებს აქ ნება ეძლევათ
ივაჭრონ ჩემთან და არა ლამაქესთან.

ზედამხედველებად დავნიშნავ ბაზარში
სამ ქამარს ლეპრედან – «გატყავებულიდან».

⁷²⁵ აქ ვეღარ შემოვა ერთი სიკოფანტიც,
ერთი მახეზღარიც... მე სტელას მოვიტან,
ამოკვეთილია ზედ ზავის პირობა;
აქ დავდგამ, კარგად რომ გამოჩნდეს ბაზარში.

შინ შედის, მარცხენა პაროდოსიდან შემოდის მ ე გ ა რ ე ლ ი და მისი ორი
პ ა ტ ა რ ა გ ო გ ო ნ ა. ბეოტიელს დიდი ტ ო მ ა რ ა მოაქვს.

მ ე გ ა რ ე ლ ი

ათენის ბაზარო, ძმაო მეგარელთა,
⁷³⁰ როგორ მომენატრე, მშობელ დედასავით!

უმწეო შვილებო უბედურ მამისა,
წამოდით, ეძიეთ პური, თუ იპოვით.
ახლა კი მისმინეთ, დამიგდეთ... მუცლები.
თქვით, რა გირჩევნიათ: გაყიდვა? შიმშილი?

გ ო გ ო ნ ე ბ ი

⁷³⁵ გაყიდვა! გაყიდვა!

მ ე გ ა რ ე ლ ი

მეც ამას არ ვამბობ? მაგრამ ვინ უგნური
გიყიდით და თქვენთვის ფულებს ვინ გადაყრის?
უნდა მოვიფიქრო რამე მეგარული...
აჰა, გაგასაღებთ ორივეს გოჭებად;

⁷⁴⁰ მოირგეთ პატარა ჩლიქები გოჭისა,
კარგი დედაღორის შვილებს დაემსგავსეთ;

ჰერმესს გეფიცებით, შინ თუ დაბრუნდებით,
შიმშილის სასტიკი ხელი არ აგცდებათ.

მაშ, ახლა დრუნჩებიც კარგად მიიმაგრეთ
745 და ამ ტომარაში ჩაძვერით ორივე.

დაიწყეთ ჭყვიტინი, ღრუტუნი, ხრუტუნი,
თითქოს გოჭები ხართ, შესაწირავები.

მე დიკეოპოლისს მოვძებნი, სადაა.

ეი, დიკეოპოლის, გოჭები არ გინდა?

სახლიდან გამოდის დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რაო, მეგარელო?

მ ე გ ა რ ე ლ ი

750 სავაჭროდ მოვსულვართ.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

როგორ ხართ?

მ ე გ ა რ ე ლ ი

შიმშილით ვკვდებით კერიასთან.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

კერია კარგია, ფლეიტაც თუ არის.

ახალი რა არის მეგარას?

მ ე გ ა რ ე ლ ი

ახალი?

რა გინდა, არ იყოს! მე რომ მოვდიოდი,

755 ქალაქის საბჭოში იმაზე ფიქრობდნენ,

როგორ მოხერხდება, – სწრაფად დავიღუპოთ.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

თავსაც დაიხსნიდით ტანჯვიდან.

მ ე გ ა რ ე ლ ი

მაშ როგორ!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

სხვა რაა ახალი, პური რა ფასია?

მეგარელი

პური ძვირფასია მაღალი ღმერთივით.

დიკეოპოლისი

მარილი ხომ მოგაქვს?

მეგარელი

760

მარილი გაკლიათ?

დიკეოპოლისი

ნიორი?

მეგარელი

სადღაა, ბატონო, ნიორი?

მინდვრის თავგებივით რომ შემოგვესევით,

დარბეულ მიწაზე ნიორს რა დაარჩენს?

დიკეოპოლისი

რა მოგაქვს?

მეგარელი

გოჭები მომაქვს შესაწირი.

დიკეოპოლისი

კარგია! მაჩვენე.

მეგარელს კალათიდან პირველი გოგონა ამოჰყავს.

მეგარელი

765

მართლაც კარგებია.

ო, რა მსუქანია! აწონე, თუ გინდა.

დიკეოპოლისი

კაცო, ეს რა არის?

მეგარელი

გოჭია, ზევსს ვფიცავ.

დიკეოპოლისი

დასადაურია გოჭი?

მეგარელი

მეგარული.

რა, გოჭი არ არის?

დიკეოპოლისი

რაც არ მგონია.

მეგარელი

⁷⁷⁰ მაგარი რამაა! დახეთ უნდობლობას!

გოჭი არ არისო! გინდა, სანამლეო
დავდოთ ლობიოზე, რომ ბერძნულ ენაზე
ამ ცხოველს ნამდვილად გოჭი ეწოდება.

დიკეოპოლისი

ბავშვია.

მეგარელი

დიოკლეს ვფიცავ, რომ, შვილივით
⁷⁷⁵ გავზარდე ეს გოჭი, სხვისი კი არ არის.
გაფიცებ, უსმინე. ჭყვიტინებს.

დიკეოპოლისი

ღმერთმანი,

არ მესმის.

მეგარელი

ეი, ხმა ამოიდე, გოჭუნა!
არ გინდა, საწყალო? არ დაიჭყვიტინებ?
ჰერმესს გეფიცები, სახლში დაგაბრუნებ.

გოგონა

⁷⁸⁰ ჭყვიტ-ჭყვიტ.

მეგარელი

ეს გოჭი არ არის?

დიკეოპოლისი

ო, ახლა გოჭია,
გამოზრდი, – ბურვაკი იქნება.

მეგარელი

ხუთ წელში,
ეს კარგად გახსოვდეს, დედასაც აჯობებს.

დიკეოპოლისი

მაგრამ შესაწირად არ ვარგა.

მეგარელი

ეგ რატომ?

რად არ გამოდგება?

დიკეოპოლისი

⁷⁸⁵ კუდი ხომ არ აბია!

მეგარელი

ჯერ ხომ სულ ჩვილია! როცა დაღორდება,
მსხვილი და წითელი კუდი გაეზრდება.

(ტომრიდან მეორე «გოჭი» ამოჰყავს)

თუ გასასუქებლად გინდა, ეს აიღე.

დიკეოპოლისი

რა ერთნაირი აქვთ აი, ეს ადგილი!

მეგარელი

⁷⁹⁰ დედმამიშვილები არიან, რა გიკვირს?

ეს რომ გასუქდება, ჯაგარს ამოიყრის,
ზვარაკად ივარგებს აფროდიტესათვის.

დიკეოპოლისი

აბა, აფროდიტეს გოჭებს სად სწირავენ?

მეგარელი

სწორედ აფროდიტეს, იმის მეტს არავის!

⁷⁹⁵ თანაც რა ხორცი აქვს! რა უნდა ინატრო
შამფურზე წამოცმულ გოჭზე გემრიელი?!

დიკეოპოლისი

და დედის გარეშე ჭამა შეუძლიათ?

მეგარელი

ვფიცავ პოესიდონს, მამაც არ სჭირდებათ.

დიკეოპოლისი

რას ჭამენ გოჭები?

მეგარელი

რაც გინდა, მიეცი.
ჰკითხე და გეტყვიან.

დიკეოპოლისი

ღრუტ-ღრუტ-ღრუტ?

გოგონები

800

ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ.

დიკეოპოლისი

მუხუდოს თუ შეჭამთ?

გოგონები

ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ.

დიკეოპოლისი

აბა, ფიბალისის ლელვის ჩირს?

გოგონები

ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ.

დიკეოპოლისი

ლელვზე კი რას იტყვიო?

გოგონები

ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ-ჭყვიტ!

დიკეოპოლისი

მაგრად აჭყვიტინდნენ ლელვის თაობაზე!

805

მაშ, ვინმემ შინიდან ლელვი მომიტანოს

ამ გოჭუნებისთვის; ვნახოთ, თუ შეჭამენ.

მონას ლელვი მოაქვს.

რას ახრამუნებენ! ძვირფასო ჰერაკლე!

ნეტავ მღრღნელეთიდან ხომ არ ჩამოსულან?

მეგარელი

მაინც ვერ მოასწრეს ყველაფრის შესანსვლა:

810

ძლივს მოვახერხე და ეს ერთი ავწაპნე.

დიკეოპოლისი

ღმერთმანი, სეირი თუ გინდა, ეს არის.

რამდენად მომყიდი ამ გოჭებს, მითხარი.

მეგარელი

ამ ერთში მომეცი ნივრის ერთი გალა,

მეორე თუ გინდა, – ქენიკი მარილიც.

დიკეოპოლისი

შენ აქ მომიცადე, ვყიდულობ.

(შინ შედის.)

მეგარელი

815

კარგია!

ო, ჰერმეს, ვაჭრობის მფარველო, ნეტავი
ასევე გავყიდდე ცოლსაც და დედასაც!

შემოდის მახეზღარი.

მახეზღარი

ვინ ხარ?

მეგარელი

მეგარელი გოჭის გამყიდველი.

მახეზღარი

აი, ამ გოჭუნებს ახლავე დავასმენ,
შენაც მიგაყოლებ.

მეგარელი

820

ო, ესეც მოსულა, –

ჩვენში ყოველგვარი სიავის სათავე.

მახეზღარი

მოგხვდება მაგისტვის! მომეცი ტომარა!

მეგარელი

ეი, დიკეოპოლის, ეს კაცი მახეზღებს!

სახლიდან გამოდის დიკეოპოლისი.

დიკეოპოლისი

ვინ კაცი გახეზღებს? ეი, ზედამხედველნო,

825

აბა, მახეზღარი გააგდეთ აქედან!

(მახეზღარს)

შენ რა, უფითილოდ აპირებ «ნათებას»?

მახეზღარი

მაშ, არ დავახეზღო მტრები?

დიკეოპოლისი

აგატირებ,

თუ არ გაიქცევი! სხვაგან იმუშავე!

(სცემს და აძევებს მბეზღარს.)

მეგარელი

უბედურებაა ათენში ეს ჭირი.

დიკეოპოლისი

⁸³⁰ მშვიდად, მეგარელო. შენი გოჭებისთვის

მიიღე მარილი და გალა ნიორი.

აბა, გაიხარე!

მეგარელი

მე რა გამახარებს?

დიკეოპოლისი

ო, შენ თუ არ გინდა, დე, მე გავიხარო!

მეგარელი

ჩემო გოჭუნებო, აღარ გყავთ მამიკო.

⁸³⁵ ჭამეთ და დალიეთ, რასაც დაგიგდებენ.

მეგარელი მიდის. დიკეოპოლისს შინ შეაქვს ტომარა.

პირველი ნახევარგუნდი

ბედნიერია ეს კაცი!

თუ დაინახე, როგორ

წარუძღვა თავის საქმეებს?

კაცი ბაზარში დამჯდარიც

მოიწევს თავის მოსავალს;

თუკი მოუვა კტესია,

⁸⁴⁰ ან ვინმე ენატანია,

კიდევ ინანებს მწარედ.

მეორე ნახევარგუნდი

აწი ვერავინ ვერ გავნებს,

თუნდ გითვალთვალოს ჩუმად.

თავისი უწმინდურობით

პრეპისიც ვეღარ გაგვრის;

ნურც კლეონიმე გადარდებს.

⁸⁴⁵ ძვირფას მოსასხამს მოისხამ;

თუ ჰიპერბოლე შეგხვდება,
ველარ გაგირჩევს საქმეს.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

ბაზარში აღარ შეგხვდება,
ველარ მობედავს შენთან
თმაშეკრეჭილი კრატინე –
უგარყვნილესი ვინმე,
⁸⁵⁰ არტემონივით გახრწნილი,
უპატოსნო პოეტი,
ილღიებში რომ სუნი აქვს
თხატრაგასელი მამის.

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

ველარ დაგცინებს დღეიდან
პავსონი, ლირწი კაცი
და ქოლარგევსის სირცხვილი, –
⁸⁵⁵ ვერც ლისისტრატე მოვა;
ის, ბოროტებით აღსავსე,
რომ იყინება ნიადაგ
და მშიერია ყოველთვე
ოცდაათ დღეზე მეტ დღეს.

მეხუთე ეპისოდინი

შემოდინ ბ ე ო ტ ი ე ლ ი და მისი მ ო ნ ა; უკან ფ ლ ე ი ტ ი ს ტ ე ბ ი მოჰყვებიან.

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

(ზურგიდან იხსნის ვეება ტომარას)

⁸⁶⁰ ჰერაკლეს ვფიცავარ, ბებერა გამიჩნდა!

აბა, ისმენია, ფრთხილად ჩამოიღე.
თქვენ კი, თებელებო, თქვენ, ფლეიტისტებო,
ნაგაზს შეუბერეთ ახლა უკანალში.

სახლიდან გამოდის დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(ფლეიტისტებს)

ჯანდაბას წასულხართ! მოშორდით ამ კარებს!

⁸⁶⁵ საიდან მოფრინდით, დასაღუპავებო?

აცხა, ქერისელო ბზუილფლეიტებო!

ფლეიტისტები გადიან.

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

ვფიცავ იოლაეს, სიკეთე მიყავი!
თებედან მთელი გზა ზურგში მიბერავდნენ,
მიწაზე დაცვივდა ომბალოს ფოთლები.

⁸⁷⁰ საყიდლად თუ გინდა, ჩამოტანილი მაქვს
უბრალო ფრინველიც და ოთხფრთიანებიც.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

სალამი, თებელო, ქერისპურმჭამელო.
რა მოგაქვს?

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

რაც ჩვენში არის, ყველაფერი:
თავშავა, ომბალო, წნულები, ფითილი,
⁸⁷⁵ იხვი და მალრანი, გნოლი, წყლის ქათამი,
ნარჩიტა, ყვინთია.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ზამთარი ხომ არ ხარ,
რამდენი ფრინველი გადმოგიფრენია!

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

ეს რაა! ბატი და კურდღელი, მელია,
კატა და თხუნელა, თახვი და ზღარბები,
⁸⁸⁰ წავი... კოპაისის ნამდვილი გველთევზაც.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ჩამობრძანებულა თევზთა დედოფალი!
აბა, მოიყვანე, სიტყვა მაქვს სათქმელი.

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

(გველთევზა ამოაქვს ტომრიდან)
შენ, კოპაისელთა ელჩო და ქალწულო,
აქ მოდი, მადლობა უთხარი უცხოელს.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

⁸⁸⁵ ო, უსაყვარლესო, დიდი ხნის ნანატრო,
მოდი, ტრიგოდის გუნდის ოცნებაო,
მორიქეს დობილო! მონებო, ტაფა და
დიდი საბერველი აქ გამომიტანეთ.

შემოდინ მონები.

ბიჭებო, ბიჭებო, უყურეთ გველთევზას, –
⁸⁹⁰ ექვსი წლის ნანატრი სტუმარი გვეწვია.
აბა, მიესალმეთ, შვილებო! მე ნახშირს
გიშოვით ახლავე, ამ სტუმარს ვუხატოთ.
აბა, შეიყვანეთ... სიკვდილიც ვერსადროს
ვერ გამყრის მოხარშულ დღევანდელ სტუმართან.

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

⁸⁹⁵ და მე კი რას მომცემ ამაში, ძვირფასო?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ამას დავიტოვებ ბაჟის საზღაურად.
აქ კიდევ ბევრი გყავს. მითხარი, რას ჰყიდი?

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

ამას სუყველაფერს.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

და რამდენს მოითხოვ?
თუ – ფული არ გინდა და სურათს წაიღებ?

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

⁹⁰⁰ ჰო, რაც აქ არის და იქ არ იშოვება.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

მაშ, ფალერონული ცქიმურა წაიღე,
ქოთნებიც...

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

ცქიმურა? ქოთნები? არის იქ.
მე ვეძებ, რაც არ გვაქვს, აქ კი ბლომადაა.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

მივხვდი! მაბეზღარი ვინმე შეახვიე
და ისე წაიღე.

ბ ე ო ტ ი ე ლ ი

⁹⁰⁵ ორ ღმერთს გეფიცები,
დიდად მოვიგებდი, რომ მოვახერხებდე
ვინმე მაიმუნის წაყვანას აქედან.

დიკეოპოლისი

შეხედე, ნიკარქე მოდის დასასმენად.

შემოდის ნიკარქე.

ბეოტიელი

ვაჰ, რა პატარაა!

დიკეოპოლისი

სულ ბოროტებაა.

ნიკარქე

ოჰ! ეს საქონელი ვისია?

ბეოტიელი

⁹¹⁰ ჩემია,

ღმერთმანი; თებედან მოვსულვარ.

ნიკარქე

ახლავე

წავიღებ ამ ამბავს.

ბეოტიელი

თქვი, ომს რომ უცხადებ,

რამე დაგიშავეს შენ ამ ფრინველებმა?

ნიკარქე

შენაც დაგაბეზლებ!

ბეოტიელი

მე რა დაგიშავე?

ნიკარქე

⁹¹⁵ ხალხი რომ არ იყოს, არც გიპასუხებდი;

ჩვენი მტრებისათვის მოგაქვს ეს ფითილი.

დიკეოპოლისი

მერე, რას ენთები ფითილის გულისთვის?

ნიკარქე

მთელი ნავსადგურის დაწვა შეუძლია!

დიკეოპოლისი

რას, ფითილს?

ნ ი კ ა რ ქ ე

ჰო-მეთქი.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

მერე, რანაირად?

ნ ი კ ა რ ქ ე

⁹²⁰ მას ბეოტიელი რწყილზე დაამაგრებს,
ქარს დაელოდება და ცეცხლმოკიდებულს
არხით გააცურებს ნავსადგურისაკენ.
ერთ გემს თუ მოედო ცეცხლი, იმავე წუთს
მთელი ნავსადგური გადაიზუგება.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

⁹²⁵ მთელი ნავსადგური – რწყილით და ფითილით?

ნ ი კ ა რ ქ ე

(მაყურებლებს)

თქვენ ხართ მოწმეები.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ხმა ჩააწყვეტინე,
მომეცი წკნელები, შევკრა რიგიანად,
თიხის ქოთანით გზაში არ გაგიტყდეს.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

^{სტრ.} მამ, შეუფუთე, ძვირფასო,
⁹³⁰ სტუმარს თავისი ნავაჭრი,
რომ არ გაუტყდეს
ეს საქონელი გზაში.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ეს მე მომანდეთ, მაგან კი
იყვიროს ცეცხლზე დამსკდარმა,
ღმერთებისთვისაც
აუტანელმა კაცმა.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

⁹³⁵ რაში ივარგებს აწი?

დიკეოპოლისი

ო, ეს ჭურჭელი გახლავთ
ბოროტებათა ჭური და
სასამართლოთა სადღვები.
ამ ქვაბში ბევრი
მოიხარშება საქმე.

მეორე ნახევარგუნდი

⁹⁴⁰ ანტ. მაგას ძნელად თუ მოიხმარ,
ვინ დააყენებს ამ ჭურჭელს
თავის ოჯახში,
სულ რომ ხმაურობს ასე?

დიკეოპოლისი

სამაგიეროდ – მყარია,
არც არასოდეს გატყდება,
თუკი ფეხებით
⁹⁴⁵ ჩამოჰკიდებენ თავქვე.

მეორე ნახევარგუნდი

(ბეოტიელს)

გაკეთდა შენი საქმე.

ბეოტიელი

გამომადგება, მგონი.

მეორე ნახევარგუნდი

გამოიყენე, სტუმარო,
წაიყვანე და, როგორც გსურს,
⁹⁵⁰ ისე იხმარე –

მაზეზღარს ასე ხვდება.

დიკეოპოლისი

ვაჰ, ძლივს არ შევკარი ეს დასალუპავი!
წაიღე ეგ შენი ქოთანნი, თებელო!

ბეოტიელი

აბა, ისმენია, ზურგი მოამზადე!

დიკეოპოლისი

⁹⁵⁵ ეცადეთ, ძალიან ფრთხილად კი წაიღოთ,
წმინდა არაფერი არ მიგაქვთ... და მაინც.

თუნდაც იმადაა კარგი ეს ნავაჭრი,
რომ სიკოფანტების შიში არ გექნებათ.
ბეოტიელი გადის.

მექესე ეპისოდონი

შემორბის ლ ა მ ა ქ ე ს მ ს ა ხ უ რ ი.

ლ ა მ ა ქ ე ს მ ს ა ხ უ რ ი

ეი, დიკეოპოლის!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რა გინდა?

ლ ა მ ა ქ ე ს მ ს ა ხ უ რ ი

რა მინდა?

⁹⁶⁰ ეს დრაქმა ლამაქემ მომცა და მიბრძანა,
შაშვი მიყიდეო ზედაშეებისთვის;
ხოლო გველთევზაში სამ დრაქმას გვთავაზობს.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რომელმა ლამაქემ ბრძანა, გველთევზაო?

ლ ა მ ა ქ ე ს მ ს ა ხ უ რ ი

სასტიკმა, საშიშმა, ტყავისფარიანმა,

⁹⁶⁵ გორგონას რომ არხევს, ჯილას აფრიალებს.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ვერა, ზევსს ვფიცავარ, ფარიც რომ დამითმოს!

თავისი ჯილები თევზებს უფრიალოს.

ხმას თუ ამოიღებს, ვუხმოზ ზედამხედველთ.

ლ ა მ ა ქ ე ს მ ს ა ხ უ რ ი გადის.

ეს ჩემი ნავაჭრი მე გამომადგება.

⁹⁷⁰ შინ შევალ ჩიტების ფრთების ნაზ ხმაურში.

(შედის)

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

^{სტრ.} ო, მთელი ქალაქო, შეხედე; უყურე ამ ზებრძენ მამაკაცს!
მან ზავი დადო და ძალუძს ყველაფერი იყიდოს,

რაც გამოადგება სახლისთვის და ერთი კარგი ქეიფისთვის.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი ს წ ი ნ ა მ მ ღ ო ლ ი

თავისთავად მოდის მასთან ყველაფერი.

ომს დღეიდან სახლში აღარ შემოვუშვებ,

⁹⁸⁰ არც არავის არ ვამღერებ «ჰარმოდოსს»,

რადგან ომი ერთ მემთვრალე კაცს მაგონებს, –

ვინმეს სახლი სავსე თუ აქვს, შეეჭრება,

აუნგრევს და დაუნგრევს და ჩამოუნგრევს;

სულ ამაოდ მოვუხმობდი, ვაწყნარებდი:

⁹⁸⁵ «წამოწექი, მეგობრობის თასი შესვი»,

კიდევ უფრო აინთო და შეიშალა;

არც კი გკითხავს, შენი ყურძნის ღვინოს ისე დაწურავს.

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

^{ანტ.} ფრთები გამოუსხამს და მიდის სადილად; რა მედიდურია!

კარებთან ბუმბული უყრია ბედნიერ ბერიკაცს.

ზავო! ქარიტთა და მშვენიერ კიპრისის დაო ჭეშმარიტო!

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი ს წ ი ნ ა მ მ ღ ო ლ ი

⁹⁹⁰ პირმშვენიერო, უწინ, რად ვერ გამჩნევდი!

მხატვრებო რომ გვირგვინოსნად გვიხატავენ,

იმ ეროსმა ნეტა შეგვრთოს ჩვენ ერთარსად!

იქნებ ფიქრობ, ბებერი ვარ მეტისმეტად.

არა! სამგზის გავამართლებ, თუ ამირჩევ.

⁹⁹⁵ ჯერ ვაზს ჩავრგავ და რიგებად დავამშვენიებ,

იმის გვერდით ლედვის ტოტებს ავაცვავებ;

ყურძენი კი ნატიფ ღვინოს მომანიჭებს,

ვენახს ირგვლივ სულ ზეთისხილს შემოვურგავ,

ახალმთვარეს იმის ზეთით დავიზილოთ სხეული.

მეშვიდე ეპისოდინი

მ ა ც ნ ე

¹⁰⁰⁰ ხალხო, მომისმინე; ძველი წესისამებრ,

ამ ზედაშეებზე უნდა სვათ სუყველამ.

პირველი ვინც შესვამს, ტიკი მას ერგება.

სახლიდან გამოდის დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი.

დიკეოპოლისი

ბავშვებო, ქალებო, არ გესმით? რას შვრებით?
მაცნეს არ უსმინეთ? მოხარშეთ, შებრაწეთ,
¹⁰⁰⁵ გადააბრუნეთ და მერმე გამოიღეთ
შემწვარი კურდღელი! შეკონეთ გვირგვინი!
მომეცით შამფური, შაშვი წამოვაგო.

პირველი ნახევარგუნდი

^{სტრ.} მე მომცა შენი გონება,
გონება კიდევ რა არის,
¹⁰¹⁰ მე მომცა შენი სუფრა!

დიკეოპოლისი

ეს რაა, მაშინ რას იტყვით,
შაშვს რომ გაჩვენებთ შემწვარს?

პირველი ნახევარგუნდი

ეჰ, მართალი ხარ, მართალი.

დიკეოპოლისი

ეი, გააჩაღე ცეცხლი!

პირველი ნახევარგუნდი

¹⁰¹⁵ ხომ ხედავთ, მზარეულივით,
ნამდვილი ხელოვანივით
როგორ გააწყო სუფრა!

შემოდის გლეხი.

გლეხი

ვაი, მე უბედურს!

დიკეოპოლისი

ჰერაკლე! ვინა ხარ?

გლეხი

კაცი უბედური.

დიკეოპოლისი

გაბრუნდი ახლავე.

გლეხი

¹⁰²⁰ ძვირფასო, შენ ერთს გაქვს ზავი და მშვიდობა;

ცოტა მიწილადე, ასე, ხუთწლიანი.

დიკეოპოლისი

რად გინდა?

გლესი

მოვისპე, ხარები დავკარგე!

დიკეოპოლისი

ეს როგორ?

გლესი

გადენეს ბეოტიელებმა.

დიკეოპოლისი

სამგზის უბედურო! თეთრები გაცვია?!

გლესი

¹⁰²⁵ მე ხომ მინახავდნენ ისინი, ღმერთმანი,
თავისი ნაკელით.

დიკეოპოლისი

ახლა რა გჭირდება?

გლესი

მათ გამო ტირილით თვალები დამევესო;
თუკი გებრალეები დერკეტე ფილელი,
მშვიდობა წამისვი თვალებზე სასწრაფოდ.

დიკეოპოლისი

¹⁰³⁰ საერთო ექიმი ხომ არ ვარ, სულელი!

გლესი

გთხოვ! იქნებ როგორმე დავიხსნა ხარები.

დიკეოპოლისი

წადი, პიტალეს შესტირე; არ მოგცემ.

გლესი

ო, მე გევედრები, წვეთი მშვიდობისა
მაინც ჩამიწვეთე ამ ლერწმის ღეროში.

დიკეოპოლისი

¹⁰³⁵ ერთ წვეთსაც არ მოგცემ. წადი და იტირე.

გ ლ ე ხ ი

ვაიმე უბედურს... რა მუშა ხარები!

(გადის.)

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

^{ანტ.} ამ კაცმა ზავში იპოვა
რალაც ტკბილი და, მგონია,
წვეთსაც არ მისცემს ვინმეს.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

თაფლი დამისხი ძეხვზე და
¹⁰⁴⁰ თევზი შემიწვი კარგად!

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

თუ გესმის, როგორ ღრიალებს?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ახლა გველთევზაც შემიწვით!

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

ნაღდად შიმშილით დაგვხოცავს
¹⁰⁴⁵ ჩვენც, მეზობლებსაც! ოჰ, სუნი!
რამოდენაზე ყვირის!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ეს შეწვით! უყურეთ, კარგად რომ შეწითლდეს!

მერვე ეპისოდონი

შემოდინან ნეფის მ ე ჯ ვ ა რ ე და დედოფლის დ ო ბ ი ლ ი.

მ ე ჯ ვ ა რ ე

ეი, დიკეოპოლის!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ეს კიდევ ვინაა?

მ ე ჯ ვ ა რ ე

ნახე, რა ხორცია! ეს ნეფემ მოგიძღვნა
ქორწილის სუფრიდან.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

1050

ჰო, კარგი უქნია.

მ ე ჯ ვ ა რ ე

და გთხოვა, ამ ჯამში ზავი ჩამოუსხა,
რათა შინ დარჩეს და სიყვარულს მიეცეს;
ჯარი არ იზიდავს, ხომ ხვდები, რატომაც.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

წაიღე, წაიღე ეს ხორცი, ნუ მამღევ.

1055

ათასიც რომ მომცეს დრაქმა, არ ჩავუსხამ.

ეს ქალი ვინაა?

მ ე ჯ ვ ა რ ე

დედოფლის დობილი.

მაგას დააბარა რაღაც დედოფალმა.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რას მეტყვი?

დედოფლის დობილი ყურში რაღაცას ჩასჩურჩულებს.

ღმერთებო, რა სასაცილოა

დედოფლის სურვილი! თურმე რა სჭირდება –

1060

შინ მსურს დავიტოვო მეუღლის ასო!

(მონას)

ზავი მომიტანე. ამას კი გავატან,

ომი თუ ჩაღდება, ქალის რა ბრალია.

(ქალს)

მოიწი, ეგ ბოთლი მალლა დაიჭირე.

იცით მოხმარება? დედოფალს უთხარი,

1065

როცა მის მეუღლეს ჯარში გაიწვევენ,

ამით დაუზილოს ასო იმ საღამოს.

მ ე ჯ ვ ა რ ე და დედოფლის დობილი გადიან.

(მონას)

აჰა, შეიტანე. ლიტრა მომიტანე,

მინდა რომ შევავსო ღვინით ეს ჯამები.

მეცხრე ეპისოდონი

კ ო რ ი ფ ე ო ს ი

ვიდაცა მოიწევს წარბეზაწეული,

1070 რაღაც საშინელი ამბავი თუ მოაქვს.

შემოდის მ ა ც ნ ე.

მ ა ც ნ ე

ტანჯვები, ბრძოლები და ლამაქეები!

შინიდან გამოდის ლ ა მ ა ქ ე.

ლ ა მ ა ქ ე

ვინ, ვინ მიკაკუნებს რვალიან კარებზე?

მ ა ც ნ ე

წამოსვლა გიბრძანეს შენ სტრატეგოსებმა

სასწრაფოდ, ახლავე. ჯარიც წაიყვანე;

1075 ზვავში ხეობები უნდა გადაკეტოთ.

ამბავი მოვიდა, რომ ზედაშეებზე

თავს დაგვესხმებიან ბეოტიელები.

ლ ა მ ა ქ ე

ასი სტრატეგოსი უნდა გამარჯვებას?

საშინელებაა, ზეიმს არ გაცლიან!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

1080 ვაიმე არმიას, ომშილამაქეანს!

ლ ა მ ა ქ ე

ვაიმე უბედურს, ახლა შენც დამცინი!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

გინდა შეებრძოლო ოთხფრთა გერიონეს?

ლ ა მ ა ქ ე

აჰა,

როგორი ამბავი მაუწყა ამ მაცნემ!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

აჰაჰა, ამ შიკრიკს რა მოაქვს სიახლე?

შემოდის შ ი კ რ ი კ ი.

შ ი კ რ ი კ ი

ეი, დიკეოპოლის!

დიკეოპოლისი

რა მოხდა?

შიკრიკი

1085

სადილზე

წამოდი სასწრაფოდ, დოქიც წამოილე,
შენ ხომ დიონისეს ქურუმმა მოგიხმო.
იჩქარე, სადილი უკვე გვიანდება,
სხვა ყველაფერი კი გამზადებულია:

1090

საწოლი, მაგიდა, ბალიში, საგები,
გვირგვინ-მუშკ-ამბარი, ტკბილი, მეძავეები,
კვერები, ნამცხვრები, ღვეზელი, ქერქები,
მოცეკვავეები და «ჰარმოდოსი».
აჩქარდი, წამოდი.

ლამაქე

ვაი, მე უბედურს!

დიკეოპოლისი

1095

ჰო? ფარზე გორგონა ხომ გაქვს დახატული!

(მონას)

კარები დაკეტე, საჭმელი ჩამიწყონ.

ლამაქე

ეი, ბიჭო, საველე ჩანთა მომიტანე!

დიკეოპოლისი

ეი, ბიჭო, კალათი აქ გამომიტანე!

მონები ასრულებენ თავიანთი ბატონების ამ და შემდგომ ბრძანებებს.

ლამაქე

ბიჭო, მომიტანე ხახვი და მარილი!

დიკეოპოლისი

1100

თევზი შებოლილი! ხახვი მეზიზღება.

ლამაქე

ეი, ბიჭო, ფოთოლში თევზი შემიხვიე!

დიკეოპოლისი

მეც, ბიჭო, ფოთოლში – ხორცი, ერბოკვერცხი!

ლ ა მ ა ქ ე

ე, მუზარადისთვის ფრთები მომიტანე!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ფრთებზე გამახსენდა: შაშვი და ქედანი!

ლ ა მ ა ქ ე

¹¹⁰⁵ თეთრი და ლამაზი ფრთა აქვს სირაქლემას.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ქედანს კი ხორცი აქვს ნაზი, მოწითალო.

ლ ა მ ა ქ ე

თავი დაანებე, კაცო, ჩემს საჭურველს!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

თავი დაანებე შაშვს, ნულარ უყურებ!

ლ ა მ ა ქ ე

ჯილა და შალითა! სწრაფად მოიტანე!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

¹¹¹⁰ თეფშზე დამიჭერი კურდღელი! საჩქაროდ!

ლ ა მ ა ქ ე

ეს რაა, რწყილებმა შეჭამეს ჯილები?

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(თეფშს დაჰყურებს)

ეს რაა, სადილსაც აღარ დავუცადო?

ლ ა მ ა ქ ე

(დიკეოპოლისს)

იქნებ შეგეწყვიტა ჩემთან ლაპარაკი!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

შენ ვინ გეუბნება? მონასთან ვკამათობ.

(მონას)

¹¹¹⁵ გინდა, სანაძლეო დავდოთ და ლამაქეს

ვკითხოთ: რა სჯობია, შაშვი თუ კალია?

ლ ა მ ა ქ ე

ვაჰ! როგორ დამცინი?!

დიკეოპოლისი

(მონას)

ამბობს, კალიაო.

ლამაქე

შუბი ჩამოხსენი, ბიჭო, მოიტანე!

დიკეოპოლისი

ძეხვი ჩამოხსენი, ბიჭო, მოიტანე!

ლამაქე

¹¹²⁰ აბა, შალითიდან უნდა ამოვიღოთ.

მიდი, დაექაჩე!

დიკეოპოლისი

(მონას ძეხვს აწვდის)

შენაც დაექაჩე!

ლამაქე

ბიჭო, მომიტანე ფარის დასადგამი!

დიკეოპოლისი

შენ, ბიჭო, ღუმელი! მუცლის დასადგამი!

ლამაქე

მრგვალ ფარს ვერ მოიტან, ბიჭო, გორგონიანს?!

დიკეოპოლისი

¹¹²⁵ ექ, ბიჭო, სად არის მრგვალი ხაჭაპური?!

ლამაქე

ეს ახლა დაცინვა არ არის? რას იტყვით?

დიკეოპოლისი

ეს რა, ხაჭაპური არ არის? რას იტყვით?

ლამაქე

(მონას)

შენ ზეთი დაასხი!

(მონა ფარს ზეთს ასხამს)

სპილენძზე გამოჩნდა

მშიშარა მოხუცი, დასჯის ეშინია.

დიკეოპოლისი

(მონას)

შენ თაფლი დამისხი!

(თაფლიან ჯამს ჩაჰყურებს)

1130 აქაც ჩანს მოხუცი,
გორგონა-ლამაქე ფეხებზე ჰკიდია.

ლ ა მ ა ქ ე

ბიჭო, მომიტანე ჩემი საჭურველი!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ჩემი იარაღი – ჯამი ამოიღე!

ლ ა მ ა ქ ე

ამას ჩავიცვამ და მომხდურთ დავერევი!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

1135 ამას შევხრუპავ და სულ გადავირევი!

ლ ა მ ა ქ ე

შენ, ბიჭო, საგები ფარზე მიამაგრე!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ბიჭო, შენ სადილი კალათში ჩამიწყვე!

ლ ა მ ა ქ ე

ამ ჩანთას ავიღებ და მივალ ლაშქართან.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

მოვისხამ მოსასხამს და მივალ... სადილთან.

ლ ა მ ა ქ ე

1140 შენ, ბიჭო, აიღე ფარი და იარე.
როგორ თოვს! ოჰ, ამის... ზამთრის ამინდია.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

აიღე საჭმელი. ღვინის ამინდია.

სხვადასხვა მხარეს გადიან ლ ა მ ა ქ ე და დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი.

კ ო რ ი ფ ე ო ს ი

მაშ, გაიხარეთ თქვენს ლაშქრობებში;

რა განსხვავებულ გზებს დაადექით!

1145 ეს რომ ნადიმზე მიდის გვირგვინით,

ის – გაყინული დაიცავს საზღვარს.

ეს მიუწვება

გაზაფხულივით გაფურჩქნილ გოგოს,
ერთი ადგილიც დაესრისება.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

1150 სტრ. ანტიმაქეს, «წვეთის» ძეს, ვითომ პოეტს
და უნიჭო «ხელმძღვანელს», –

ბევრი რომ არ ვიტიტინო, – დალუპავდნენ ღმერთები!

1155 ქორეგოსი იყო, ჰოდა ლენეებზე სულ მშიერი დამტოვა!

ო, მანახა, მოეთხოვოს

შებრაწული ქაშაყი და

წამოწოლილს პირზე ნერწყვი მოსდგომოდეს;

ხომალდით შემოსული თევზი

1160 მისთვის უცებ მოეტაცოს ქოფაკს!

მ ე ო რ ე ნ ა ხ ე ვ ა რ გ უ ნ დ ი

56. ეს ცოტაა მაგისტვის. სხვა სიავეც მოუვიდეს საღამოს.

ეჯირითოს მთელი დღე და ბრუნდებოდეს დაღლილი.

შეხვედროდეს გალემილი ორესტე და ქვა ჩაერთყას გოგრაში!

ქვის აღება დააპიროს,

სიბნელეში ქვის მაგივრად

1170 კარგი ფუნა მოენახოს, სულ ახალი;

მოისროლოს ეს ძვირფასი ლოდი,

იმას აცდეს და კრატინეს მოხვდეს!

მეათე ეპისოდონი

შემორბის შ ი კ რ ი კ ი.

შ ი კ რ ი კ ი

მონებო, რომლებიც ლამაქეს სახლში ხართ,

1175 წყალი გააცხელეთ ახლავე ქოთანში,

ტილო მოიტანეთ, საცხი გაამზადეთ,

სადმე გამოძებნეთ ბანდი კოჭისათვის.

კაცი დაჭრილია, – თხრილზე რომ გადახტა,

მარგილი შეერჭო, კოჭიც ამოიგდო;

1180 მერმე წაიქცა და თავიც გაიტეხა,

მრისხანე გორგონა წამოხტა ფარიდან.

როცა მუზარადიც დაეცა ლოდებზე,

ველარ მოითმინა და ხმა ამოიღო:

«ო! უკანასკნელად გიყურებ, სინათლევ,
1185 გტოვებ და მივდივარ. უკვე აღარა ვარ!»

ეს თქვა და უმაღვე არხში გადაეშვა.

კვლავ წამოიძარტა, მომხდურთ გზა მოუჭრა,

შუბით დაედევნა და ააწიოკა.

გამოჩნდა თვითონაც. გააღეთ კარები!

კოჭლობით შემოდის ლ ა მ ა ქ ე; ორ ჯარისკაცს ეყრდნობა.

ექსოდოსი

ლ ა მ ა ქ ე

1190 ატატაქ, ატატაქ!

ვაი, რა საშინლად მტკივა მე უბედურს!

კვდები მეტოქეთა შუბით განგმირული.

1095 ამაზე უფრო სატირალი საქმეც მომივა,

დიკეოპოლისს თუ დავენახე ასე დაჭრილი, –

დამცინებს უთუოდ.

შემოდიან დიკეოპოლისი და ორი მეძავი.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ატატაქ, ატატაქ!

კომშივით მკვრივი და მრგვალია ეს მკერდი!

1200 ნაზად მემამბორე, ოქროვ, საყვარელო!

ვნებიანად ჩამეკონე ტუჩებში, –

თასის დაცლა დაგასწარი, მეკუთვნის!

ლ ა მ ა ქ ე

რა დაწყევლილი ვარ, რა უბედური ვარ!

1205 ვაი, ჩემო ტკივილო და ჭრილობავ!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

გამარჯობა, ცხენოსანო ლამაქე!

ლ ა მ ა ქ ე

ვიტანჯები!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(პირველ მეძავს)

რატომ მკოცნი?

ლ ა მ ა ქ ე

ვეწამები!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(მეორე მეძავს)

რატომ მკბენ?

ლ ა მ ა ქ ე

¹²¹⁰ მე უბედურს ბრძოლა ძვირად დამიჯდა!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

რა, გადასახადი დაწესდა ზეიმზე?

ლ ა მ ა ქ ე

ვაივაი, პეან, პეან!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

დღეს რომ აპოლონის ზეიმი არ არის?

ლ ა მ ა ქ ე

(ჯარისკაცებს)

მომკიდეთ, ფეხებზე მომკიდეთ ხელები!

¹²¹⁵ ასე წამიყვანეთ!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

(მეძავებს)

მომკიდეთ, ამაზე მომკიდეთ ხელები!

ასე წამიყვანეთ!

ლ ა მ ა ქ ე

თავი რომ მივარტყი, ვერაფერს ვერ ვხედავ,

თავბრუ მეხვევა.

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

¹²²⁰ მე ქალის სურვილით გადარეული ვარ,

თავბრუ მეხვევა.

ლ ა მ ა ქ ე

სწრაფად წამიყვანეთ ახლა პიტალესთან,

მის ხელებს მიმანდეთ!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

ლოთებთან მივდივართ! ვინ არის თამადა?

ლ ა მ ა ქ ე

ო, შუბის წვერმა სასტიკად გადამილენა ძვლები!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

წვეთიც არ დარჩა ამ ჯამში. მე გამიმარჯოს ახლა!

გ უ ნ დ ი

შენ გაგიმარჯოს, ბებერო! შენ გაგიმარჯოს, ყოჩად!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

სუფთა ღვინოა, იცოდეთ. დავცალე ერთი მოსმით!

გ უ ნ დ ი

¹²³⁰ მართლაც ვაჟკაცი ყოფილხარ! ნაღდად გეკუთვნის ტიკი!

დ ი კ ე ო პ ო ლ ი ს ი

უკან მომყევით სიმღერით: «ვაშა, ბებერო, ვაშა!»

გ უ ნ დ ი

მაშ, გამოგყვებით სიმღერით:

«ვაშა, ბებერო, ვაშა!»

გიმღერით შენ და შენს ტიკს.